

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

IX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29 – 30 жовтня 2023 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ
ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА
ОСВІТИ**

29 – 30 жовтня 2023 року

**Львів
2023**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 жовтня 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. – 107 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

Львівський науковий форум, 2023

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	6
<i>Гольденштейн Я.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	6
<i>Карманикова І.Ю.</i> ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ СУСПІЛЬСТВА НА ЕКОНОМІЧНІ РІШЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	8
<i>Мінченко І.М.</i> СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	10
<i>Таргоній І.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МАРКЕТИНГУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	12
МЕДИЧНІ НАУКИ	14
<i>Лук'янченко А.В., Луцир М.В.</i> ВАРІАТИВНА АНАТОМІЯ ГІЛОК ДУГИ АОРТИ.....	14
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА	16
<i>Поляков О.М.</i> СУЧАСНІ ТРЕНДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАСТОСУВАННЮ ШПИГУНСЬКИХ ТА ШКІДЛИВИХ ПРОГРАМ	16
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	19
<i>Височан О.В.</i> МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РИМОВАНИХ ТЕКСТІВ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	19
<i>Гаран О.Л.</i> МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ.....	22
<i>Лю Лей</i> ФУНКЦІЇ АРТ-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	25
<i>Мигрин А.О.</i> ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	28
<i>Суть В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	30
<i>Якимчук Я.А., Ярема О.П.</i> СТРАТЕГІЇ ВИБОРУ НАВЧАЛЬНИХ ІГОР ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	33

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	35
<i>Галінчак В.Д.</i> РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ.....	35
<i>Мельник Ю., Корженко О.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ДЛЯ ЛАТВІЇ, ЛИТВИ, ЕСТОНІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК КРАЇН.....	37
<i>Никорович Юрій-Андрій</i> ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ВІТЧИЗНЯНИ ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС.....	42
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	45
<i>Волошин С.М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	45
ТЕХНІЧНІ НАУКИ	48
<i>Гуржій С.В.</i> ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НАДІЙНИХ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ У КІБЕРБЕЗПЕЦІ.....	48
<i>Гуржій С.В.</i> ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ МОДЕЛЕЙ DNN ЗА ДОПОМОГОЮ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ.....	50
<i>Лук'янюк С.В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ МЕТРОЛОГІЇ МАТЕРІАЛІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ.....	54
<i>Мельник О.М.</i> ПЕРЕВАГИ РОТАЦІЙНОЇ УЛЬТРАЗВУКОВОЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ...57	
<i>Озерчук І.М.</i> БЕЗДРОТОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЛЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ТЕКСТИЛЮ .61	
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	65
<i>Генсецька О.В.</i> ЗОРОВА ПОЕЗІЯ В ЛІТЕРАТУРІ.....	65
<i>Майстренко Л.В., Міміна О.М.</i> ДИСТАНЦІЙНИЙ СИНХРОННИЙ ПЕРЕКЛАД (RSI) ЯК НОВА ФОРМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	70
<i>Николаєва Н.Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ СТРУКТУРНИХ СХЕМ РЕЧЕНЬ З ДІЄСЛІВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ МОВЛЕННЯ.....	73
<i>Сірик В.В.</i> СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС (ЗА РОМАНОМ «ЧОТИРИ ПОРИ ЖИТТЯ»).....	77
<i>Хараман Н.О.</i> АНТОНІМІЧНІ КОНТРАСТИ ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА	81

ЮРИДИЧНІ НАУКИ	84
<i>Волошина А.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	84
<i>Волошина А.С.</i> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ЖИТТЯ	89
<i>Єрмакова А.С.</i> ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРІНЦИДЕНТІВ ТА КІБЕРАТАК В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	92
<i>Кисельова Є.Ю.</i> ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ	95
<i>Красніков С.А.</i> ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	98
<i>Осуховська М.О., Крисюк Ю.П.</i> ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРАВНИЧА ІДЕОЛОГІЯ	101
<i>Троць Д.В., Крисюк Ю.П.</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ: ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАВАЗАСТОСОВНУ ПРАКТИКУ .	104

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Гольденштейн Я.А.,

студентка 3 курсу економічного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні принесла багато суттєвих змін в систему освіти, значно зросли вимоги до професійної компетентності вчителя, які складають основу для розробки професійних стандартів.

У науковій літературі існує ціла низка підходів до визначення категорії «професійна компетентність». Зокрема у своєму дослідженні за основу візьмемо думку дослідника Вишневського О.І., який визначив професійну компетентність як сукупність деяких характеристик: володіння знаннями для якісної роботи; усвідомлення визначених вимог до майбутньої професійної діяльності; набір оперативних навичок; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність критично мислити при вдосконаленні професійних завдань. Слід також зазначити, що вчений виділяє чотири види професійної компетентності: функціональну (реалізація професійних знань), інтелектуальну (здатність до аналітичного мислення та комплексний підхід до виконання завдань), ситуативну (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальну (реалізація спілкування та єдності) [1].

Різне розуміння професійної компетентності вчителя виникає через відмінності в структурі роботи фахівців у різних галузях. Проте в основі цього розуміння лежить ступінь розвиненості у вчителів комплексу знань, навичок і досвіду, який необхідний для виконання їхніх професійних обов'язків.

Спираючись на аналіз підходів різних авторів, на нашу думку, найбільш влучно структуру професійної компетентності вчителя можна представити через наступні ключові компоненти:

✓ спеціальна компетентність — володіння суто професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність планувати та проектувати свій кар'єрний та професійний розвиток. Вчителі повинні володіти глибокими знаннями у своїй предметній області.

✓ психофізіологічна компетенція (здоров'язберігаюча) - усвідомлення не лише своїх психо-фізіологічних особливостей, а й психофізіологічних особливостей оточуючих, уміння їх зберігати та зміцнювати. Вчителі повинні володіти навичками управління власним стресом і сприяти відчуттю комфорту в класі, вміти працювати з емоціями учнів, сприяти їхньому емоційному розвитку тощо.

✓ інформаційні компетенції вчителя стають дедалі важливішими в контексті сучасної освіти, де доступ до інформації зростає з кожним днем. Ці компетенції допомагають вчителям ефективно використовувати різні джерела інформації для підготовки та проведення уроків, а також сприяють розвитку навичок учнів у сфері інформаційної грамотності.

На ключових позиціях професійної здібності вчителя більшість науковців на перше місце ставить виробничу здатність і вважає її не просто працездатністю, а здатність творити власний продукт, прийняття певних рішень, відповідальність за них, підготовка та потреба у творчості.

Сьогоднішні події, які відбуваються в Україні вимагають від педагога великої соціальної відповідальності, високого рівня моральності та гуманності, інтелектуальної чесності та психологічної стійкості.

Особливої актуальності в умовах воєнного стану набуває знання елементів першої психологічної допомоги. Учитель повинен використовувати власні ідеї, емоційний стан і стресостійкість, оскільки ці два фактори безперечно впливають на емоційний стан учасників освітнього процесу і саму атмосферу на заняттях. Тому вчитель повинен мати вміння керувати собою, постійно поповнювати свої ресурси.

В умовах воєнного стану, потреба у розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу стала пріоритетною. Враховуючи освітні запити, сьогодні актуальними є такі виклики та питання: Як сьогодні подолати стрес та професійне вигорання? Як ми можемо залишатися спокійними та безтурботними перед лицем труднощів? Як бути емоційно розумним?

Набуває актуальності поняття екстремальної компетентності, що включає знання та навички поведінки в надзвичайних ситуаціях, а також психологічні навички та, за необхідності, надання першої допомоги [2].

Таким чином, для вчителя дуже важливо мати емоційний інтелект, який входить у ТОП-10 гнучких навичок (soft skills), необхідних для виживання в сьогоденні. Це включає розуміння та управління власними емоціями, мотиваціями, думками та поведінкою, регуляцію емоційного стану, а також управління емоційними станами учнів, увагу до їхніх реальних потреб, співчуття та розвиток їхніх мотивацій [3].

Отже, варто зазначити, що воєнний стан в Україні вимагає від вчителів високої професійної компетенції та розвиненого емоційного інтелекту. Важливою є їхня здатність працювати в стресових умовах та забезпечувати психологічну підтримку учнів і себе. Вчитель має наголосити учням, що прояв емоцій є нормальною реакцією людини на певні події, що страх перед небезпекою є проявом самозахисту, під час такого ж емоційного прояву та відображення почуттів і потреб інших людей, про які потрібно пам'ятати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
2. Бірюк Л. Ретроспектива формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки [Електронний ресурс] / Л. Бірюк// Психолого-педагогічні проблеми сільського шкільництва. – 2015. Онлайн доступ: http://library.udpu.org.ua/_archives/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/52/1.pdf.
3. Оцінювання компетентностей у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека освітньої політики / за заг. вид. О. В. Овчарук. К.: «КІС», 2004. - 112 с. Якщо ви не впевнені, що робити.
4. Банашко Л. В., Севастьянова О. М., Кришук Б. С., Тафінцева С. І. Концепція педагогічної компетентності. URL: <http://www.kgra.km.ua/?q=node/233>.
5. Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції: «ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УПРАВЛІННЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ». Київ, 25 жовтня 2022.

Карманикова І.Ю.,
*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок».*
Науковий керівник: Мельничук Г.С.,
к. е. н., доцент кафедри публічних фінансів.
Державний податковий університет.

ЕМОЦІЙНИЙ ВПЛИВ СУСПІЛЬСТВА НА ЕКОНОМІЧНІ РІШЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Вітчизняний та міжнародний досвід свідчить, що економічна, фінансова та політична нестабільність у країні має значний вплив на поведінку економічних агентів. Попередні дослідження допомогли виявити особливості фінансової та споживчої поведінки громадян України в умовах ковід-пандемії. Однак сьогодні Україна зіткнулася з непередбачуваним повномасштабним вторгненням з боку країни-сусідки, що призвело до виникнення різних ризиків для населення та формування нових моделей фінансово-економічної поведінки.

З огляду на безпрецедентність подій, що розпочалися в лютому 2022 року, реакція суспільства була панічною та необдуманною. Це спричинило зростання дефіциту окремих категорій товарів і послуг, структурні зміни на ринку праці та серйозні трансформації в соціально-економічній діяльності, що негативно вплинуло не лише на якість життя, а й на економічні процеси в цілому. Емоційний вплив війни на українців трансформував їхній спосіб життя.

Можна виокремити два основних типи поведінки населення під час війни: споживча та заощаджувально-кредитна. Стосовно першого типу: люди не поспішали витратити гроші, навіть якщо розуміли, що ціни в короткостроковій перспективі зростуть. Певною мірою це було пов'язано з переоцінкою національних цінностей та пріоритетів, вимушеним переміщенням значної кількості людей, падінням національного доходу та економією фінансових ресурсів в умовах нерозуміння майбутнього. Зменшилася кількість спонтанних покупок (лише 15% населення мали можливість здійснювати такі покупки) та збільшилася орієнтація на заплановані покупки, а саме 76% населення намагалися здійснювати виключно заплановані покупки [2].

Ще одна тенденція, яка відрізняється від попередніх криз, - це зосередженість на товарних брендах і виробниках. Люди рішуче не хочуть купувати російські бренди або продукцію компаній, які присутні на російському ринку, не зважаючи на санкційні обмеження. Натомість 54% українців віддають перевагу вітчизняним брендам [2].

Щодо заощаджувально-кредитного типу поведінки, як правило, під час кризових періодів в національних економіках заощадження домогосподарств зменшуються, а частина доходу йде на споживання. Причинами цього є вищі темпи інфляції, які часто

асоціюються з кризою, вищі витрати домогосподарств на товари першої необхідності та нижча довіра до вітчизняної банківської системи та державних інституцій.

Більшість економічних рішень, ухвалених українцями під час війни, ґрунтувалися на різному сприйнятті поточної політичної та економічної ситуації та потенційних наслідків. Так, опитування, проведене Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології за підтримки Видавничо-дослідницького фонду Оксфордського університету імені Джона Фелла, показало, що у 2022 році значна частка респондентів оцінювала політичну ситуацію в Україні як напружену - 46%; 26% респондентів оцінили її як критичну або вибухонебезпечну та 13,5% респондентів (переважно молодь, мешканці сільської місцевості та ті, хто не має дітей) оцінили ситуацію в Україні як "благополучну" або "спокійну"[1].

Київський міжнародний інститут соціології також вивчав емоції українців під час війни, і згідно з його опитуванням (проведеним у травні 2022 року), війна росії проти України найчастіше викликала такі емоції[1]:

- гнів/обурення/ненависть/відразу (53%);
- гордість за Україну/армію (52%);
- тривога/страх/жах (38%).

Наслідками негативних емоцій передусе незапланована міграція, втрата місця роботи, доходу, руйнація житла тощо.

Отже, вплив війни неабияк повпливав на прийняття фінансових рішень суспільства. Люди під впливом паніки, страху приймають необдумані рішення, наприклад скуповуючи все з полиць супермакетів, чи термінове зняття всієї готівки або продаж нерухомості чи терміновий виїзд за кордон. Контроль над емоціями - один із способів раціональної економічної поведінки громадян у період війни. Але і держава має забезпечити безпечне життєве середовище для людського капіталу, психічного та емоційного здоров'я громадян і функціонування економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добровольський Д. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ: Центр Разумкова, 2022. 277 с.

2. Стратонова Н. На першому місці — підтримати своїх: як в Україні змінились споживчі тренди від початку війни. Суспільне. Новини. 22.01.2023. URL: <https://suspilne.media/359908-na-persomu-misci-pidtrimati-svoih-ak-v-ukraini-zminilis-spozivci-trendi-vid-pochatku-vijni/> (дата звернення: 21.10.2023)

Мінченко Ірина Михайлівна,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 073 «Менеджмент».*
Науковий керівник: Хромушина Людмила Анатоліївна,
*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
імені професора Л.І. Михайлової.*
Сумський національний аграрний університет

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Управління ресурсним потенціалом підприємства здійснюється в процесі поточної управлінської діяльності, а також з позиції забезпечення його стратегічного розвитку. У свою чергу, поточне управління відбувається для вирішення питань оперативного та короткострокового характеру. Стратегічне управління ресурсним потенціалом має на меті формування такого ресурсного потенціалу, який би забезпечив досягнення стратегічних цілей підприємства в довгостроковому періоді. Саме стратегічний підхід до управління ресурсним потенціалом сприятиме сталому розвитку підприємства.

Для забезпечення стратегічного розвитку підприємства необхідно аналізувати та оцінювати наявний потенціал, і на основі оцінок поточного стану, визначених стратегічних цілей та умов зовнішнього середовища підприємства розробляти, приймати та реалізовувати стратегічні управлінські рішення [1, с. 53]. Стратегічний підхід до управління ресурсним потенціалом підприємства ґрунтується на врахуванні взаємодії внутрішнього, зовнішнього середовища та необхідності адаптації внутрішнього потенціалу до зовнішнього. Відтак, у структурі стратегічного потенціалу підприємства виділяють ключові елементи, зокрема: управлінська компетентність, гнучкість організаційної структури, стратегічна позиція підприємства, його здатність до забезпечення виробничо-технологічної ефективності [2, с. 305].

На сьогодні доволі поширеним є підхід до стратегічного управління ресурсним потенціалом підприємства, який передбачає такі дії: стратегічне планування, реалізація і контроль. Зокрема, стратегічне планування забезпечує визначення стратегічних орієнтирів на основі дослідження ринку та внутрішніх наявних ресурсів. Реалізація передбачає конкретизацію або підготовку до виконання всіх завдань, визначених на етапі планування, з одночасною оцінкою їх результативності. Система контролю забезпечує критичну оцінку наявної стратегії підприємства з метою виявлення ринкових загроз і можливих змін [3, с. 99].

Процес формування, використання та нарощення ресурсного потенціалу має бути одним з напрямків загальної стратегії підприємства, і результатом такого процесу має бути така взаємодія складових ресурсного потенціалу, яка забезпечить досягнення цілей підприємства на всіх рівнях: стратегічному, тактичному та операційному. Крім того, в межах загальної стратегії діяльності підприємства можуть бути виокремлено, як складові, ресурсні стратегії, що підвищать результативність управління ресурсним потенціалом підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костецька Н.І. Стратегічне управління потенціалом підприємства: теоретико-методичні аспекти. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2021. № 20. С. 51–550. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50527> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Отенко І.П., Даневич О.С. Ключові елементи стратегічного потенціалу підприємства. Бізнес-Інформ. 2014. № 9. С. 302–307.
3. Лизунова Е.Н., Ганцура А.В. Стратегічне управління потенціалом підприємства на основі підвищення його конкурентоспроможності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 97–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_9_24 (дата звернення: 21.10.2023).

Таргоній І.М.,
Державний податковий університет

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МАРКЕТИНГУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Сучасний банківський сектор вимагає постійної адаптації до того, як швидко змінюються умови ринку. Одним із ключових чинників досягнення конкурентної переваги та фінансової стійкості є використання інноваційних технологій. Розвиток інноваційних маркетингових технологій просування банківських продуктів потребує вивчення аудиторії, на яку мають бути спрямовані банківські продукти та послуги.

Розкриваючи дану тему, можна охарактеризувати найбільш поширену інновацію – цифровий маркетинг банківських інновацій. Це методи залучення нових споживачів і збільшення обсягів продажу, які ґрунтуються на використанні цифрових технологій та сучасних комунікаційних каналів [3, с. 86]. До цифрового маркетингу відносять термінали самообслуговування реклама інформації у вигляді цифрової вивіски, інтернет-сайти, мобільні додатки, POS-термінали. Цифровий маркетинг банківських інновацій має певні цілі, які наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Цілі маркетингу банківських інновацій

<i>Ціль</i>	<i>Зміст</i>
Залучення клієнтів	Банки використовують цифрові канали з метою привернення нових клієнтів
Збільшення конкурентоспроможності	Через розвиток маркетингових інновацій банки можуть посідати провідне місце на ринку
Збереження клієнтів (Retention marketing)	Використання певних маркетингових методів та інструментів з метою підвищення лояльності, для того щоб переконати клієнта користуватись послугами та продуктами банку
Підвищення рівня банку.	Розробка цифрового вмісту, яка буде відповідати за те, щоб підняти рівень банку та його послуг і продуктів на ринку
Забезпечення безпеки та довіри	Комунікація через цифрові засоби з клієнтами та надання інформації про заходи конфіденційності у цифровому просторі.
Покращення ефективності маркетингових кампаній	Використання аналітики для визначення ефективності стратегії та її оптимізації

Джерело: створено автором

Для того щоб ефективно використовувати цифровий маркетинг банки мають по-перше, звертати увагу на клієнтоорієнтованість; по-друге, розуміти, на яких інструментах та засобах базується цифровий маркетинг. Якщо говорити про інструменти, які

використовують банки, то це налаштування сайту таким чином, щоб задовольняти потреби споживачів; розміщення не лише реклами своїх продуктів та послуг, а й відгуків споживачів щодо цих послуг. До засобів цифрового маркетингу відноситься: пошукова оптимізація (SEO), пошуковий маркетинг (SEM) ,маркетинг в соціальних медіа (SMM), прямі розсилки (email-маркетинг, SMS розсилки) тощо [2, с. 82].

Також одним із чинників ефективного застосування цифрового маркетингу є саме розробка його стратегії банком, до якої обов'язково мають входити такі пункти:

1. Визначення мети цифрового маркетингу.
2. Визначення цільової аудиторії та її сегментація.
3. Характеристика нового продукту.
4. Моніторинг і контроль результатів.
5. Оцінка ефективності використання цифрових аналіз.
6. Рекламний бюджет.
7. Терміни проведення кампанії [3, с. 87].

Отже, використання використання інноваційних технологій у маркетингу банківських послуг є стратегічною особливістю. За допомогою цього банки можуть як пристосовуватись до змін у фінансовому секторі, так і впливати на його зміни та розвиток. Ефективне використання інновацій у маркетингу банківських послуг визначає успіх банку в умовах конкуренції, покращує обслуговування клієнтів та забезпечує сталий розвиток банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козьменко С.М., Васильєва Т.А., Леонов С.В. «Маркетинг інновацій», Маркетинг і менеджмент інновацій, 2011, № 1.
2. Крснова І., Данилюк Є., Стрижак А. «Інноваційні технології в маркетинговій політиці банків» № 28(56) : Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія «Економіка». 2023 р.
3. Міщенко В.І., Науменкова С.В. «Особливості маркетингу банківських інновацій в умовах невизначеності та асиметрії інформації». Причорноморські економічні студії. Випуск 46-2. 2019 р.

МЕДИЧНІ НАУКИ

*Лук'янченко А. В.,
Луцур М.В.,*

*Харківський національний медичний університет
Кафедра анатомії людини,
клінічної анатомії та оперативної хірургії.
Науковий керівник: к.мед.н доцент Луцур М.В.*

ВАРІАТИВНА АНАТОМІЯ ГІЛОК ДУГИ АОРТИ

Актуальність. У своїй професійній діяльності кардіохірурги та судинні-хірурги щодня стикаються з різними клінічними випадками, які можуть потребувати операційних втручань, тому лікарям хірургам принципово важливо знати топографічну анатомію та різні варіації будови аорти та її гілок для успішного виконання операцій.

Метою даного дослідження було проаналізувати дані літературних джерел щодо різних варіантів розташування гілок аорти.

Методи дослідження: Проведено аналіз наукової літератури, щодо варіативності розміщення гілок аорти.

Результати. Різні анатомічні варіації будови можуть відноситись безпосередньо до дуги аорти, до гілок, які відходять від неї, і вони можуть бути комбінованими. Зазвичай, це неправильний хід дуги аорти, збільшення або зменшення кількості гілок, що відходять від неї, і зіноді своєрідне угруповання гілок.

На малюнку на першій схемі ми можемо побачити стандартне анатомічне положення гілок аорти: безіменна артерія, окремо відходить ліва загальна сонна та ліва підключична артерія (мал. 1а).

Найбільш поширеними варіантами розміщення гілок аорти є:

1. Права підключична артерія відходить дистальніше. Проходить праворуч і вгору, йде за початковим відрізком дуги аорти і розгалужується у ділянці грудинно-ключичного суглоба (мал. 1б).

2. Дуга аорти ухилиється праворуч, при цьому права підключична артерія та права загальна сонна артерія відходять окремо (мал. 1в).

3. Дуга аорти ухилиється праворуч. Ліва підключична артерія відходить на межі дуги аорти і низхідної частини аорти, на правій стороні і, проходить за дугою аорти (мал. 1г).

4. Дуга аорти подвоєна: дві дуги мають однакову величину або передня чи задня дуга є більшою. Гілки дуги аорти відходять окремо: лівосторонні гілки із передньої, а правосторонні гілки — із задньої дуги. А трахея та стравохід знаходяться між цими двома дугами (мал. 1д).

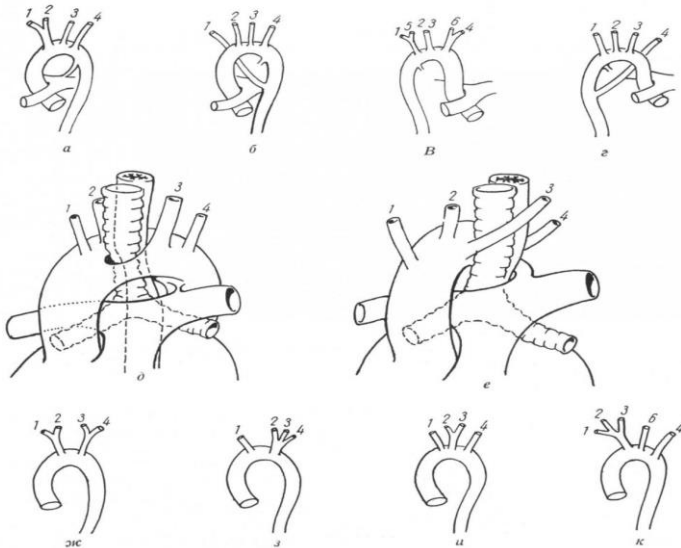
5. Дуга аорти ухилиється праворуч, проходить над правим головним бронхом і обходить трахею та стравохід праворуч. Гілки дуги аорти відходять кожна окремо, правосторонні гілки і ліва загальна сонна артерія від переднього відрізка дуги, перед площиною трахеї, ліва підключична артерія - від дорсальної поверхні дуги аорти за стравоходом (рис. 1е).

6. Наявність подвійної безіменної артерії, а надалі нормальне розгалуження гілок (мал. 1ж).

7. Права підключична артерія відходить одна. Інші артерії відходять загальним стовбуром від дорсального відрізка дуги аорти. Права загальна сонна артерія перегинається лише на рівні яремної вирізки грудини перед трахеєю праворуч (мал.1з).

8. Дві загальні сонні артерії відходять від загального стовбура, що знаходиться в середньому положенні, що проходить перед трахеєю вгору по серединній лінії, і розділяється на дві частини на рівні ручки грудини. Дві підключичні артерії відходять окремо від дуги аорти (мал.1и).

9. Ліва загальна сонна артерія та безіменна артерія відходять загальним стовбуром. Ліва підключична артерія відходить на своєму звичайному місці. Між двома стовбурами знаходиться лівостороння хребетна артерія, що відходить безпосередньо від аорти. Ліва загальна сонна артерія проходить перед правою половиною трахеї і за рукояткою грудини і перегинається на ліву сторону (мал.1к).

Мал.1. 1- arteria subclavia dextra; 2- arteria communis carotica dextra; 3- arteria communis carotica sinistra; 4- arteria subclavia sinistra; 5- arteria vertebralis dextra; 6- arteria vertebralis sinistra;

Висновок: Отже, засновуючись на отриманих даних можна зробити висновок, що знання топографічної анатомії та різних варіацій будови аорти та її гілок є принципово важливим для успішного виконання операцій.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Очкуренко О. М. Анатомія людини : підручник / Очкуренко О. М., Федотов О. В. - Київ : Вища школа, 1992.
2. Свиридов О. І. Анатомія людини : підручник / Свиридов О. І. - Київ : Вища школа, 2001.
3. Функціональна анатомія : підручник / Федонюк Я.І., Мицкан Б. М., Попель С. Л. [та ін.]. - Тернопіль, 2007.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

ПОЛЯКОВ Олександр Миколайович,

начальник відділу

Українського науково-дослідного інституту

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗАСТОСУВАННЮ ШПИГУНСЬКИХ ТА ШКІДЛИВИХ ПРОГРАМ

Російська Федерація – глобальна світова загроза. Кіберпростір не є виключенням.

За таких умов, висвітлення сучасних трендів виявлення та протидії поширенню шпигунського та шкідливого програмного забезпечення російськими хакерами та кремлівськими ІТ-зловмисниками є актуальним та своєчасним, особливо в умовах ведення кібервійни з державою-агресором та забезпечення виконання обґрунтованих обмежень, які встановлені чинним законодавством в рамках правового режиму воєнного стану в нашій державі.

На тлі повномасштабного вторгнення російських військ в Україну спецслужби держави-агресора ведуть кібервійну проти України та коаліції держав, які підтримують нашу країну. З початком війни в Україні кібератаки як на національну інфраструктуру, так і на приватні компанії зросли в геометричній прогресії.

Аналітики компанії «Google» прозвітували, що Україну та держави НАТО кібератакують переважно п'ять хакерських угруповань: FrozenLake, Coldrive, Summit, FrozenBarentz та FrozenVista, частина з яких співпрацює з ФСБ та ГРУ ГШ РФ. Однією із головних стратегій цих хакерських угруповань є фішинг. Найчастіше хакери атакують пошту Gmail, а також поштові сервіси різних урядових установ — Міноборони, МЗС та інших, а також займаються шпигунством, дезінформацією, руйнуванням та знищенням інформаційно-комунікаційних систем [1].

Загалом механізми виявлення, блокування та протидії масштабному застосуванню шпигунського та шкідливого програмного забезпечення у мережах в умовах кібервійни включають такі фактори, як: технічний та людський.

Останнім часом стурбованість викликає динамічний розвиток штучного інтелекту у світових масштабах. Значною загрозою для України залишається використання РФ можливостей штучного інтелекту у зловмисних цілях. Міжнародні дослідники штучного інтелекту заявили, що чат-бот «ChatGPT», навчився створювати програми-віруси, націлені на індивідуальні особливості та вразливості різних операційних систем. За оцінками експертів, такі системи як «ChatGPT» вже потенційно використовуються в кібердіяльності.

Наразі кібератаки на основі штучного інтелекту можна умовно поділити на 5 основних видів. Перший – вдосконалена постійна загроза (APT). Це прихована загроза, за якою зазвичай стоїть держава або група, яка спонсорується державою, яка отримує

несанкціонований доступ до комп'ютерної мережі і залишається непоміченою протягом тривалого періоду часу. АРТ-групи часто використовують штучний інтелект, щоб уникнути виявлення та націлитися на свою жертву. Друга – дїпфейк-атаки. Цї атаки хакери використовують відео чи зображення, створені нейромережами, щоб видавати себе реальних селебріті, проводити шахрайські кампанії чи дезінформацію. Третій тип – використання шкідливого програмного забезпечення на базі штучного інтелекту, яке може працювати самостійно і адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Також воно вміє уникати виявлення. Четверте – фішинг, коли зловмисники можуть створювати електронні лист та повідомлення, призначені для того, щоб обманом змусити користувачів розкрити свої особисті дані. П'ятий тип – DDoS-атаки, під час скоєння яких штучний інтелект використовується з метою виявлення та використання вразливостей у мережі, що дозволяє кіберзлочинцю збільшити масштаб та вплив своєї атаки.

З метою протидії кібератакам, слід активно вживати превентивні заходи з метою запобігання шкідливому програмному забезпеченню. Необхідні кроки можуть бути різними для кожного типу пристроїв та операційних систем, але слід звернути увагу на такий метод захисту як централізоване керування пристроями підприємства для того, щоб: дозволяти встановлювати лише те програмне забезпечення, яким довіряє організація; дозволяти запускати програми лише з надійних джерел чи ті, що мають відповідні сертифікати розробників; використання антивірусного програмного забезпечення з технологією евристичного аналізу та вчасне оновлення його бази сигнатур. Рекомендується не підключати флеш-пристрої та зовнішні диски, а також не використовувати CD та DVD, якщо немає довіри щодо первинного джерела; вимкнення або обмеження використання макросів (використовуються в багатьох офісних продуктах, наприклад Microsoft Office, CorelDRAW, Notepad++).

Також українській кіберспільноті в умовах війни доцільно підтримувати налаштування та своєчасно оновлювати гаджети та мобільні пристрої, а саме: встановлювати оновлення безпеки, як тільки вони стануть доступними, щоб виправити недоліки, що використовуються на пристроях; увімкнути автоматичні оновлення для операційних систем, програм та мікропрограмного забезпечення, за можливості використовувати сучасні версії операційних систем та додатків, щоб скористатися найновішими функціями кібербезпеки. Обмежити вплив шкідливого програмного забезпечення стає можливим завдяки: використанню двофакторної аутентифікації; використанню програмних міжмережевих екранів (брандмауер) та штатних засобів захисту ОС від шкідливого програмного забезпечення; здійснювати регулярний перегляд прав користувачів, налаштовувати відповідні політики мережі, щоб використовувалися тільки лише необхідні порти та інтерфейси.

У випадку виявлення шкідливого програмного забезпечення та з метою збереження доказів несанкціонованого впливу необхідно є: зміна облікових даних, включаючи паролі (особливо для адміністраторів); відновлення даних з резервної копії; за необхідності перевстановлення операційної системи; оновлення та запуск антивірусного програмного забезпечення; відстеження мережевого трафіку на предмет підозрілої мережевої активності.

Враховуючи викладене, важливим питанням на державному рівні є посилення захисту від кібератак ворога та несанкціонованого доступу до електронних

комунікаційних мереж, що передбачає удосконалення оперативного-технічного управління електронними комунікаційними мережами та відповідними послугами. Питання оперативного-технічного управління електронними комунікаційними мережами та послугами в умовах надзвичайного та воєнного стану, основні завдання Національного центру оперативного-технічного управління мережами телекомунікацій (НЦУ) закріплені у статті 32 Закону України «Про електронні комунікації» [2]. Розуміючи ризики та загрози у цій площині, 30 січня 2023 року було прийнято розпорядження Національного центру оперативного-технічного управління (НЦУ) при Держспецзв'язку №67/850 «Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів» [3], яке обов'язкове до виконання постачальниками електронних комунікаційних мереж та послуг – провайдерів DNS. Цим розпорядженням також було схвалено Регламент роботи системи фільтрації фішингових доменів. На підставі цього розпорядження була створена централізована система автоматичного блокування інтернет-ресурсів [4].

Людський фактор запобігання та протидії поширенню шпигунського та шкідливого програмного забезпечення передбачає фізичне затримання та кримінальне переслідування за результатами успішної реалізації спецоперацій відносно проросійські налаштованих хакерів та кіберзлочинців, які навмисно поширюють його в мережах.

Виходячи із вищевикладеного, в сучасних умовах проблематика посилення стану кібербезпеки набуває світових масштабів, особливо під час міжнародного протиробства на фоні російської військової агресії в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Google виявив п'ять хакерських угруповань пов'язаних з РФ, які атакують країни НАТО та Україну URL: <https://zmina.info/news/google-vuyavuv-pyat-hakerskyh-ugrupovan-rovuzanyh-z-rf-yaki-atakuyut-krayiny-nato-ta-ukrayinu/>
2. Про електронні комунікації: Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>.
3. Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів: розпорядження Національного центру оперативного-технічного управління мережами телекомунікацій (НЦУ) від 30 січня 2023 року № 67/580 URL: https://nkrzi.gov.ua/images/news/11/2580/67_30012023.pdf.
4. Провайдерів, які відмовляються блокувати пропаганду Росії, виключають із реєстру, – Держспецзв'язку URL: <https://ukranews.com/ua/news/845667-provajderiv-yaki-vidmovlyayutsya-blokovaty-propagandu-rosiyi-vyklyuchayut-iz-reyestru-derzhspetszv>

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Височан Олена Володимирівна,
здобувачка фахової передвищої освіти
відділення Дошкільна освіта
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича».*

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ РИМОВАНИХ ТЕКСТІВ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мова є одним із ключових аспектів розвитку інтелекту та спілкування дитини. Вивчення лексики англійської мови у молодших школярів вимагає творчого та цікавого підходу, який стимулював би їхню зацікавленість та активність в процесі навчання. Римовані тексти, такі як вірші та пісеньки, стають не лише засобом навчання, але й джерелом задоволення та творчої виразності для дітей.

Методика використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови полягає в використанні літературних римованих творів або власноруч створених римованих матеріалів для залучення здобувачів освіти до вивчення нових слів та виразів. Ця методика сприяє покращенню словникового запасу школярів і розвитку їхніх навичок вимови та розуміння текстів.

Результативність вивчення англійської мови визначається комплексом методів і форм роботи, які використовуються в навчальному процесі. Ефективність римованих текстів, як засобу навчання англійської мови у початковій школі зумовлюється зацікавленістю школярів у сприйнятті текстів, що римуються. Аналіз текстів сприяє розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, умінь висловлювати свої думки й аргументувати їх. Крім того, вивчення римованих текстів розвиває мовленнєву пам'ять дитини, що є запорукою успішного оволодіння іноземною мовою. Таким чином, особливої актуальності набуває питання використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови.

Процес використання римованих текстів на уроках англійської мови в початковій школі має складатися з трьох етапів:

- підготовчий – його метою є відбір римованих текстів, як навчального матеріалу;
- процесуальний, сутність полягає в роботі з римованими текстами на уроці англійської мови в початковій школі;
- оцінний, який передбачає оцінку ефективності використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови. [1]

Вірш є словесно-образним різновидом наочності. Римовані тексти утворюють в уяві здобувача освіти численні образи, розвиваючи уяву дітей. Крім того, вірші створюють позитивне ставлення дітей до англійської мови та спонукають до висловлення своїх почуттів у словесній формі.

Вірші можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Так, наприклад, можна замінити стандартне привітання на початку уроку невеликим римованим діалогом між учителем і здобувачами освіти. Практика показала, що римовані тексти можна використовувати для проведення «фізкультхвилинок» на уроках англійської мови. Особливо важлива така форма роботи в початкових класах, оскільки в силу особливостей діти молодшого шкільного віку часто втомлюються від одноманітної роботи.

На уроках використовуються римовані або віршовані тексти англійської мови для збагачення словникового запасу здобувачів освіти, мотивації до бесіди чи дискусії. Обговорення теми, якій присвячено вірш, вимагає розуміння тексту. Останнє перевіряється за допомогою контрольних запитань, яке ставить учитель здобувачам освіти, за змістом почутого. Ефективність використання римованих текстів, як засобу навчання англійської мови молодших школярів мови багато в чому залежить від того, чи пропонує вчитель певні творчі завдання для школярів.

Основні принципи використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови:

- Вибір віршів або пісень з простою лексикою та зрозумілим сюжетом. Важливо, щоб текст був цікавим для дітей і мав логічний зв'язок між словами.
- Вивчення нових слів через римування. Діти запам'ятовують слова, оскільки вони звучать подібно до вже знайомих слів. Наприклад, слово "cat" можна римувати з "hat", "mat" тощо.
- Використання рухів та жестів. Діти можуть виконувати рухи або жести, що відповідають словам у тексті. Наприклад, коли згадується слово "jump".
- Гра з повторенням. Після того, як діти ознайомилися з текстом і новими словами, вчитель може провести гру, де діти повторюють рядки тексту і заповнюють пропуски.
- Творча робота з текстом. Діти можуть створити свої власні римовані тексти, використовуючи вивчені слова. Це сприятиме розвитку творчих навичок і власної мовленнєвої компетенції.
- Використання аудіо та відео матеріалів. Для кращого запам'ятовування слів і вдосконалення вимови, можна використовувати аудіо або відео записи з римованими текстами. Діти можуть слухати і повторювати слова разом з записом.

Використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови сприяє активному залученню дітей до процесу навчання, розвиває їхню фонетичну чутливість і сприяє формуванню мовленнєвих навичок. Важливо пам'ятати, що така методика повинна бути поєднана з іншими методами навчання, щоб забезпечити комплексний підхід до розвитку мовлення дітей. [2]

Так, використовуючи вірш "The Seasons", ми пропонували молодшим школярам співвіднести зображення із текстом за основні ключових слів. Наприклад, ставилося питання „What is it?“, а для відповіді пропонувалися лексичні одиниці “snow”, “leaf”, “sky” тощо. Діти використовували такі підказки для виконання завдання: “The sky is gloomy. The leaves are on the ground. It is autumn”. Школярі також малювали різні пори року, а потім описували малюнки.

Широко відома пісня "Hello!" є цілим готовим діалогом, за допомогою якого діти вчаться в'ятися, питати, як йдуть справи і прощатися. Дуже ефективним способом запам'ятати, як запитати про час і правильно відповісти на це питання, на мій погляд, є розучування пісні

"What does the clock say?". На основі таких пісенно-текстових матеріалів здобувачі освіти можуть і складати свої діалоги і практикувати англійську мову самостійно. [3]

Для школярів римована мова простіша і природніша, ніж для старших, тому їм легше запам'ятати інформацію у римованій формі. Цю психологічну особливість пам'яті здобувачів освіти початкової школи активно використовують при навчанні англійської мови. Існують, і вже давно вчителі використовують різноманітні посібники, що містять вірші як англійською, так і в змішаному українсько-англійському варіанті для вивчення літер, слів, граматичних понять, навіть форм неправильних дієслів, оформлених у кумедні вірші, і успішно в цій формі вивчаються школярами. Методика використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови є ефективним підходом для збагачення словникового запасу та покращення навичок вимови та розуміння мови в їх ранньому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харчук А.В. Методика використання римованих текстів у навчанні молодших школярів лексики англійської мови. Наукове видання. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 12 (271). С. 14–15.
2. Шостак Т. Г. Вірші та римування на уроці англійської мови. Іноземні мови. 2000. № 2. С. 6–9.
3. English grammar songs. URL : http://tonail.com/grammar_songs_checklist/

Гаран Олег Леонідович,
*студент Мелітопольського державного
педагогічного університету ім. Б. Хмельницького*

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ХІМІЇ

У контексті інтеграції української системи освіти в європейський та світовий освітній простір, одним з ключових завдань сучасної шкільної освіти є пошук оптимальних методів зацікавлення учнів у навчанні, підвищення їх рівня когнітивної активності, стимулювання творчого мислення та виховання школярів як життєво компетентних особистостей, здатних самостійно приймати рішення та застосовувати набуті знання в різних сферах життя. Також важливим є розвиток у них навичок практичного і творчого використання отриманих знань.

В сучасній педагогіці існує низка методів та форм, які дають можливість своєчасно виявити потенціал особистості та сприяють її розвитку. Останнім часом увагу дослідників привертає метод проєктів. Вчені відзначають, що цей метод сучасного навчання еволюціонував від ідеї вільного виховання до інтегрованого елементу структурованої освітньої системи. Основна мета якого полягає в тому, щоб захоочувати інтерес учнів до розв'язання завдань, використовуючи здобуті знання, і демонструвати практичне використання цих знань шляхом проєктної діяльності [1].

Цей метод сприяє вирішенню таких завдань:

- Розвиток інтелектуальних навичок, критичного й творчого мислення, через вирішення завдань;
- Розвиток комунікативних вмінь учнів, зокрема навичок командної роботи;
- Розвиток учнівських умінь використовувати різноманітні дослідницькі методи, включаючи такі дії: визначення проблем і завдань для дослідження за допомогою "мозкового штурму"; формулювання гіпотези дослідження; обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостереження та ін.); обговорення способів представлення результатів (творчий звіт, презентація, доповідь тощо); збір, систематизація та аналіз отриманих результатів, їх коригування, а також оформлення та представлення результатів дослідження [1].

Це створює умови для формування дослідницьких здібностей здобувачів освіти. Включення компонента дослідження сприяє розвитку активності, допитливості та цікавості учнів, сприяє покращенню їхнього критичного мислення та підштовхує їх до самостійних пошуків і відкриттів. Дослідити, відкрити, вивчити – це кроки у невідоме, нове, недосліджене. Як говорив відомий український педагог В.О. Сухомлинський «Якщо хочеш, щоб педагогічна робота приносила вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного учня на щасливу стежинку дослідження. Дитина від своєї природи – допитливий дослідник, відкривач світу. Слід дитину спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, формуючи з малих літ допитливість, прагнення до навчання, яке має бути радісною працею» [2].

Оскільки хімія є наукою експериментальною, сам хімічний експеримент має важливий вплив на розвиток, набуття знань та освітні досягнення учнів у суспільстві. Виконання хімічних експериментів вчить здобувачів освіти самостійно планувати і організувати час, застосовувати сформовані компетентності на практиці в нових спостереженнях або дослідженнях та вміння презентувати отримані результати. Навчальний хімічний експеримент виступає як важливе джерело знань, метод навчання та головний засіб наочності. Він сприяє розвитку вміння самостійно знаходити та аналізувати необхідну інформації, формувати навички роботи з хімічними речовинами і посудом, а також виробляє системний аналітичний підхід, який є важливим для подальшої діяльності.

Головним завданням вчителя хіміє є підготувати учнів до проведення експерименту, підвести їх до дослідження, допомогти сформувати висновки на основі отриманих результатів [3]. Шкільний хімічний експеримент допомагає формуванню природничо-наукового світогляду здобувачів освіти та є основою для успішної інтеграції природничих дисциплін в освітньому процесі.

На уроках хімії доцільно використовувати короткострокові проекти, які можна розглядати впродовж 2-3 уроків. Під час опрацювання таких проєктів бажано застосовувати міжпредметний підхід, а саме використовувати наявні знання учнів з фізики, математики, географії, біології, екології тощо [4]. Наприклад, «Вода як важливий природний окис», «Біотехнології в нашому житті», «Життя як спосіб існування білкових тіл», «Роль хімії в житті суспільства» та інші.

Наприклад, проєкт «Алкоголь: ворог чи друг?» призначений для здобувачів освіти 11 класу під час вивчення теми «Насичені одноатомні спирти». На початку уроку учні обговорюють в малих групах хід проєкту та розподіляють завдання відповідно тематичним питанням: застосування спирту в різних галузях життєдіяльності людини; вплив алкоголю на організм людини. В результаті виконання даного проєкту школярі навчаються записувати рівняння реакцій, що характеризують хімічні властивості та способи одержання етанолу; дослідять вплив алкоголю на організм людини та його наслідки [4]. Отримані результати дослідження здобувачі освіти презентують на уроці у вигляді доповіді, презентації, інфографіки, есе тощо.

Прикладом довгострокового проєкту є дослідницько-пошуковий проєкт «Органічні продукти як складова здорового харчування». Виконання даного проєкту включає створення учнями різних портфоліо. Метою дослідження є підвищення усвідомлення учасників про переваги та обмеження органічних продуктів, а також створення платформи для обговорення індивідуальних та глобальних впливів харчування на здоров'я та навколишнє середовище. Проєкт може сприяти підвищенню харчової грамотності і допомогти споживачам приймати більш обґрунтовані рішення щодо їхнього харчування.

Отже, завдяки методу проєктів, учні розвивають природничо-науковий світогляд, особистісні якості та ключові компетентності. Вони навчаються не просто набувати знання, а застосовувати їх на практиці та розв'язувати реальні проблеми. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації учнів та покращує їх розумовий розвиток. Використання методу проєктів на уроках хімії відкриває нові можливості для навчання та викладання цього предмету. Він сприяє глибокому розумінню хімічних процесів, розвиває навички практичного застосування знань і формує креативних та самостійних учнів. Цей метод, безумовно, збагачує освітній процес та робить вивчення хімії більш цікавим та захопливим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Романенко Ю. Використання методу проєктів у навчанні. Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012 - № 4. – С.19-22
2. Ідеї Сухомлинського вражають сучасністю: 6 цінних порад вчителям. URL: <https://osvitoria.media/experience/ideyi-suhomlynskogo-vrazhayut-suchasnistyu-6-tsinnnyh-porad-vchytelyam/> (дата звернення: 13.10.2023).
3. Загнибіна Н.М. Метод проєктів на уроках хімії. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2011. - 128 с. – (Серія «Нові педагогічні технології»).
4. Матвеев О.І. Використання методу проєктів у викладанні хімії. Науково-методичний журнал «Хімія», - Основа, 2010. - № 9 (213). – 42 с. – С. 2-8

Лю Лей,

аспірант кафедри педагогіки

*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ФУНКЦІЇ АРТ-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Специфічним у використанні арт-технологій є те, що вони виступають у якості терапевтичного та психокорекційного чинника стає все більш доступним для педагога, тим більше, що спеціальних медичних знань при цьому не потрібно. Технологія терапевтичного малювання дозволяє створити певні умови, які відрізняються від звичайних педагогічних умов в освітньому процесі, які надають можливість розкрити індивідуальні якості й здібності кожної особистості, при цьому відбувається набуття особистісного позитивного досвіду міжособистісної взаємодії. В процесі арт-терапії відбувається не тільки набуття позитивного досвіду соціальної взаємодії, а й відбувається набуття вмінь уважно слухати й розуміти проблеми й труднощі інших людей, що сприяє виникненню відчуття співчуття, відверто обговорювати способи й шляхи уникнення труднощів та розв'язання проблем інших людей, звідси, виникає потреба допомогти один одному стосовно прийняття правильного рішення відповідно до ситуації [1, с. 29].

Особливо необхідним постає проблема виявлення функціональних можливостей арт-педагогічних технологій, оскільки саме вони спрямовані на одержання інтегративного результату. Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки дослідники пропонують такі функції арт-технологій в межах освітнього процесу: мотиваційно-виховна функція, яка сприяє створенню мотиваційного підґрунтя особистості стосовно здійснення художньо-перетворювальної діяльності, яка передбачає формування аксіологічно-ціннісної системи поглядів, переконань, засвоєння моделей культурної поведінки і спілкування, світогляду, формуванню ціннісних пріоритетів особистості через осмислення духовних скарбів мистецтва.

Пізнавальна функція забезпечує стимулювання особистості до здійснення активної пізнавальної діяльності та формування цілісної і багатогранної картини світу через емоційне сприйняття, осмислення і усвідомлення художніх образів різних видів мистецтв; осмислене розуміння художньої ідеї, образності, закономірностей звукової і семантичної структурованості, особливостей формоутворення і жанрово-стилістичних ознак, проникнення в сутність мистецьких явищ. Аксіологічна функція спрямована на глибоке осмислення і духовно-практичне засвоєння цінностей культури через вибіркове ставлення і апробацію їхнього об'єктивного значення, а також суб'єктивного осмислення і прийняття загальнокультурних цінностей як засадничих в процесі сприймання, усвідомлення і оцінювання культурних явищ в житті, природі, мистецтві, здатність діяти за законами краси, духовності, гармонії. Комунікативна функція створює умови для полісуб'єктивного спілкування з творами мистецтва, його авторами, глядачами (слухачами),

учасниками) та зорієнтовує на специфічне спілкування з мистецтвом на рівні взаємодії художньої інформації та суб'єктивної моделі її розуміння в ракурсі діалогу, спрямовуючи на продуктивність свідомості у діалозі з різними видами мистецтв, а мисленнєвий акт на пізнання та усвідомлення авторської концепції художньої образності творів, поряд з одночасним наповненням їхнім суб'єктивним змістом. Гедоністично-рекреаційна функція передбачає використання різноманітних форм художньої експресії які забезпечують відчуття успіху та задоволення від пізнання мистецьких творів, виявлення прихованих талантів, розвиток художніх здібностей, сприяє укріпленню віри у власні сили; актуалізує значення мистецтва як засобу психологічного розслаблення, відпочинку та відновлення духовних і фізичних сил людини. Творчо-стимулююча функція уможливорює активізацію творчої діяльності особистості на різних рівнях взаємодії із творами мистецтва: сприймання, осмислення і розуміння; інтерпретації художніх образів, танцювальних рухів, зображувальних позицій, композиційного рішення тощо; безпосередньої участі в художньо-творчій діяльності. Корекційна функція передбачає корекцію та компенсацію недоліків у інтелектуального та художнього розвитку, а також деяких відхилень у розвитку емоційної та вольової сфери, шляхом впровадження артпедагогічних технік, що забезпечують вербалізацію емоційних переживань, відкритості у спілкуванні, спонтанності і сприяють особистісному та творчому розвитку, пізнається новий досвід, формуються вміння та навички емоційновольової саморегуляції. Аналізуючи поліфункціональність артпедагогічних технологій у навчальновиховному процесі навчальних закладів, особливо увагу варто відвести різноманіттю форм їх організації. Драматизація і театралізація. Впровадження у навчальний процес розмаїття розвивальних дидактичних театралізованих форм (сюжетно-рольові ігри, ігри-імітації образів літературних та мистецьких персонажів, рольові діалоги на основі тексту, інсценування творів, постановки вистав поодиночі або за декількома творами, імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки) перетворює вивчення навчальних предметів на цікаве заняття, сприяє розвитку зосередженості, спостережливості, уваги, витримки, формуванню акторських умінь і навиків, розвиток творчих здібностей студентів, уяви, самостійності у втіленні задуму, формуванню їхньої сміливості, розкутості, підвищенню комунікативних здібностей, шляхом участі у театралізованій діяльності. Визначені артпедагогічні технології надають можливість самовизначитись та відтворити нові ролі, альтернативні поведінкові стилі через драматичну дію-гру, розвивати ціннісні соціальні навички, формувати адекватну самооцінку, спостерігати результати своїх дій і їхній вплив на оточуючих. Заняття з елементами драматизації і театралізації дуже продуктивні і сприяють розвитку [2, с. 119].

Отже, нами було виявлені ключові функції арт-педагогічних технологій в професійній діяльності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, які були доведені як ефективні в межах освітнього процесу, а саме: по-перше, мотиваційно-виховна функція, яка сприяє створенню мотиваційного підґрунтя особистості; по-друге, пізнавальна функція, яка забезпечує стимулювання особистості до здійснення активної пізнавальної діяльності та формування цілісної і багатогранної картини світу через емоційне сприйняття; по-третє, аксіологічна функція, яка спрямована на глибоке осмислення і духовно-практичне засвоєння цінностей культури; по-четверте, комунікативна функція, яка створює умови для

полісуб'єктного спілкування з творами мистецтва; по-п'яте, гедоністично-рекреаційна функція передбачає використання різноманітних форм художньої експресії, що забезпечує відчуття успіху та задоволення від пізнання мистецьких творів; по-шосте, творчо-стимулююча функція, яка сприяє активізації творчої діяльності особистості на різних рівнях взаємодії із творами мистецтва та корекційна функція, яка передбачає корекцію та компенсацію недоліків у інтелектуального та художнього розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лебедева Л.Д. Арт-терапія в педагогіці // Педагогіка. 2000. № 9. С. 27-34
2. Тадеуш О. М. Арт-педагогіка як поліфункціональна технологія навчання, виховання та розвитку особистості / О. М. Тадеуш // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. - 2018. - Вип. 170. - С. 118-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_170_27

Мигрин Артем Олександрович,
студент
Київський Університет імені Бориса Грінченка
artemmygryn@ukr.net

ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Вступ. / Introductions. У сучасному бізнес-середовищі, що швидко розвивається, роль професійної підготовки викладацького складу на сучасних підприємствах стає все більш важливою. Успіх організації невід'ємно пов'язаний з ефективністю навчання та розвитку її працівників. Метою цієї тези є дослідження значення професійного навчання, методів, що використовуються, та результатів у підвищенні ефективності роботи викладацького складу в корпоративному секторі. У сьогоденнішньому бізнес-середовищі, що швидко розвивається, роль професійного навчання викладацького складу на сучасних підприємствах стає все більш життєво важливою. Успіх організації невід'ємно пов'язаний з ефективністю навчання та розвитку її працівників. Ця теза має на меті дослідити значення професійного навчання, методи, що застосовуються, та результати у підвищенні ефективності роботи викладацького складу в корпоративному секторі.

Мета роботи. / Aim. Основною метою цього дослідження є вивчення сучасних підходів до професійного навчання в контексті сучасних підприємств. Це включає вивчення методологій, інструментів та стратегій, які організації використовують для забезпечення свого викладацького складу необхідними навичками та знаннями, щоб досягти успіху у виконанні своїх обов'язків. Крім того, це дослідження має на меті оцінити вплив такого навчання на загальну ефективність роботи викладацького складу, успіх організації та задоволеність працівників.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для проведення цього дослідження було використано змішаний підхід. Дані були зібрані за допомогою якісних та кількісних методів, включаючи опитування, інтерв'ю та огляд літератури. Було проаналізовано широкий спектр академічних та галузевих джерел, щоб забезпечити всебічний огляд теми. Розмір вибірки для опитувань та інтерв'ю включав викладачів з різних галузей, що дозволило врахувати різні точки зору.

Результати та обговорення./Results and discussion. Були досягнені такі результати та проведені обговорення:

1. Важливість професійного навчання: Професійне навчання є невід'ємним компонентом розвитку педагогічного персоналу. Воно не лише озброює педагогів сучасними знаннями та методиками викладання, а й сприяє розвитку культури безперервного навчання в організації. Результати дослідження показують, що організації, які інвестують у навчальні програми, як правило, мають більш задоволений та ефективний викладацький склад.

2. Сучасні методики навчання: Сучасні підприємства все частіше застосовують технологічні методики навчання, включаючи платформи електронного навчання,

віртуальні класи та інтерактивні симуляції. Ці методи пропонують гнучкість, доступність та персоналізований досвід навчання, задовольняючи різноманітні потреби викладацького складу.

3. Вимірювання результатів навчання: Вимірювання ефективності професійного навчання є важливим аспектом цього дослідження. Організації використовують ключові показники ефективності (КПЕ), такі як задоволеність студентів, рівень утримання викладацького складу та дані про успішність студентів, щоб оцінити вплив навчальних програм.

4. Вплив на ефективність роботи викладачів: Результати показують, що професійна підготовка має позитивний вплив на ефективність роботи викладачів. Навчання не лише поглиблює їхні знання з предмета, але й забезпечує їх інноваційними методами викладання, що призводить до покращення залученості учнів та їхньої успішності.

5. Організаційний успіх: Дослідження підкреслює тісний зв'язок між якістю професійного навчання та організаційним успіхом. Підприємства, які інвестують у навчання, спостерігають покращення показників утримання викладацького складу, підвищення рівня задоволеності студентів і, як наслідок, покращення загальної продуктивності та конкурентоспроможності.

Висновки./Conclusions. Отже, це дослідження підкреслює важливу роль професійного навчання викладацького складу на сучасних підприємствах. Воно виявило, що ефективні методи навчання позитивно впливають на продуктивність викладацького складу, що призводить до зростання організаційного успіху. В епоху постійних змін та інновацій компанії повинні визнати цінність безперервного навчання та адаптувати свої навчальні стратегії, щоб залишатися конкурентоспроможними.

Оскільки організації продовжують впроваджувати технологічні та засновані на даних підходи до навчання, вкрай важливо, щоб вони адаптувалися до мінливого освітнього ландшафту. Результати цього дослідження слугують нагадуванням про те, що інвестиції в розвиток викладацького складу через професійне навчання - це інвестиції в майбутній успіх сучасних підприємств.

Валентина СУЛЬ,
*практичний психолог, соціальний педагог
Зозулівський ЗЗСО I-III ступенів*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Школа як найбільш значимий соціальний інститут формального освіти і виховання дітей є тією організацією, що покликана полегшити процес їх соціалізації. Для учня надзвичайно важливо бути успішним в класі або в колі авторитетних однокласників, тобто домогтися справжньої інтеграції в своєму мікросоціумі. Школа стає центром самореалізації своїх вихованців і працює не для отримання ними хороших оцінок сьогодні, а для того, щоб учні були повноцінними членами суспільства як «сьогодні», так і в подальшому [31, 110].

Величезне значення для формування мотивації до навчання, праці та самореалізації старшокласників має стратегія і тактика педагогічного впливу.

Підлітковий вік – період формування соціальних установок, взаємин з соціумом, стабілізації форм міжособистісних відносин. Провідним видом діяльності стає спілкування з однолітками, а мотиваційні лінії пов'язані з активним прагненням до самопізнання, самовираження і самоствердження в суспільстві. Разом з тим, конфліктні ситуації, що виникають при взаємодії підлітків, виправдані. З одного боку, вони обумовлені особливостями психофізіологічного розвитку (нестійкістю психіки, емоційною незрілістю), з іншого – особливостями соціального розвитку підлітків.

Найбільш типові конфлікти, що виникають між учнями старших класів: конфлікти стосовно статусу, який можуть займати підлітки в міжособистісних відносинах; конфлікти через образи, пліток, заздрості, рівня особистої неприязні один до одного; конфлікти лідерства, в яких відбивається боротьба 2-3-х лідерів і їх угруповань за першість в класі; конфлікти при відсутності взаєморозуміння, солідарності, групової приналежності, товариської взаємодопомоги між учнями; конфлікти, пов'язані з розбіжністю моральних, духовних і моральних цінностей; комунікативні конфлікти, що виникають через відсутність навичок спілкування; конфлікти цілей основної діяльності в школі, основним змістом якої є навчання; конфлікти через індивідуально-психологічних особливостей особистості учня, зокрема, агресивність; конфлікти проступків, порушень шкільного Статуту, загальноприйнятих норм поведінки; конфлікти, пов'язані з виникненням симпатій до підлітків протилежної статі; конфлікти через існуючу соціально-економічну обстановку в країні, зокрема, виховання учнів в сім'ях різного соціального статусу (неблагополучних, малозабезпечених, асоціальних тощо).

Посередницькі функції у вирішенні конфліктів зазвичай покликаний виконувати соціальний педагог як працівник психологічної служби школи. Адже, одне із його завдань це – попередження і запобігання конфліктів у учнівському колективі. Цей напрям соціально-педагогічного патронажу регламентований нормативним документом діяльності шкільного соціального педагога [3].

Власне З. Шевців вважає, що соціальний педагог повинен виконувати роль конфліктолога. Його прямим обов'язком – попередження загострення конфліктів і допомога у виході зі складної ситуації та подоланні посттравматичного синдрому. Також він може допомогти всім учасникам навчального процесу рекомендаціями з подолання протиріч, які виникають у взаємодії [32, 82]. Оскільки соціальний педагогу практично щоданно виступає посередником у конфліктних ситуаціях у школі. Ось чому він повинен володіти практичними вміннями врегулювати конфлікти (сімейні, шкільні тощо).

Однією з соціально-педагогічних технологій вирішення конфліктів у школі є медіація. «Медіація в закладах освіти є найбільш ефективним способом розв'язання конфліктів, оскільки надає дитині можливість висловитись і бути почутою, вчить дітей, слухати і поважати інших, запитувати, уточнювати, усвідомлювати свої вчинки і почуття, дозволяє працювати із самим конфліктом, не занурюючись у глибинні психологічні проблеми, забезпечує більш тривалі результати, ніж індивідуальна консультація, чи інші методи розв'язання конфліктів» [2].

Соціальний педагог школи формує команду з дітей-підлітків та навчає їх веденню переговорів, доручає їм роботу із конфліктними ситуаціями у школі, разом із ними створює службу медіації, де вони працюють дітимедіатори. Тобто шкільні конфлікти вирішуються силами самих учнів [білик, с. 43]. Завдання соціального педагога – сформулювати в самих учнів «навики безконфліктного спілкування, відповідального ставлення до власної поведінки, пропагувати мирні шляхи виходу з конфлікту, толерантне ставлення до думки іншого» [40, 186].

Отже, у процесі соціально-педагогічного супроводу конфліктних ситуацій в підлітковому середовищі виявили алгоритм діяльності педагога. Виділяють такі етапи діяльності педагога: а). виявлення причини конфлікту, справжньої проблеми; б). визначення моменту, коли можна було попередити переростання конфліктної ситуації в конфлікт; в). всебічний аналіз причин виникнення конфліктів, зіткнень інтересів і позицій; г). пошук варіантів, способів вирішення конфлікту і вибір найбільш соціально-педагогічних технологій для направлення конфліктних ситуацій в конструктивне русло; д). оцінка ефективності обраної стратегії, подальші дії для запобігання подібних ситуацій.

З точки зору соціально-педагогічних досліджень, вважаємо за можливе розглядати конфліктну ситуацію як особливий вид виховуючих ситуацій, в яких соціальний педагог створює умови для рефлексивного осмислення вихованцями суті і причин протиріччя, сприяє прийняттю конструктивного рішення і вибору йому відповідної стратегії поведінки, що сприяють становленню рефлексивної позиції школярів.

Особливість таких ситуацій полягає в тому, що в них соціальний педагог може створювати умови для усвідомлення вихованцями суті і причин того, що відбувається [40, 186].

Соціальний педагог виконує роль наставника, яка полягає в наданні допомоги старшокласникам пояснити власні дії і пов'язані з ними переживання за допомогою саморозуміння і розуміння свого опонента, і на основі цього вибрати конструктивний шлях виходу із ситуації.

Під час здійснення соціально-педагогічного супроводу конфліктних ситуацій в середовищі учнів старших класів пропонуємо розглянути алгоритм діяльності соціального педагога:

1. Ідентифікація причин конфлікту та проблеми
2. Визначення та аналіз в конфліктній ситуації моменту, коли можливо було б попередити розвиток конфліктної ситуації;
3. Комплексний аналіз причин виникнення конфліктних ситуацій, інтересів;
4. Виявлення варіантів вирішення конфлікту та добір ефективних стратегій.

У процесі здійснення соціально-педагогічного супроводу соціальний педагог може виконувати роль консультанта. Такий перебіг можливий через намагання запропонувати учасникам конфлікту аналіз ситуації і зробити прогноз можливих наслідків [2]. Процес здійснення соціально-педагогічного супроводу конфліктних ситуацій має бути спрямований на формування компетенцій у навчальній, і позанавчальній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мастенбрук У. Управління конфліктними ситуаціями і розвиток організації. М. : Інфра, 1996. 423 с.
2. Орлянський В. С. Конфліктологія: Навч. посібник для вузів/ В. С. Орлянський. К.: Центр учбової літератури, 2007. 159 с.
3. Пасічник О. О. Використання тренінгів у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери / О. О. Пасічник // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України». Серія : Психолого-педагогічні й філологічні науки. Хмельницький, НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2008. С. 185–187.

Якимчук Яна Андріївна,
здобувачка фахової передвищої освіти
відділення Дошкільна освіта.
Ярема Олена Петрівна,
викладач-методист.

*КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича».*

СТРАТЕГІЇ ВИБОРУ НАВЧАЛЬНИХ ІГОР ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасному освітньому середовищі розвиток іншомовної писемної компетентності здобувачів освіти початкової школи є ключовою задачею, яка вимагає уважного та обґрунтованого підходу. Відбір навчальних ігор в формуванні писемної компетентності здобувачів освіти початкової школи на уроках англійської мови є важливим етапом у процесі навчання. Правильний вибір ігор допомагає стимулювати інтерес до вивчення мови, розвивати творчість та критичне мислення школярів. Розглянемо ефективні стратегії для вибору навчальних ігор, спрямованих на вдосконалення писемних навичок здобувачів освіти. [3]

При виборі навчальних ігор варто враховувати такі стратегії:

Відповідність віковим особливостям здобувачів освіти. Ігри повинні бути цікавими та доступними для дітей початкової школи. Вони повинні враховувати рівень розвитку дитини та її писемні навички.

Зв'язок ігор з навчальною програмою. Ігри повинні допомагати здобувачам освіти закріплювати та розвивати навички писемного мовлення. Вони можуть містити завдання на вправління в орфографії, пунктуації, граматиці та інші аспекти писемної компетентності.

Різноманітність ігор. Варто вибирати різні типи ігор, щоб забезпечити різнобічний розвиток писемних навичок здобувачів освіти. Це можуть бути ігри на визначення слів за картинками, складання речень, написання оповідань тощо.

Використання ігор для мотивації. Ігри повинні бути цікавими та захоплюючими для дітей, щоб стимулювати їх бажання вчитися писати. Вони можуть містити елементи змагання, нагород та похвали.

Враховання індивідуальних потреб здобувачів освіти. Вчителі повинні враховувати особливості кожного школяра при виборі ігор. Деякі діти можуть потребувати додаткової підтримки, тому варто підібрати ігри, які враховують їх потреби. [1, 15]

При виборі навчальних ігор вчителі повинні також забезпечувати належну організацію та структуру уроку, щоб ігри були включені в навчальний процес ефективно та систематично.

Для розвитку іншомовної писемної компетентності у здобувачів освіти початкової школи існує різноманітні типи навчальних ігор. Ось кілька прикладів типів навчальних ігор, які можна використовувати:

- гра на збіги та відмінності. Діти шукають спільне та відмінне між різними текстами або словами на іноземній мові. Це розвиває їхню здатність аналізувати та порівнювати різні тексти;
- інтерактивні текстові ігри. Вони можуть включати створення оповідань, заповнення пропущених слів або гру зі словами. Здобувачі освіти можуть вивчати мовну структуру через призму гри;
- кросворди і сканворди. Ігри, метою яких є відгадування слів – допомагають вчити нову лексику та вдосконалювати навички їх написання. Вони також сприяють розвитку лексичної компетентності;
- рольові ігри. Використання рольових ігор, де здобувачі освіти повинні писати листи або текстові повідомлення у вигляді реальних ситуацій, сприяє писемному спілкуванню та вдосконаленню граматики;
- творчі завдання. Завдання, які дозволяють школярам писати оповідання, вірші або есе на іноземній мові, сприяють розвитку творчості та власного стилю;
- літературні ігри. Аналіз та обговорення текстів англійською мовою, а також їхній переклад на рідну мову, сприяють розумінню та аналізу літературних творів;
- ігри на правопис. Ігри, які перевіряють правильність написання слів та фраз, допомагають уникнути помилок при письмі;
- ігри на покращення структури тексту. Здобувачі освіти можуть вивчати, як правильно будувати текст, використовуючи заголовки, абзаци тощо. [2]

Важливо вибирати ігри, які відповідають рівню знань та віковим особливостям здобувачів освіти, а також сприяють досягненню конкретних навчальних цілей. Для молодших школярів можна використовувати простіші завдання, а для старших – складніші завдання на різну тематику.

Отже, розглянуті та проаналізовані різні стратегії вибору навчальних ігор для розвитку іншомовної писемної компетентності здобувачів освіти початкової школи показали, що правильно підібрані ігри можуть значно поліпшити результати у навчанні, сприяючи кращому розвитку писемних навичок школярів. Застосування ігор стає не лише засобом навчання, але й засобом мотивації та зацікавленості дітей у вивченні іноземної мови. Важливо пам'ятати, що вибір ігор повинен бути обґрунтованим та відповідати навчальним цілям. Ігри і навчання можуть доповнювати одне одного, забезпечуючи ефективний процес вивчення іноземної мови та зробити процес навчання цікавішим і продуктивнішим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2015. 304 с. URL: http://ualib.com.ua/b_136.html (дата звернення: 19.09.2023).
2. Осадченко Т. Використання ігор на початковому етапі навчання в процесі формування іншомовної комунікативної компетенції учнів. *Ін. мови в навч. закладах*. 2016. № 6. С. 49-51.
3. Ярова Є. Ігри під час вивчення граматики англійської мови. *Початкова школа*. 2007. № 1. С.18-19.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

*Галіпчак Володимир Дмитрович,
аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

Російська агресія щодо України не лише порушує територіальну цілісність країни, але й створює складні завдання для забезпечення інформаційної безпеки. У цьому контексті вирішення проблеми вимагає ретельного аналізу ролі інституційних механізмів у керуванні та взаємодії для ефективного захисту інформаційного простору.

Для розуміння інституційних механізмів, важливо визначити їхню сутність та роль у структурі безпеки. Інституційні механізми визначаються як система установ, правил та процесів, спрямованих на забезпечення сталості та безпеки в інформаційному просторі [2].

Розглядаючи роль інституційних механізмів у системі інформаційного простору України, можемо виділити кілька ключових аспектів:

1. захист від кіберзагроз та інформаційних атак: інституційні механізми в Україні відіграють визначальну роль у розробці та впровадженні стратегій захисту від кіберзагроз. Це включає в себе регулювання та створення стандартів безпеки, формування ефективної кіберполітики, а також співпрацю з військовими та цивільними структурами [1];

2. розвиток кіберінфраструктури та технологічних інновацій: інституційні механізми визначають політику щодо розвитку кіберінфраструктури та технологічних інновацій в інформаційному просторі. Це включає підтримку стартапів, розробку та впровадження передових технологій у сфері інформаційної безпеки [5];

3. створення механізмів кіберзахисту державних систем: інституції визначають механізми захисту державних систем від кіберзагроз. Це включає в себе впровадження ефективних систем моніторингу, реагування на інциденти та навчання фахівців у сфері кібербезпеки;

4. координація та співпраця між різними галузями: інституційні механізми сприяють координації та співпраці між різними галузями, такими як влада, бізнес та громадянське суспільство. Це стимулює обмін інформацією, виявлення загроз та спільні заходи для зміцнення інформаційної безпеки;

5. легіслативна регуляція та правова база: інституційні механізми визначають правову базу та легіслативні стандарти у сфері інформаційної безпеки. Це допомагає у визначенні відповідальності, прав та обов'язків у сфері кібербезпеки [3].

З метою підвищення ефективності інституційних механізмів України у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах російської агресії варто дотримуватися ряду політичних та державно-управлінських заходів в комплексі для ефектвної протидії загрозі та викликам, які стоять перед нашою державою. Зокрема, йдеться про зміцнення співпраці між різними

інституціями та секторами, створення механізмів для обміну інформацією та координації заходів, активна взаємодія з міжнародними партнерами, обмін досвідом та ресурсами для виявлення та протидії кіберзагрозам, заснування високорівневого національного органу, що координує всі аспекти кібербезпеки в країні, з визначеними повноваженнями та ресурсами, розробка та впровадження системи інформаційного управління для ефективного моніторингу та управління кіберзаходами, утворення спеціальних груп для захисту критично важливих об'єктів в умовах військового стану та війни [4].

Отже, таким чином, ці загальні напрямки та конкретні заходи спрямовані на створення комплексної системи захисту інформаційної безпеки в Україні в умовах російського вторгнення та несуть практично-прикладний характер, що у свою чергу дає змогу ефективно протистояти на інституційному та громадянському рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біленчук П. Д., Борисова Л. В., Неклонський І. М., Собина В. О. Правові засади інформаційної безпеки України : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Харків : 2018. 289 с.
2. Захаренко К. В. Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири. / К. В. Захаренко. Київ. 2021.с.423
3. Зозуля О. С. Державне управління забезпеченням інформаційної безпеки України в умовах інформаційно-психологічного протиборства : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ : НАДУ, 2017. 251 с.
4. Іванова, О.М. Дослідження сучасних технічних та стратегічних аспектів кібербезпеки, ідентифікація загроз та рекомендації для їхнього подолання. Кібербезпека та Сучасні Загрози: Аналіз і Стратегії. Київ: 2020.
5. Яремчук, М.О. Конфлікт та Кібербезпека: Виклики та Сценарії Розвитку. Кібербезпека в сучасному світі: актуальні виклики. Одеса: 2022.

Мельник Юлія,

к. політ.н., викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук,

Корженко Олександр,

*здобувач вищої освіти 1 курсу
агробіотехнологічного факультету.*

Одеський державний аграрний університет

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ДЛЯ ЛАТВІЇ, ЛИТВИ, ЕСТОНІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК КРАЇН

З першого року незалежності Латвія, Литва та Естонія взяли курс на зближення з Європейським Союзом, маючи на меті стати повноправним членом Європейського співтовариства [10].

Країни Балтії розглядали інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури як єдиний шлях зміцнення національної незалежності, що гарантуватиме національну безпеку і збереження суверенітету, а також забезпечить вирішення складних економічних та соціальних проблем [9].

Фактично наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. ці країни об'єднали свої зусилля, створивши єдиний політичний простір. Основою такого об'єднання стали спільність геополітичних інтересів, пов'язаних зі вступом у ЄС і НАТО, максимальне відокремлення від будь-яких політичних, економічних, військових союзів з державами колишнього СРСР, тотожність політичних систем, стандартизованість правових інститутів у європейському середовищі. У всіх трьох країнах були прийняті Конституції, які проголосили про те, що фундаментальними засадами державності країн є традиційні для європейських країн цінності – суверенітет народу, незалежність держави, політичний плюралізм, вільне функціонування політичних партій, широке самоврядування, недоторканість особи, її свободи, приватного життя, власності тощо. В кожній країні почалась формуватися нова політична система, складовими якої стали багатопартійність, домінування інтересів середнього класу у формуванні економічної політики, домінування європейських цінностей та принципів європейського права відносно національних правових систем. Особливістю успішного реформування політичних систем країн Балтії стала масова підтримка демократичних перетворень різними верствами населення [5].

Варто зазначити, що на Заході країни Балтії завжди сприймалися як частина Західної цивілізації, яка постраждала внаслідок періоду Другої світової війни та наступної агресії СРСР. При цьому США та Великобританія ніколи не визнавали легітимності приєднання країн Балтії до складу Радянського Союзу, а інші держави, наприклад, Швеція, змушені були потім офіційно вибачатись за своє поспішне визнання. Таким чином, Литва, Латвія та Естонія традиційно вважаються частиною західного світу і Захід, виходячи саме з цього, будував свої відносини з країнами Балтії у 1990-ті роки [11, с.15-16]. До того ж, в Західній Європі склалася майже єдина думка про те, що держави ЄС приймали рішення на користь вступу країн Балтії до складу ЄС, керуючись при цьому виключно політичними, а не економічними чинниками. Більше того, така точка зору не раз проголошувалася на офіційному рівні. Якscravим

прикладом є промова колишнього члена Європейської Комісії Ф. Камерона. Він заявляв, що – розширення на Схід – політичний імператив для Союзу, який сприятиме миру, безпеці, стабільності й прогресу у Європі, включення країн Балтії має на меті укріплення демократії та стабільності у країнах, що покінчили з тоталітарним минулим [11, с.23-24].

В процесі інтеграції Латвії, Литви та Естонії до ЄС можна виділити 3 етапи (табл.1).

Таблиця 1

Етапи інтеграції Латвії, Литви та Естонії до ЄС

Етап	Роки	Характеристика етапу
Перший	Починається у 1991 р. – з моменту встановлення дипломатичних відносин Латвії, Литви, Естонії з Європейськими Співтовариствами, і закінчується у 1995 р. підписанням угод про асоціацію, які стали піддруктям політичного діалогу та економічної співпраці на наступні роки.	Початок діалогу та включенням країн Балтії в орбіту економічної політики ЄС. Важливими подіями цього періоду були: засідання Європейської Ради в червні 1993 р. в Копенгагені, на якому було прийнято принципове політичне рішення про можливість розширення на Схід та сформульовано критерії для держав-кандидатів – стабільність демократичних інститутів, наявність конкурентоспроможної ринкової економіки і здатність перейняти правовий доробок Союзу [7]; засідання Європейської Ради у Ессені в грудні 1994 р. і схвалення нею «Загальної стратегії прийняття нових членів», в якій було визначено основні напрямки та механізми набуття повноправного членства державами-кандидатами [8].
Другий	Починається з червня 1995 р. - з підписання угод про асоціацію (Європейських угод) між ЄС і Латвією, Литвою, Естонією	Відбувається перехід до нового рівня відносин, коли сторони вже чітко визначають цілі та завдання на шляху до інтеграції. У цей період були закладені підвалини процесу набуття повноправного членства в ЄС Латвією, Литвою, Естонією. Наприкінці 1995 р. вони подали заявки на вступ (Латвія – в жовтні, Естонія – в листопаді, Литва – в грудні) [8]. Естонії перший з країн Балтії дісталася можливість стати майбутнім членом ЄС. На думку фахівців, в економічній сфері Естонія на той час більш ніж усі інші країни наблизилася до вимог Євросоюзу. Динамічно-стабільний розвиток її господарства забезпечувався за рахунок ефективної економічної політики держави [1]. Також успіху сприяли дружні зв'язки із Фінляндією. Також, вагомим є те, що саме у Естонії політична еліта була більш однорідною етнічно та ідеологічно.
Третій	Завершальною подією став саміт ЄС у Афінах 16 квітня 2003 р., де були підписані угоди про вступ Латвії, Литви, Естонії до ЄС.	Референдуми, проведені у Латвії, Литві, Естонії, продемонстрували високий рівень підтримки населенням євроінтеграції (в Литві – 90 %, в Латвії та Естонії – 67 %) [7]. Латвія, Литва, Естонія з 1 травня 2004 р. стали повноправними членами ЄС.

Таблиця складена за матеріалами [1, 7, 8].

Розвиток відносин з ЄС дав можливість країнам Балтії отримувати значні кошти за програмами допомоги. Загальна сума дотацій у 1991-2004 рр. з боку ЄС через інструменти підтримки країн-кандидатів (Фаре, Іспа, Інтеррег) склала: для Латвії – 319 млн. євро, Литви – 527 млн. євро, Естонії – 323 млн. євро [3]. Тобто, розміри допомоги Латвії, Литви та Естонії з боку ЄС у перерахунку на душу населення були найвищими у порівнянні з іншими державами Центральної та Східної Європи [8]. На економіку країн Балтії позитивний вплив мало збільшення інвестицій, які надходили з країн-членів ЄС. За деякими даними, загальний об'єм прямих інвестицій у економіку трьох прибалтійських республік за період 1992–2004 рр. склав понад 9500 млн. євро [3]. Такі фінансові вкладення відіграли значну роль в економічному зростанні та укріпленні зовнішньоекономічних зв'язків з країнами ЄС.

Серед вагомих здобутків трансформації Латвії, Литви, Естонії під впливом вступу до ЄС можна виділити наступні (табл. 2).

Таблиця 2

Значні здобутки трансформації балтійських країн під впливом вступу до ЄС

№ п/п	Країна	Здобутки
1	Латвія	Країна найбільше в регіоні постраждала від кризи 2008 р. Латвію навіть порівнювали з Грецією через значні обсяги європозик в обох країнах та проблеми з можливістю погашення заборгованості. У 2008 р. Латвія зіткнулася з дефіцитом поточного рахунку у 23 % ВВП та інфляцією 18 %. Однак, Латвія збільшила податки та значно скоротила державний бюджет. У результаті країна настільки швидко скоригувала свою економіку, що змогла приєднатися до зони євро у 2014 р. У Європі наразі розглядають Латвію як приклад того, як протистояти економічній кризі в середині ЄС.
2	Литва	В країні знайшли власне рішення щодо питання енергетичної безпеки. З метою диверсифікації енергоносіїв у другій половині 2014 р. на березі Балтійського моря в місті Клайпеді було розміщено власний термінал-танкер для прийому партій зрідженого природного газу. Наразі Литва набагато менше енергетично залежна від Росії і може імпортувати газ від інших постачальників, зокрема США та ОАЕ.
3	Естонія	Країна має найбільш наочні здобутки державної політики в цифровій галузі. Розпочавши з програми інтернетизації всієї країни, оголосивши доступ до Інтернету громадянським правом людини, тут зуміли ефективно впровадити систему електронного уряду. Систему Е-голосування вперше було успішно впроваджено на місцевих виборах 2005 р. і парламентських 2007 р., вона супроводжувалася оформленням цифрових посвідчень особи. Успішними є результати впровадження Е-уряду для боротьби з корупцією – за версією міжнародної неурядової організації Transparency International Естонія у 2014 р. посіла 26 місце зі 175 у рейтингу найменш корумпованих країн. Технологічні інструменти, які Естонія застосовує у сфері урядування, а також досвід їх використання, вивчаються сьогодні в багатьох країнах світу [6].

Таблиця складена за матеріалами [4, 6].

Слід зазначити, що у країнах Балтії показники економічного зростання після приєднання до ЄС були вражаючими. Так, за чотири роки ВВП на душу населення зріс на 63 % в Естонії, на 58 % в Латвії та на 52 % у Литві [2].

Отже, європейська інтеграція для Латвії, Литви та Естонії стала головним фактором, який у значній мірі вплинув на розвиток цих країн і виступив головним каталізатором проведення суспільно-політичних реформ та економічного зростання.

Слід зазначити, що всі три країни підтримують свободу преси і ЗМІ, активну розбудову засад громадянського суспільства, мають порівняно високі показники у сфері захисту прав людини, в основному приватизовану і прогресуючу ринкову економіку, зберігають міцні зв'язки із Заходом [5].

Ідучи окресленим шляхом, країни Балтії трансформували законодавчу базу відповідно до Копенгагенських критеріїв, наблизивши країну до рівня консолідованої демократії. З набуттям повноправного членства в ЄС збільшилася політична вага цих держав, зріс їхній міжнародний імідж. Участь у регіональних об'єднаннях сприяє зміцненню співробітництва з питань енергетичної, економічної, екологічної та інформаційної безпеки [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоножко С.В. Західний вектор зовнішньої політики країн Балтії: шлях від незалежності до євроінтеграції // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2015. – Вип. 44. – Т. 2. – С.130–135.
2. Євроінтеграція: кризь терени до зірок – Режим доступу: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/549521_ievrointegratsiya_kriz_tereni.html.
3. Замікула М.О. Країни Балтії на початку 1990-х років: передумови євроатлантичної інтеграції // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Історія. – 2010. – Т. 129. – Вип. 116. – С. 91-94.
4. Климчук В., Масик Ю. Особливості перетворення політичних систем Балтійських країн у складі ЄС / В. Климчук, Ю.Масик // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – Вип. 14. – 2020.- Режим доступу: [http://D:/6016-текст%20статті-16871-2-10-20220621%20\(1\).pdf](http://D:/6016-текст%20статті-16871-2-10-20220621%20(1).pdf) .
5. Левін О., Поплавський О. Специфіка демократичного транзиту в новостворених країнах Балтії після розпаду СРСР /О. Левін, О. Поплавський // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2022. – Вип. 1. –С.189-195. - Режим доступу: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/1_ua/Макет_НВ_1-2022-189-195.pdf.
6. Пилип Л. Естонія – країна, де перемогла електронна демократія. – [Електронний ресурс]: <https://www.radiosvoboda.org/a/26955015.html>.
7. Сидорук М. Особливості інтеграції держав Балтії до ЄС / М. Сидорук // Наукові записки Національного університету – Острозька академія. Сер. –Міжнародні відносини. – 2010. – Вип. 2. – С. 97-104.
8. Скриль С.А. Трансформація політичних систем Латвії, Литви та Естонії в умовах інтеграції в європейське співтовариство // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 54. – С. 146-152.

9. Стельмах В.О. (2020) Вплив європейської інтеграції країн Балтії на їх суспільно-політичну трансформацію. In: Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору: монографія за редакцією к.і.н., доц. А.Г.Бульвінського. – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», с. 242-258.

10. Щедрова Г.П. Адаптація України до вимог ЄС: досвід країн Балтії / Г.П. Щедрова // Політикус. – 2017. – Вип. 1. – С. 156-160. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2017_1_33.

11. Cameron F. The European Union and the Challenge of Enlargement / F. Cameron // The Enlarging the European Union: Relations between the EU and Central and Eastern Europe. – London – New-York: Bailey. – 1997. – P. 5-45.

Юрій-Андрій Никорович,
*аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
E-mail: andriynyk@gmail.com;
<https://orcid.org/0009-0009-8284-3514>*

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ВІТЧИЗНЯНИ ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС

“В Україні існує така політична культура серед уряду та політиків загалом, що якщо ви платите або інвестуєте в аналітичний центр, він повинен слідувати вашому наративу - тому, що відповідає політичним, партійним або олігархічним інтересам”. Ця цитата від керівника одного з провідних українських аналітичних центрів, узагальнює умови, в яких умови, в яких працюють інститути політичних досліджень в Україні.

Організація-спостерігач Think Twice UA нарахувала 119 існуючих аналітичних центрів України, які є осередками дослідження державної політики, з яких є лише дев'ять урядових та два академічних аналітичних центри. [3]

Розвиток аналітичних центрів в Україні відповідає загальним закономірностям розвитку аналітичних центрів на пострадянському просторі, і можна виокремити три покоління аналітичних центрів.

Перше покоління аналітичних центрів сформувалося в 1990-х роках як в урядовому, так і в неурядовому секторах. Що стосується досліджень урядової політики, то слід зазначити про створення 1992 році в рамках Національної академії наук України двох державно науково-дослідних установ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин та Інститут стратегічних досліджень.

Ці пострадянські державні дослідницькі інститути були великими, ієрархічними і не могли надавати консультації в нових умовах Вашингтонського консенсусу, оскільки більшість їхніх співробітників "були орієнтовані на радянські підходи до проблем.

Невідповідність між державним дослідницьким потенціалом і політичними та економічними викликами перехідного періоду економічним викликам перехідного періоду каталізувала формування недержавних дослідницьких інституцій у трьох напрямках. По-перше, деякі аналітичні центри були створені колишніми членами політичної еліти у 1992-1994 роках, такі як Центр ринкових реформ, Центр трансформації суспільства та Центр Разумкова, які побачили можливість продовжити свою реформаторську діяльність за межами бюрократичних державних структур.

По-друге, місцеві команди перекладачів та асистентів міжнародних консультантів, які незабаром "втомилися" від роботи в якості консультантів або тінювих дослідників для своїх іноземних колег і вирішили створити власну лабораторію політичного аналізу. [4]

По-третє, такі відомі аналітичні центри, як Центр Разумкова та Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва, об'єднали політичних активістів з досвідом соціологічних досліджень.

Міжнародні донори, такі як Міжнародний фонд "Відродження" (Фонд "Відкрите суспільство"), підтримали розвиток нових дослідницьких інституцій.

Працівники цих аналітичних центрів зосереджувалися на підготовці рукописів для політиків і не ставили під сумнів порядок денний іноземних донорів.

Західні донори та місцеві аналітичні центри сформували "ліберальну коаліцію", забезпечивши переважання неоліберального економічного курсу у країнах ЦСЄ з перехідною економікою, в тому числі і в Україні.

Друге покоління прийшло працювати в аналітичні центри у 2000-х роках, коли "риторика вашингтонського консенсусу була вичерпана", що "відкрило перед посткомуністичними аналітичними центрами вікно можливостей". [5]

Цікаво, що в Україні це "вікно можливостей в Україні у вигляді зростаючих авторитарних тенденцій, яким намагалися протидіяти аналітичні центри. У 2001-2004 роках спроби президента Кучми.

У 2001-2004 роках спроби президента Кучми консолідувати свою владу включали прийняття законодавства, що обмежувало міжнародне фінансування аналітичних центрів, а також утиски прав аналітичних центрів на доступ до засобів масової інформації та критику влади. Ці обмеження супроводжувалися кампаніями зі звинуваченнями аналітичних центрів у тому, що вони є "іноземними агентами" і виконують волю західних донорів замість того, щоб працювати в інтересах України. У відповідь неурядові аналітичні центри приєдналися до антиавторитарної коаліції та підтримали Помаранчеву революцію.

Після Помаранчевої революції, у 2004-2005 роках, за президентства Віктора Ющенка, влада задекларувала відкритість до громадянського суспільства.

Відбулася певна відкритість органів влади у порівнянні з президентством Леоніда Кучми. Були створені громадські ради при міністерствах, і кілька лідерів аналітичних центрів увійшли до складу уряду (зокрема, директор Центру Разумкова Анатолій Гриценко був призначений міністром оборони). Такий підхід не приніс тих результатів, на які сподівалися багато експертів з точки зору готовності уряду до більш інституціоналізованої співпраці з аналітичними центрами. [1]

У відповідь на невиправдані очікування, аналітичні центри розробили У відповідь на невиправдані очікування аналітичні центри розробили більш різноманітні стилі комунікації, орієнтуючись на інші аудиторії, окрім політиків. Однак аналітичні центри все ще покладалися на донорів у формуванні своїх дослідницьких програм. [4]

Третє покоління (приблизно після 2012 року) почало ставити під сумнів підходи міжнародних донорів, розвивати різноманітні способи комунікації (включаючи цифрові медіа) та приділяти більше уваги адвокації серед широкої громадськості. Хоча аналітичні центри все ще отримують більшу частину свого фінансування від західних донорів, вони експериментують з краудфандингом та комерційними замовленнями на проведення досліджень.

Деякі аналітичні центри лобіюють нове законодавство, яке б дозволило конкуренцію в сфері політичних досліджень, щоб у ній могли брати участь не лише державні дослідницькі підрозділи, але й недержавні аналітичні центри.

В цілому, третє покоління аналітичних центрів отримало кращий доступ до осіб, які приймають рішення починаючи з 2014 року порівняно з періодом президентства Віктора Януковича (2010-2013 роки).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ, URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD90_2007_ukr.pdf
2. О. В. Дмитренко, Ю. Ю. Романов, П. В. Колганова, О. В. Ткаченко та Ю. І. Ромашко, "Державне фінансування розвитку недержавних аналітичних центрів" (Полтава, 2017), <http://iaaukraine.org/en/derzhavne-finansuvannya-doslidzhen-dlya-nederzhavnyh-analitychnyh-tsentriv/>
3. Українські аналітичні центри, URL: <https://thinktwiceua.org/uk/think-tanks/yaridv-ar/>
4. Galushko, V., & Djordjevic, M. (2018). Think tanks and 'policy hybrids' in the Western Balkans and post-Soviet space. *Policy and Society*, 37(2), 206-221
5. Krastev, Ivan. 2000b. "Post-Communist Think Tanks: Making and Faking Influence." In: Diane Stone (ed.): *Banking on Knowledge, The Genesis of the Global Development Network*. Routledge, London and New York. URL: https://www.researchgate.net/publication/233299951_Think_tanks_Making_and_faking_influence

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Волошин Світлана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нова українська школа має значний вплив на процес соціалізацію дитини, формує її особистість та її поведінку. Діти в школі навчаються не тільки читанню та письму, а й здобувають уявлення про загальноприйняті цінності. Саме у сфері освіти людина засвоює необхідні для соціальної практики знання, цінності, формує навички соціальних відносин. Початкова школа є не єдиним етапом в особистісному смислому розвитку кожної дитини, але фундамент закладається саме в ній. Тому на цьому етапі гостро постає питання про активізацію внутрішніх можливостей дітей у процесі самовдосконалення.

Питання соціалізації дітей молодшого шкільного віку привертає особливу увагу, оскільки вони знаходяться у складній соціальній ситуації розвитку, усвідомленні й презентації себе як складової суспільства. Вирішення такого завдання можливе в рамках навчально-виховного процесу з урахуванням психолого-педагогічних аспектів й умов соціалізації учнів, а також через створення необхідних, послідовно реалізованих заходів, форм та методів соціалізаційного впливу.

Задля ефективної соціалізації дітей вчителі початкової школи орієнтуються на компоненти Концепції Нової української школи: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

У сучасній науковій літературі існує досить широкий набір визначень соціалізації, які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості як психосоціогенної істоти. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються.

Соціалізація за Г. В. Лещук – це: процес, в ході якого дитина поступово перетворюється на особистість, яка розуміє і саму себе і довкілля, набуває знань і навичок, притаманних культурі, в якій він (або вона) народився; процес інтеграції індивіда у суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально-значущі риси особистості; процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості; процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин [2].

Одним із найбільш повних може вважатись визначення соціалізації особистості в інтерпретації М. Лукашевича: це «процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого налагоджуються різноманітні зв'язки особистості з суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку» [3].

Соціалізація, яка здійснюється в спільній діяльності і спілкуванні, може відбуватися як в умовах стихійного впливу, так і в умовах освіти. Освіта справляє цілеспрямований вплив на вибір цінностей, норм поведінки, ідеалів. Вона постає одночасно і фактором, і засобом соціалізації. Цілі, методи і форми сучасної освіти, розвиваючись під впливом суспільного розвитку, визначились у межах гуманістичного напрямку. Особистісний підхід, який став серцевиною моделі особистісно орієнтованої освіти, відроджує суб'єктність, дає розуміння соціальності людини, гармонізує в освіті два істотно різних, і навіть протилежних процеси, - соціальний та індивідуальний.

У шкільній освіті, зокрема, початковій, соціалізуючий вплив здійснюється, як правило, через вкраплення спеціально відібраного змісту в інші предмети або шляхом створення окремого курсу, що значно підсилює цілеспрямованість цього процесу. Наявність предмета зумовлює необхідність формулювання змісту на засадах компетентнісного підходу і обумовлювати результати його засвоєння [3].

Із вступом дитини до школи розпочинається початковий етап шкільної соціалізації. Педагогічним завданням на цьому етапі є утвердження, коригування та розвиток базової системи життєвих відносин та орієнтацій, чуттєвості, інтелекту й волі, формування нахилів і вподобань, соціальних інстинктів і пристрастей, утвердження соціальної форми сприйняття, переживання, усвідомлення та задоволення потреб та інтересів. Молодший шкільний вік виступає основним етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання. З початком шкільного навчання змінюється соціальна ситуація, яку утворюють єдині та неповторні специфічні для даного віку відносини між дитиною і середовищем.

Специфіка процесу соціалізації учнів початкових класів пояснюється сенситивністю, підвищеною чутливістю кожної дитини до змісту власної Я-концепції, що робить її сприйнятливою до зовнішніх впливів. Вступаючи у взаємодію з середовищем, особистість має реалізувати і проявити себе як суб'єкт життєдіяльності, оскільки саме в цьому процесі здійснюється самоствердження особистості, формування та вияв нових якостей і характеристик. Період навчання в початковій школі характеризується розв'язанням таких педагогічних завдань шкільної соціалізації, як освоєння базових алгоритмів соціальної взаємодії та поведінки, початкова соціально-рольова підготовка, збагачення соціального досвіду, визрівання системи соціальних установок, досягнення масштабів соціального простору та часу.

В цей період у дітей лише формується характер, тому спостерігається імпульсивність поведінки та впертість, що зумовлено недостатньою сформованістю вольових процесів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навч. посіб. / М. В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.; За заг. ред. М. В. Артюшиної. К.: КНЕУ, 2008. 336 с.
2. Рябич О.В. Дидактичні ігри та їх роль у навчанні та вихованні дітей молодшого шкільного віку. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики : збірник науково-методичних праць. Житомир: ФОП Левковець, 2016. С.149–152.
3. Савченко С. В., Курило В. С. Формування критичного мислення як одна з умов успішної соціалізації сучасної особистості. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки Ч.1, 2019. № 6. С. 329.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

ГУРЖІЙ С.В.,

старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України.

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НАДІЙНИХ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ У КІБЕРБЕЗПЕЦІ

Цифровий водяний знак — це процес вбудовування прихованої інформації в цифровий сигнал, наприклад аудіо, відео чи текст. Цей прихований сигнал можна використовувати для автентифікації вмісту, відстеження його поширення або навіть зміни його властивостей. Водяні знаки використовувалися для захисту авторських прав протягом десятиліть, але також вони виявились перспективними в інших програмах, таких як ідентифікація зв'язку та захист інформації [1]. Одним із особливо перспективних напрямків водяних знаків є безпека мовлення. Мовні водяні знаки можна вбудовувати в зашифровану стиснуту аудіопередачу, щоб забезпечити прозоре рішення безпеки контенту. Це становить значний інтерес для сучасної кібербезпеки, де потреба в захищених каналах зв'язку, стійких до втручання та перехоплення є одним із важливих факторів [2]. Проте все ще є деякі проблеми, які необхідно вирішити, перш ніж водяні знаки можна буде широко застосовувати для захисту мовлення. Однією з проблем є те, що водяні знаки можуть погіршити якість мовного сигналу [2]. Це особливо вірно, коли використовуються надійні методи вбудовування водяних знаків, стійкі до підробки та перехоплення. Інша проблема полягає в тому, що вплив водяних знаків на якість мовлення може відрізнитися залежно від мови та культури слухача [3]. Це тому, що різні мови мають різні тональні характеристики та соціальне сприйняття [4].

Процес вбудовування водяних знаків у цифрове аудіо — є доволі складним процесом, який передбачає вбудовування корисного навантаження в аудіосигнал для забезпечення автентичності вмісту. Зворотній процес - процес відновлення, перевіряє справжність вмісту переданого сигналу, що вимагає тонкого балансу між надійністю, точністю, корисним навантаженням даних і безпекою. Водяний знак, визначений як цифрове повідомлення, може мати різні структури, такі як зашифрований мовний вміст, псевдовипадкові послідовності або попередньо визначені бітові послідовності. Технології вбудовування підвищують надійність за допомогою методів, що включають адитивний, мультиплікативний або квантований підходи як у часовій, так і в частотній областях. Вибір техніки впливає на стійкість до конкретних атак і корелює з якістю сигналу. Методи виявлення водяних знаків класифікуються як сліпі та несліпі. Ці класифікації мають ключове значення в галузі комп'ютерної безпеки.

Методи сліпого виявлення не вимагають доступу до оригінального сигналу без водяних знаків під час процесу виявлення. По суті, вони працюють у реальних сценаріях,

де вихідний сигнал може бути недоступним або скомпрометованим. Сліпі методи покладаються виключно на сам сигнал із водяним знаком для вилучення вбудованої інформації. Ці методи за своєю суттю є більш адаптивними та гнучкими, що робить їх придатними для додатків, де вихідний сигнал неможливо отримати або він дуже чутливий до спроб перехоплення. Методи сліпого виявлення використовують складні алгоритми, які безпосередньо аналізують отриманий сигнал із водяним знаком, використовуючи статистичні аналізи, обробку сигналів і методи розпізнавання образів. За допомогою цих алгоритмів методи сліпого виявлення можуть успішно витягти водяний знак, забезпечуючи засіб для автентифікації цілісності вмісту, не покладаючись на доступність вихідного сигналу. Однак досягнення високої надійності, зберігаючи непомітність у сліпих методах, становить значну проблему, вимагаючи передових алгоритмів, які врівноважують ці суперечливі цілі.

Несліпі (інформовані) методи виявлення вимагають доступу до оригінального сигналу без водяних знаків або принаймні до його частини. Цей метод ґрунтується на опорному сигналі, що дозволяє точніше та надійніше виділяти вбудований водяний знак. Несліпі методи виявлення пропонують вищий рівень точності та часто забезпечують чудову надійність, оскільки вони використовують незмінний вихідний сигнал як точку відліку. Однак залежність від вихідного сигналу робить несліпі методи менш адаптованими в практичних сценаріях, коли доступ до оригінального вмісту є складним або коли цілісність еталонного сигналу порушена. Крім того, у ситуаціях, коли безпечна передача вихідного сигналу є надзвичайно важливою, несліпі методи становлять ризик через виявлення вмісту без водяних знаків під час процесу виявлення. Підсумовуючи, методи сліпого виявлення пропонують гнучкість і адаптивність шляхом вилучення водяних знаків безпосередньо з сигналу з водяними знаками, що робить їх придатними для різних додатків у реальному світі. З іншого боку, несліпі методи, хоч і більш точні, вимагають доступу до вихідного сигналу, що обмежує їх застосування в сценаріях, де безпечний і безперервний доступ до вмісту без водяних знаків є складним.

Вибір між цими методами залежить від конкретних вимог і обмежень конкретної програми, збалансовуючи потребу в точності, безпеці та адаптивності. До того ж враховуючи різноманітність методів, вибір відповідного алгоритму вимагає ретельного розгляду вимог проекту та доступних засобів порівняння. А глибоке розуміння методів та алгоритмів має вирішальне значення для вибору найбільш підходящої техніки водяних знаків для конкретних застосувань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Zmudzinski S. Digital Watermarking for Verification of Perception-based Integrity of Audio Data (Technical University, 2017).
2. Cvejic N., Seppanen T. Digital audio watermarking techniques and technologies: Applications and benchmarks. IGI Glob. 1, p. 229–247.
3. Al-Haj A. An imperceptible and robust audio watermarking algorithm. EURASIP J. Audio Speech Music Process. 2014(1), p. 1–12.
4. Best C. The diversity of tone languages and the roles of pitch variation in non-tone languages: Considerations for tone perception research. Front. Psychol. 10, p. 364.

ГУРЖІЙ С.В.,

старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України.

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ МОДЕЛЕЙ DNN ЗА ДОПОМОГОЮ ВОДЯНИХ ЗНАКІВ

Глибокі нейронні мережі (DNN - Deep Neural Networks) значно покращили такі важливі програми, як класифікація, безпілотні автомобілі та розпізнавання голосу. Вони також широко використовуються в додатках безпеки, при обробці різних типів даних, включаючи текст, зображення, аудіо та відео. Глибокі згорткові нейронні мережі (DCNN - Deep Convolutional Neural Networks), такі як AlexNet, GoogLeNet, VGGNet і ResNet, продемонстрували виняткову продуктивність у вирішенні складних проблем комп'ютерного зору. Однак безпека моделей DNN залишається серйозною проблемою. Ці моделі вразливі до підробки, копіювання та повторного розповсюдження після продажу, що спонукає до широких досліджень щодо підвищення їх безпеки. Сучасні дослідження в цій області знаходяться на стадії зародження.

DNN змінили розробку програмного забезпечення, ставши широкоживаною технологією. А використання при кодуванні глибокого навчання (DL - Deep Learning) полегшується фреймворками з відкритим кодом, як-от TensorFlow, Caffe та PyTorch, що спрощує розгортання складної моделі. Попередньо навчені моделі, випущені промисловими та академічними лабораторіями, такі як система візуального розпізнавання, ще більше спрощують розробку DNN для реальних програм. Незважаючи на ці досягнення, процес навчання важкий, вимагає значного часу та великих наборів даних. Наприклад, навчання глибокого ResNet на наборі даних ImageNet за допомогою передових графічних процесорів займає тижні. Щоб пришвидшити дослідження, в Інтернеті пропонуються попередньо навчені моделі, що дозволяє користувачам відтворювати результати дослідження без необхідності тривалого навчання.

Забезпечення приватності DNN є серйозною проблемою. Ця проблема аналогічна цифровим водяним знакам, техніці - яка використовується в спільноті безпеки для приховування інформації в сигналах для перевірки авторських прав. Однак застосування існуючих підходів водяних знаків до DNN є складним. Успішний водяний знак повинен не тільки захищати модель, але й зберігати її функціональність, наприклад, можливості класифікації або регресії. Таким чином, розробка ефективного водяного знака для DNN є складним процесом.

Науковцями було розроблено численні схеми приховування інформації з використанням цифрових водяних знаків, щоб непомітно вбудовувати інформацію, уникаючи виявлення [1]. Було запропоновано кілька потужних методів, спрямованих на захист цілісності інформації та збереження автентифікації авторських прав [2]. Процес нанесення цифрових водяних знаків передбачає приховування даних у мультимедійних

об'єктах, таких як текст, зображення, голос або відео. Ці приховані дані, якими можуть бути зображення, логотипи, текст, підписи, мітки або звуки, згодом вилучаються уповноваженими сторонами для виконання запланованої мети, будь то автентифікація авторських прав, інформаційна безпека або перевірка власності [3].

Технології цифрових водяних знаків поділяються на дві основні категорії: просторову область і частотну область. У просторовій області цифровий водяний знак вбудовано безпосередньо в пікселі вихідного сигналу, змінюючи їх значення. Метод найменших значущих бітів (LSB - Least Significant Bits), де модифікуються молодші значущі біти вихідного сигналу, являє собою найпростіший метод просторової області [4]. У частотній області процес вбудовування включає перетворення представлення просторової області в частотну область. Згодом у його частотні коефіцієнти вносяться зміни для вбудовування цифрового водяного знака. Були використані різні методи домену перетворення, такі як декомпозиція сингулярного значення (SVD - Singular Value Decomposition) [5], дискретне вейвлет-перетворення (DWT - Discrete Wavelet Transform) [6], дискретне перетворення Фур'є (DFT - Discrete Fourier Transforms) [7] і дискретне косинусне перетворення (DCT - Discrete Cosine Transforms) [8]. Методи просторової області, незважаючи на те, що їх легко реалізувати, не мають стійкості до кількох атак. Навпаки, методи частотної області, хоча й більш стійкі проти різноманітних атак, спричиняють вищі обчислювальні витрати [3]. Система цифрових водяних знаків зазвичай включає дві фази: фазу вбудовування та фазу вилучення. Під час вбудовування цифровий водяний знак вставляється в оригінальний сигнал за допомогою відповідної техніки, генеруючи сигнал із цифровим водяним знаком. Потім цей сигнал із водяним знаком передається на приймач. Згодом, на етапі вилучення, приймач використовує вибрану техніку для вилучення цифрового водяного знака з отриманого сигналу. У випадках без атак витягнутий цифровий водяний знак відображає оригінальний. Однак за наявності атак і якщо техніка недостатньо надійна, витягнутий цифровий водяний знак може бути пошкоджений.

Під час фази навчання DNN вагові параметри ретельно оптимізуються, щоб мінімізувати функцію втрат, що представляє невідповідність між прогнозованими мітками класу та основними мітками істинності. Враховуючи значну кількість вагових параметрів у моделі DNN, під час налаштування параметрів з'являються численні ступені свободи, що дозволяє легко вставляти водяний знак без погіршення продуктивності моделі DNN. Однак мистецтво нанесення водяних знаків не позбавлене труднощів. Це вимагає тонкого балансу між потужністю, міцністю та точністю. Точність, у контексті водяних знаків DNN, позначає здатність моделі DNN із водяним знаком бездоганно виконувати поставлене завдання. У перших роботах двійкова послідовність інформації водяних знаків знайшла своє місце в межах вагових параметрів шару згортки моделі DNN. Ці параметри, які періодично оновлювалися під час навчання, піддавалися множенню на секретну матрицю, вирівнюючи водяний знак. Вразливість водяних знаків до змін, особливо через перезапис, підкреслює потребу в надійних методах водяних знаків. Важливо, що ініціалізація та уточнення вагових параметрів у моделі DNN створюють складності. Наявність кількох локальних мінімумів із порівнянними характеристиками ускладнює вбудовування водяних знаків. Щоб уникнути цього, водяні знаки тактично вставляють у початкові значення певних вагових параметрів. Ці обрані параметри залишаються статичними під час фази навчання,

забезпечуючи стабільність водяного знака. Ця операція передбачає зміщення початкової точки в просторі параметрів відповідно до секретного ключа — процес, який ретельно керується обмеженнями. Стійкість водяного знака проти потенційних атак є ключовою. Такі загрози, як точне налаштування, скорочення мережі та перезапис водяних знаків, створюють значні проблеми. Коли водяний знак вбудовано в шар Fully Connected (FC), подальше тонке налаштування призводить до видалення вагових параметрів із водяним знаком через заміни та зміни незаморозжених шарів. Отже, водяний знак повинен витримувати повторне навчання незаморозжених шарів під час тонкого налаштування, що є критичним моментом у надійних водяних знаках DNN. По суті, мистецтво водяних знаків у моделях DNN вимагає складного поєднання математичної точності, обчислювальної потужності та методологій стратегічного вбудовування, щоб захистити ці моделі від потенційних загроз, зберігаючи при цьому їх функціональність і продуктивність.

На теперішній час глибокі нейронні мережі (DNN) широко використовуються, знаходячи застосування в різних областях, таких як маркетинг, реклама, охорона здоров'я, комп'ютерне бачення, автономні транспортні засоби та обробка природної мови. Однак навчання моделей DNN вимагає багато часу, величезних наборів даних і часто передбачає непомірні обчислювальні витрати. Несанкціоноване розповсюдження або продаж цих моделей створює серйозну етичну та правову дилему, підкреслюючи нагальну потребу в надійних механізмах захисту авторських прав у сфері DNN. Отже застосування цифрових водяних знаків як засобу захисту авторських прав на моделі DNN має суттєвий потенціал. Цифровий водяний знак, складна техніка, яка передбачає інтеграцію непомітної, але ідентифікованої інформації в мультимедійний вміст. Розширення цієї концепції на моделі DNN представляє новаторський підхід у сфері захисту інтелектуальної власності.

Але слід приділити значну увагу дослідженню, яке вивчає вплив різних алгоритмів оптимізації на точність методів водяних знаків. Алгоритми оптимізації відіграють ключову роль у тонкому налаштуванні складних параметрів моделей DNN. У роботах дослідників продемонстровано, що вибір оптимізатора значно впливає на точність водяних знаків. Зокрема, оптимізатори Adagrad і Adamax стають найкращим вибором, коли застосовуються в налаштуваннях чорної скриньки, демонструючи їхню ефективність у цьому контексті. І навпаки, оптимізатор SGD перевершує оптимізатор Adam, ще більше підкреслюючи критичність вибору оптимізатора в процесі водяних знаків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Liao X, Yin J, Chen M, Qin Z. IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing. 2020. Adaptive payload distribution in multiple images steganography based on image texture features, p. 1.
2. Wang X, Qin Q, Cheng Y. Recent advances in computer science and information engineering. Berlin Heidelberg: Springer; 2012. Design and implementation of digital image watermark based on FPGA, pp. 223–229.
3. AL-Mansoori S, Kunhu A. Robust watermarking technique based on DCT to protect the ownership of DubaiSat-1 images against attacks. International Journal of Computer Science and Network Security (IJCSNS) 2012;12:1–9.

4. Ali M, Ahn CW, Pant M. A robust image watermarking technique using SVD and differential evolution in DCT domain. *International Journal for Light and Electron Optics*. 2014;125:428–434. doi: 10.1016/j.ijleo.2013.06.082.
5. Mohammad AA, Alhaj A, Shaltaf S. An improved SVD-based watermarking scheme for protecting rightful ownership. *Signal Process*. 2008;88:2158–2180. doi: 10.1016/j.sigpro.2008.02.015.
6. Ouhsein M, Ben HA. Image watermarking scheme using nonnegative matrix factorization and wavelet transform. *Expert Syst Appl*. 2009;36:2123–2129. doi: 10.1016/j.eswa.2007.12.046.
7. Lu W, Lu H, Chung F-L. Feature based robust watermarking using image normalization. *Comput Elect Eng*. 2010;36:2–18. doi: 10.1016/j.compeleceng.2009.04.002.
8. Phadikar A, Maity SP, Verma B. Region based QIM digital watermarking scheme for image database in DCT domain. *Comput Electr Eng*. 2011;37:339–355. doi: 10.1016/j.compeleceng.2011.02.002.

ЛУК'ЯНЮК С.В.,
*старший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України.*

ТЕНДЕНЦІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ МЕТРОЛОГІЇ МАТЕРІАЛІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Останніми роками ключова роль технологій матеріалів у формуванні майбутнього промислового прогресу набула широкого визнання в індустріально розвинених країнах. Це визнання має історичний прецедент у прогнозі Національної академії наук США 1979 року, в якому передбачався трансформаційний вплив кількох матеріалів і пов'язаних з ними розробок на суспільство до початку нового століття (National Academy of Sciences, 1979). Ці інновації охоплювали синтетичні полімери, високоефективні композити на основі смол і металевої матриці, нітрид кремнію, кераміку з карбіду кремнію, швидкотвердіючі суперсплави, монокристалічні компоненти двигунів, волоконно-оптичну передачу, кремнієві мікросхеми та різні технології, пов'язані з комп'ютерами, такі як напівпровідникові інфрачервоні детектори та ін.

Поштовхом до цих матеріальних досягнень є багатогранні технологічні, соціальні та екологічні вимоги. Серед них - підвищення продуктивності, цілісності та надійності інженерних систем, збільшення довговічності виробів, підвищення ефективності двигунів, створення легких, але високоміцних конструкцій, а також розвиток високошвидкісних інформаційних технологій. Щоб задовольнити ці вимоги, необхідний постійний розвиток матеріалів, що вимагає створення матеріалів зі специфічними функціями в механічній, тепловій, оптичній, електромагнітній, хімічній, біологічній та електронній галузях.

Важливою умовою є точна характеристика матеріалів та їхніх властивостей, що забезпечується точними і надійними методами вимірювання та випробувань [1]. Ця триада матеріалів, властивостей і метрології слугує наріжним каменем сучасної інженерії.

Основні тенденції досліджень і розробок у цій галузі можна підсумувати наступним чином:

1. поширення на екстремальні умови - досягнення в методах вимірювання і випробувань поширюються на екстремальні фізичні умови і умови навколишнього середовища, включно з температурою, тиском і чистотою матеріалів;
2. дослідження модельних систем - для дослідження модельних систем застосовуються як експериментальні, так і теоретичні підходи, виокремлюючи фундаментальні або технологічно значущі проблеми;
3. удосконалені теоретичні інструменти - теоретичні інструменти стають все більш досконалими і потужними, що дозволяє глибше зрозуміти складність реальних матеріалів;
4. характеристика на атомному рівні - експериментальні розробки зосереджені на характеристиці матеріалів на атомному рівні, розумінні фундаментальних властивостей, які визначають макроскопічну поведінку;

5. розуміння взаємозв'язків між матеріалом і складом - все більше уваги приділяється розумінню складних взаємозв'язків між технічними характеристиками, складом матеріалу і мікроструктурою;

6. пристосування властивостей матеріалів - експериментальні і метрологічні інструменти вдосконалюються для кращого розуміння і контролю процесів виробництва матеріалів, що дозволяє пристосовувати властивості для практичного застосування або фундаментальних досліджень;

7. удосконалення приладів - вимірювальне і випробувальне обладнання вдосконалюється завдяки вбудованим або підключеним комп'ютерам, мікромініатюризації і сенсорним приладам, що дозволяє проводити дослідження в режимі онлайн з високим ступенем інтелектуалізації.

У сфері метрології матеріалів застосування стандартизованих методик і методологій має першорядне значення. Промислово розвинені країни повсюдно визнають вирішальну роль стандартів і методів випробувань у сприянні ринковій інтеграції нових матеріалів і продуктів, що містять ці матеріали. Це визнання є очевидним у системах стандартизації провідних країн, таких як Японія, США та Німеччина.

В Японії промислові стандарти (JIS) розробляються комітетом промислових стандартів (JISC) [2]. Промислова стандартизація в Японії значно зміцнила промислову інфраструктуру та раціоналізувала виробничі процеси завдяки заходам контролю якості на заводах. Японські промислові стандарти, розроблені спільними зусиллями близько 8000 експертів - представниками сфер промисловості, наукових кіл та споживчих кіл, є добровільними і охоплюють три ключові категорії:

1. стандарти продукції - охоплюють форму, розміри, якість та експлуатаційні характеристики (приблизно 5 000 стандартів);

2. стандарти на методи - охоплюють методи тестування, аналізу, інспекції та вимірювання (близько 2 000 стандартів);

3. базові стандарти - визначають термінологію, символи, одиниці виміру тощо (близько 1 000 стандартів).

У США провідну роль у стандартизації матеріалів і технологій, пов'язаних з матеріалами, відіграє Американське товариство з випробувань і матеріалів (ASTM) [3]. Засноване у 1902 році, ASTM налічує близько 29 000 членів і є однією з найбільших серед 50 організацій у США, що займаються розробкою галузевих стандартів. Організація старанно оновлює свої стандарти, а комітети регулярно переглядають і підтверджують або скасовують стандарти кожні п'ять років. Примітно, що 94% стандартів класу Е не старші шести років, що свідчить про прихильність до актуальності та своєчасності.

Такий стратегічний підхід до стандартизації підкреслює ретельні зусилля, що докладються в усьому світі для забезпечення якості, надійності та застосовності матеріалів і методів їх випробувань, тим самим сприяючи розвитку метрології матеріалів у машинобудуванні.

Останніми роками серед державних замовників та великих промислових споживачів відбулася критична зміна у поглядах на національні стандарти та вимоги до якості. Хоча ці стандарти історично гарантували, що товари та послуги, які закупаються, відповідають конкретним специфікаціям, відсутність узгодженості різних систем

стандартизації стала значною перешкодою для глобальної торгівлі технічною продукцією. Усвідомлюючи цю проблему, багато країн започаткували схеми акредитації. Ці схеми спрямовані на встановлення послідовних стандартів для оцінки компетентності лабораторій, що проводять випробування матеріалів і технічної продукції.

Поняття "акредитація лабораторії" означає офіційне визнання того, що випробувальна лабораторія має компетенцію для проведення конкретних випробувань або категорій випробувань. Акредитація надається тільки після ретельного оцінювання за певними критеріями. Процедури акредитації зазвичай включають:

1. початкове оцінювання - експерти оцінюють аспекти управління та діяльності лабораторії;
2. переоцінювання - періодичне повторне оцінювання через встановлені проміжки часу;
3. перевірка кваліфікації - регулярні об'єктивні програми аудиту, де це можливо.

Системи акредитації лабораторій відрізняються за структурою, пристосованою до конкретних національних і місцевих потреб. Для усунення цієї невідповідності в 1977 році була створена Міжнародна конференція з акредитації лабораторій (ILAC) у співпраці з Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (GATT), Європейським співтовариством (EGG), Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) і Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO). Основною метою ILAC є узгодження критеріїв акредитації, прийнятих країнами-учасницями, та досягнення міжнародного консенсусу щодо термінології, яка використовується в акредитації лабораторій.

Зрештою, ILAC прагне до міжнародного визнання результатів випробувань, що має на меті підвищити валідність випробувань, вселити довіру до даних випробувань, сприяти глобальній торгівлі та ефективно оптимізувати випробувальні центри і ресурси. Ці зусилля з гармонізації стоять на передньому краї забезпечення довіри до процесів тестування на глобальній арені, сприяючи безперешкодній міжнародній торгівлі технічною продукцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Czichos, H. 1982 Materials research and testing - development trends and outline proposals for a community programme 'basic technological research'. Berlin: Bundesanstalt für Materialprüfung. BAM Research Report no. 85, 40 pp.
2. Agency of Industrial Science and Technology 1985 Promotion of industrial standardization. Tokyo: Ministry of International Trade and Industry. In A IST Annual 1985, p. 22.
3. National Science Foundation 1984 Trends and opportunities in materials research, Washington: National Science Foundation, 28 pp.

ПЕРЕВАГИ РОТАЦІЙНОЇ УЛЬТРАЗВУКОВОЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ

В епоху технологічного прогресу забезпечення найвищої якості виробленої продукції є першочерговим завданням. В результаті чого було створено різноманітні складні технології виробництва, включаючи методи на основі механічної енергії, термічної та електрохімічної. Ці методи є інструментальними при обробці важкооброблюваних і сучасних матеріалів, таких як кераміка та композити, забезпечуючи при цьому виняткову якість обробки.

Серед різноманітних методів механічної обробки стаціонарна ультразвукова обробка (USM - stationary ultrasonic machining) довела свою ефективність при обробці твердих і крихких матеріалів, незалежно від їхніх електричних і хімічних властивостей — це обмеження, з яким стикаються інші методи [2]. Статичний USM, запатентований Balamuth, виявився придатним для обробки матеріалів з твердістю понад 40 HRC [2]. Видалення матеріалу в USM статичного типу відбувалося в результаті ударної та метальної дії абразивних зерен, ефекту кавітації під інструментом та хімічної корозії, спричиненої суспензією [1, 2, 3]. Хоча USM забезпечував чудову обробку поверхні, він мав ряд недоліків, серед яких низька швидкість зняття матеріалу (MRR - material removal rate) і геометрична неточність [2]. До того ж було помічено, що включення абразивних частинок у формі суспензії під час стаціонарного USM може призвести до геометричних помилок в оброблених матеріалах. Ці нерівності проявляються у вигляді збільшення розміру отвору, конусності та неокруглості, що впливає на точність процесу обробки [1, 3, 4].

У процесі USM абразивні частинки у формі суспензії вдаряються об робочу поверхню, що призводить до видалення матеріалу. Незважаючи на свою безконтактну природу, у статичній USM швидкість видалення матеріалу відносно низька. Щоб усунути ці обмеження, був розроблений передовий гібридний метод обробки під назвою «ротаційна ультразвукова обробка (RUM - Rotary Ultrasonic Machining)». RUM усуває недоліки, притаманні USM статичного типу та звичайним методам алмазного шліфування, що робить його перспективним напрямком обробки матеріалів. Цей удосконалений метод обробки поєднує ультразвукову технологію з обертним рухом, підвищуючи ефективність видалення матеріалу та вирішуючи проблеми, пов'язані з USM статичного типу. RUM виступає як багатообіцяюче рішення для досягнення точності та високоякісної обробки передових матеріалів, відкриваючи нову еру в галузі обробки матеріалів.

У ротаційній ультразвуковій обробній установці ключовими компонентами є система ультразвукового шпинделя, система збору даних і система подачі охолоджуючої рідини. Ультразвуковий шпиндельний вузол містить ультразвуковий шпиндель, перетворювач, блок живлення та електродвигун. Потужний синусоїдальний генератор у блоці живлення

перетворює низькочастотні (50–60 Гц) електричні сигнали у високочастотні (приблизно 20 кГц). Потім ці високочастотні електричні сигнали направляються до п'єзоелектричного перетворювача. Вибір саме п'єзоелектричного перетворювача обумовлена ефективністю електромеханічного перетворення (до 96%) і нижчим вимогам до охолодження порівняно з магнітострикційними перетворювачами (20–35% ефективності) [1]. На відміну від магнітострикційних перетворювачів, п'єзоелектричні перетворювачі мають мінімальні втрати енергії та споживання електроенергії. Крім того, вони виробляють нижчий рівень шуму, підвищуючи комфорт оператора. Перетворювач генерує ультразвукові коливання, посилюючи їх і передаючи на покритий алмазним напиленням ріжучий інструмент, змушуючи його вібрувати на ультразвуковій частоті. Регулювання амплітуди вібрації можливе шляхом зміни параметрів керування виходом джерела живлення. Обертальний рух ріжучого інструменту здійснюється за допомогою електродвигуна, встановленого на ультразвуковому шпинделі, що дозволяє змінювати швидкість за допомогою ручки панелі керування. А такі параметри як сила різання та обертаючий момент, вимірюються за допомогою системи збору даних, яка містить динамометр. Ця система вловлює аналогові сигнали, перетворюючи їх у цифрові дані для запису та аналізу. Комп'ютерна система інтегрована для полегшення візуалізації та аналізу даних. Крім того, в установку входить система подачі теплоносія, що складається з резервуара для рідини, манометрів, насоса, регулятора тиску та регулюючих клапанів. Ця система забезпечує внутрішнє охолодження ультразвукового шпинделя і зовнішнє охолодження зони обробки. Забезпечуючи ефективне охолодження. До функцій цієї системи також входить підвищення ефективності процесу обробки та подовження терміну служби інструменту, що є ключовими факторами для досягнення точних і високоякісних результатів обробки.

Ротаційна ультразвукова обробка (RUM) представляє собою універсальну технологію з різноманітними застосуваннями в багатьох галузях, включаючи авіацію, автомобільну, спортивну, медичну, обчислювальну, електроніку та оптику. У цьому широкому спектрі конкретні сучасні матеріали знаходять своє застосування в процесах RUM, демонструючи адаптивність і ефективність методу. Так наприклад RUM використовується при обробці:

- діоксид цирконію і склокераміка - ці матеріали, відомі в автомобільній та оптичній промисловості, ефективно обробляються RUM завдяки своїм унікальним властивостям. RUM забезпечує точну обробку діоксиду цирконію та склокераміки, що відповідає високим промисловим вимогам;

- полімерні композити, армовані вуглецевим волокном (CFRP - Carbon Fiber Reinforced Polymer) - композити CFRP широко використовуються в авіаційному та автомобільному секторах, обробляються за допомогою RUM, та знаходять застосування у виготовленні лопатей двигуна і різних структурних компонентів. Здатність RUM обробляти ці складні композити підвищує його значення в аерокосмічній інженерії;

- титан та його сплави - RUM демонструє надзвичайну здатність у обробці титану та його сплавів, життєво важливих матеріалів у виробництві турбін (ротори, статори та лопатки компресора). Досконале використання методу з цими сплавами забезпечує цілісність і функціональність критичних компонентів турбіни;

- нержавіюча сталь - RUM розширює свою застосовність до нержавіючої сталі, найбільш поширеного інженерного матеріалу в автомобілях, медичних інструментах і

побутовій техніці. Точність, досягнута при обробці компонентів з нержавіючої сталі, значно сприяє якості та продуктивності різноманітних кінцевих продуктів;

- зубна кераміка - RUM відіграє ключову роль у сфері реставрації зубів, обробляючи кераміку, як-от макор і зубний цирконій, забезпечуючи виготовлення високоякісних зубних протезів. Його точність життєво важлива в галузі стоматологічної медицини та має першорядне значення;

- сапфір (оксид алюмінію в монокристалічній формі) - важливий в електроніці, особливо у виготовленні мікросхем і схем, сапфір піддається ретельній механічній обробці за допомогою RUM, що підкреслює актуальність методу в напівпровідниковій промисловості. Точність RUM має вирішальне значення для виробництва складних електронних компонентів;

- оптичні матеріали (скло K9 і BK7) - здатність RUM точно обробляти крихкі матеріали поширюється на оптичні області, де такі матеріали, як скло K9 і BK7, ретельно обробляються. Точність методу забезпечує виробництво бездоганних оптичних компонентів, критичних у різноманітних наукових і промислових застосуваннях.

Крім того, універсальність RUM додатково покращується завдяки гібридизації з іншими техніками, такими як фрезерування та текстуровання поверхні, що розширює його можливості та застосовність у різних категоріях матеріалів.

Слід відмітити, що ротаційна ультразвукова обробка (RUM) стає екологічно чистим, нетрадиційним гібридним методом виробництва першорядної важливості. Цей інноваційний підхід виявився надзвичайно ефективним у промисловій обробці широкого спектру матеріалів, включаючи тверді та крихкі речовини, такі як вдосконалена кераміка (наприклад, зеродур, макор, цирконій та оксид алюмінію), а також більш міцні, пластичні матеріали, такі як титанові сплави та нержавіюча сталь. Ефективність і продуктивність процесу RUM тісно пов'язуються з внутрішніми властивостями робочого матеріалу (твердість, щільність, модуль пружності та міцність до руйнування), характеристиками інструменту з алмазним напиленням (тип з'єднання, концентрація абразиву та розмір зернистості), а також тонкощі налаштувань процесу обробки (частота вібрації, амплітуда, потужність ультразвуку, швидкість подачі та швидкість шпинделя).

До основних характеристик цієї технології можна віднести наступне:

- продуктивність - RUM демонструє чудову продуктивність щодо швидкості зняття матеріалу, нерівності поверхні і точності обробки отворів у порівнянні зі статичною ультразвуковою обробкою (USM) і звичайними методами шліфування. Однак пом'якшення утворення сколів на кромці на стороні виходу оброблених стрижнів залишається серйозною проблемою, що вимагає подальших досліджень;

- режими видалення матеріалу - видалення матеріалу в RUM проявляється як змішані режими, що включають як крихке руйнування, так і пластичну течію. Домінуючий режим змінюється залежно від властивих характеристик матеріалу. Для крихких матеріалів переважає крихке руйнування, а для в'язких і пластичних – пластична деформація. Більш дрібні алмазні зерна з меншими витратами енергії сприяють пластичній течії;

- додаткові механізми видалення матеріалу - у контексті скляних і керамічних матеріалів, механізми пластикової течії та пульверизації доповнюють традиційні

виглядування та стирання, сприяючи видаленню матеріалу в RUM. Точне керування вхідними змінними дозволяє створити бажане поєднання цих режимів видалення;

- вплив охолоджуючої рідини - вибір охолоджувальної рідини значно впливає на знос інструменту, зусилля свердління та обертаючий момент у процесі RUM. Холодне повітря, як альтернативний охолоджувач, призводить до підвищення сили різання, шороховатості поверхні і генерації обертаючого моменту, розширюючи можливості сухої обробки. Холодне повітря під високим тиском розширює область практичного використання;

- енергоспоживання - насос охолоджуючої рідини виділяється як енергоємний компонент у системі RUM, перевершуючи енергоспоживання інших елементів системи, включаючи ультразвуковий блок живлення, шпindelний двигун і повітряний компресор. Майбутні зусилля мають бути зосереджені на розробці технологічно передових насосів для зменшення споживання електроенергії, підвищення ефективності процесу та економічності;

- складність зносу інструменту - знос інструменту відбувається не лише на торцевій поверхні інструменту, а й на бічній поверхні. Цей знос глибоко впливає на точність розмірів, якість обробленої поверхні та мікроструктуру поверхні. Дослідження різноманітних механізмів зношування інструменту (наприклад, руйнування зв'язку, висмикування, руйнування зерна) та їх впливу на вищезазначені параметри відкриває шлях для подальшого дослідження та розуміння процесу віслому.

Підсумовуючи слід погодитись, що ротаційна ультразвукова обробка з її різноманітними можливостями обробки матеріалів, складною механікою та впливовими змінними процесу має значні перспективи для прогресу в точному виробництві та повинна залишатися центром досліджень і розробок у сфері обробки матеріалів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Jain, V.K. *Advanced Machining Processes*; Allied publishers private limited: New Delhi, India, 2013.
2. Kataria, R.; Kumar, J.; Pabla, B.S. Experimental investigation and optimization of machining characteristics in ultrasonic machining of WC-Co composite using GRA method. *Materials and Manufacturing Processes* 2015, p. 1–9.
3. Kumar, J. Ultrasonic machining- A comprehensive review. *Machining Science and Technology* 2013, 17 (3), p. 325–379.
4. Kataria, R.; Kumar, J.; Pabla, B.S. Experimental investigation into the hole quality in ultrasonic machining of WC-Co composite. *Materials and Manufacturing Processes* 2015, 30 (7), p. 921–933.

Озерчук Ігор Михайлович,
*провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України.*

БЕЗДРОТОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ДЛЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ТЕКСТИЛЮ

За останні десятиліття розвиток матеріалів і методів виготовлення дозволив створити широкий спектр датчиків, які можна імплантувати в тіло, прикріпити до шкіри (або інтегрувати) для отримання фізіологічних сигналів. Електронний текстиль (e-textiles), як друга шкіра людини, забезпечує унікальну платформу для інтеграції бездротових функцій [1, 2] та створення цифрової комунікаційної мережі, яка бездротовим способом з'єднує ці датчики з цифровим світом [3, 4].

Бездротовий зв'язок забезпечує передачу інформації між двома або кількома пристроями за допомогою електромагнітного поля [5]. Комунікація ближнього поля (NFC) і Bluetooth є найбільш широко використовуваними підходами. У ближньому полі, де відстань між зчитувачем і транспондером знаходиться в межах довжини хвилі електромагнітного поля, бездротове з'єднання досягається за допомогою індуктивного зв'язку. У дальній зоні з'єднання встановлюється через зв'язок зворотного розсіювання, де невелика частка випромінюваного електромагнітного поля, відбитого відповідачем, приймається антеною зчитувача.

Удосконалення технології CMOS уможливило мінімізацію електроніки та вбудовування бездротових модулів у крихітні чіпи міліметрових розмірів. Інтеграція вбудованих чіпів і пасивних компонентів безпосередньо в текстиль залишається проблемою і вимагає інновацій у електронних матеріалах і методах виготовлення. Крім того, гнучка друкована плата (PCB) використовується для складання всієї електроніки, а потім фізично прикріплюється або наклеюється на текстиль [6]. Бездротовий модуль можна додатково підключити до датчиків бездротовим або дротовим способом. У бездротовому підході датчик є частиною пасивного LC-ланцюга та перетворює сигнал зондування на резонансний зсув частоти або зміну величини. Оскільки немає фізичного зв'язку, датчик може бути не лише на текстилі [7], а й на шкірі та навіть імплантуватися в глибокі тканини. LC-ланцюг може бути вільним від крихких кремнієвих інтегральних схем і повністю м'яким, пропонуючи конформний інтерфейс, що імітує шкіру. Однак на індуктивний зв'язок між бездротовим модулем і датчиком може впливати навколишнє середовище, наприклад вологість, людський дотик і відносний рух, і, таким чином, зрештою вплинути на точність даних [5, 8]. Дротовий метод зазвичай використовується для з'єднання бездротового модуля з інтегрованими в текстиль датчиками. Ці текстильно-інтегровані системи є носимою версією настільних пристроїв і здатні використовувати більшість звичайних методів, таких як електрохімічні, електричні та оптичні вимірювання, для виявлення різних видів фізіологічних і біохімічних сигналів.

Незважаючи на те, що мінімізація робить переносну електроніку менш нав'язливою для користувачів, мініатюризація антен, критичного компонента бездротового зв'язку, загалом погіршує продуктивність антени. Натомість текстильна антена, яка складається з текстильного провідного елемента та іншого текстильного матеріалу, який діє як субстрат, є перспективним кандидатом для побудови ненав'язливої комунікаційної мережі [9]. Використання текстильного матеріалу дозволяє зробити антени тонкими, легкими, гнучкими, міцними, недорогими та легко інтегрувати в одяг, що робить текстильні антени зручними для носіння та довговічними для тривалого використання. Характеристики матеріалу суттєво впливають на такі характеристики антени, як діаграма спрямованості, посилення, резонансна частота та смуга пропускання [10]. Наприклад, на смугу пропускання та ефективність антени істотно впливають діелектрична проникність і товщина діелектричної підкладки. Загалом текстиль має дуже низьку діелектричну проникність із відносною діелектричною проникністю, близькою до одиниці, оскільки це дуже пористі матеріали. Оскільки пористу структуру можна легко деформувати шляхом згинання та розтягування, а також вона може сприяти обміну повітря з вологою під впливом температури та вологості навколишнього середовища, діелектрична проникність текстилю може динамічно змінюватися та призводити до нестабільної роботи антени. Текстильні провідні нитки зазвичай мають набагато нижчу електропровідність порівняно з металевими доріжками, що призводить до великих втрат потужності та низької ефективності антени [11]. Інновації в матеріалі, процесі виготовлення та дизайні антени можуть забезпечити роботу текстильної антени, схожу на роботу звичайної металевої антени, і навіть підтримувати ефективність за різних обставин, таких як механічна деформація та суворі фактори навколишнього середовища [12].

Бездротова мережа датчиків тіла, яка одночасно записує сигнал із кількох анатомічних місць, може підвищити корисність і надійність датчиків у широкому діапазоні застосувань, починаючи від моніторингу життєво важливих показників і закінчуючи відстеженням фізичної форми [13]. Звичайні бездротові мережі датчиків тіла покладаються на радіотехнології, такі як Bluetooth, і вимагають окремого живлення кожного сенсорного вузла, як правило, за допомогою жорстких батарей або громіздких енергозбиральних пристроїв. Ці компоненти обмежують ступінь зручності шкіри та комфорт користувача, яких можна досягти, і вимагають періодичної заміни або наявності спеціальних джерел енергії для тривалої роботи. Крім того, випромінювальний характер передачі даних призводить до вразливості до прослуховування та вимагає використання методів криптографії для вирішення проблеми конфіденційності. Щоб подолати ці недоліки, була розроблена бездротова мережа датчиків тіла на основі текстилю.

Одяг із підтримкою ближнього поля покладається на індуктивний зв'язок для встановлення бездротового зв'язку живлення та даних навколо людського тіла [14]. Зокрема, одяг із підтримкою ближнього поля виготовляється за допомогою комп'ютерної вишивки для інтеграції недорогих провідних ниток у текстиль із візерунками індуктора, що реагують на ближнє поле. Розміщуючи пристрої поблизу цих шаблонів, магнітне поле, яке змінюється в часі, створене зчитувачем, таким як смартфон, може бути передано іншим підключеним шаблонам із метровою відстанню від концентратора (близькість до зчитувача), а потім до відповідних вузлів датчика. Метаматеріальний

текстиль, який є одягом, структурованим провідним текстилем, може підтримувати поверхнево-плазмонні моди на частотах зв'язку і таким чином забезпечувати платформу для поширення радіохвиль навколо тіла [15]. Коли стандартні бездротові пристрої розміщуються поблизу метаматеріальних тканин, їх взаємозв'язок може бути досягнутий шляхом поширення бездротових сигналів у вигляді поверхневих хвиль замість бездротових сигналів, що випромінюються в навколишній простір. І одяг із підтримкою ближнього поля, і текстиль із метаматеріалів передають бездротовий сигнал через провідний текстиль, крім повітряного, що дозволяє мережі працювати з високою ефективністю. Фізична локалізація бездротових сигналів на поверхні тіла забезпечує захист мереж від перешкод і природну безпеку. На відміну від попередніх спроб інтегрувати бездротові модулі в текстиль, одяг із підтримкою ближнього поля та тканини з метаматеріалів не включають крихіткі кремнієві інтегральні схеми та не потребують фізичних роз'ємів із сусідніми пристроями, вони повністю виготовлені з тканини та стійкі до щоденного носіння.

Таким чином, електронний текстиль може стати революційною технологією. Однак, щоб розробити повний електронний текстильний продукт, дослідникам потрібно зосередитися не лише на розробці окремих компонентів, але й на бездоганній інтеграції цих різних компонентів у повну систему із сумісними форм-факторами, які забезпечують комфорт і зручність носіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Heo, J.S., Eom, J., Kim, Y.-H., and Park, S.K. (2018) Recent progress of textile-based wearable electronics: a comprehensive review of materials, devices, and applications. *Small* 14, 1703034.
2. J. Shi, S. Liu, L. Zhang, B. Yang, L. Shu, Y. Yang, M. Ren, Y. Wang, J. Chen, W. Chen, et al. Smart textile-integrated microelectronic systems for wearable applications *Adv. Mater.*, 32 (2020), p. 1901958.
3. Z. Xie, R. Avila, Y. Huang, J.A. Rogers Flexible and stretchable antennas for biointegrated electronics *Adv. Mater.*, 32 (2020), p. 1902767.
4. L. Cui, Z. Zhang, N. Gao, Z. Meng, Z. Li. Radio frequency identification and sensing techniques and their applications - a review of the state-of-the-Art *Sensors*, 19 (2019), p. 4012.
5. *RFID Handbook Fundamentals and Applications in Contactless Smart Cards, Radio Frequency Identification and Near-Field Communication (3rd Edition)*.
6. R.K. Mishra, A. Martín, T. Nakagawa, A. Barfidokht, X. Lu, J.R. Sempionatto, K.M. Lyu, A. Karajic, M.M. Musameh, I.L. Kyratzis, J. Wang Detection of vapor-phase organophosphate threats using wearable conformable integrated epidermal and textile wireless biosensor systems, *Biosens. Bioelectron.*, 101 (2018), pp. 227-234.
7. B. Nie, R. Huang, T. Yao, Y. Zhang, Y. Miao, C. Liu, J. Liu, X. Chen Textile-based wireless pressure sensor array for human-interactive sensing *Adv. Funct. Mater.*, 29 (2019), p. 1808786.
8. Q. Huang, L. Dong, L. Wang LC passive wireless sensors toward a wireless sensing platform: status, prospects, and challenges, *J. Microelectromech. Syst.*, 25 (2016), pp. 822-841.
9. S.M. Ali, C. Sovuthy, M.A. Imran, S. Socheatra, Q.H. Abbasi, Z.Z. Abidin Recent advances of wearable antennas in materials, fabrication methods, designs, and their applications: state-of-the-Art *Micromachines*, 11 (2020), p. 888.

10. K. Koski, L. Sydänheimo, Y. Rahmat-Samii, L. Ukkonen Fundamental characteristics of electro-textiles in wearable UHF RFID patch antennas for body-centric sensing systems IEEE Trans. Antennas Propagation, 62 (2014), pp. 6454-6462.

11. R. Salvado, C. Loss, R. Gonçalves, P. Pinho Textile materials for the design of wearable antennas: a survey Sensors, 12 (2012), pp. 15841-15857.

12. Kiourti, J.L. Volakis High-geometrical-accuracy embroidery process for textile antennas with fine details IEEE Antennas Wireless Propagation Lett., 14 (2015), pp. 1474-1477.

13. G.-Z. Yang (Ed.), Body Sensor Networks (2nd ed.) Springer-Verlag (2014), 10.1007/978-1-4471-6374-9.

14. R. Lin, H.-J. Kim, S. Achavananthadith, S.A. Kurt, S.C.C. Tan, H. Yao, B.C.K. Tee, J.K.W. Lee, J.S. Ho Wireless battery-free body sensor networks using near-field-enabled clothing, Nat. Commun., 11 (2020), p. 444.

15. X. Tian, P.M. Lee, Y.J. Tan, T.L.Y. Wu, H. Yao, M. Zhang, Z. Li, K.A. Ng, B.C.K. Tee, J.S. Ho Wireless body sensor networks based on metamaterial textiles Nat. Electron., 2 (2019), pp. 243-251.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

*Генсецька Оксана Василівна,
викладач української мови та літератури
Володимир –Волинський фаховий коледж*

ЗОРОВА ПОЕЗІЯ В ЛІТЕРАТУРІ

Термін “зорова поезія” досить умовний. Так називають вид мистецтва, що поєднує літературний текст і елементи зорових видів (графіка, живопис, архітектура тощо). Погодьтеся, наше сприйняття твору залежить не тільки від нього самого, але й від інших чинників: рівню нашої освіченості, життєвого досвіду, а також обставин, за яких ми з цим твором ознайомлюємось. Літературні твори ми найчастіше просто читаємо, але це не єдиний варіант сприйняття! Усім відомі майстри художнього слова, які читають вірші зі сцени; літературно-музичні вечори, де поезія виконується у супроводі музичних інструментів. Зорова поезія – це альтернативний вид сприйняття твору і дуже перспективний.

Досить важко однозначно сказати, що таке візуальна поезія. Чи це результат синтезу мистецтв, до якого прагнули багато композиторів, художників, письменників тощо. Але куди її віднести – до літератури чи до образотворчого мистецтва? Чи виділити в окремий вид? А, може, це нове стильове спрямування? Візуалізм – гарна назва. Але до зорової поезії звертались митці різних стилів. Дехто пропонує віднести візуалізм до тропів. Але, якщо в творі немає жодного граматичного оформлення слова, то про які тропи може йти мова? Зорова поезія – це багатопланове явище, тому його слід розглядати в різних контекстах: подекуди це дійсно лише художній засіб, інколи – це твір графіки, інколи – література, інколи – справді новий вид мистецтва.

На перший погляд – маємо хаос. Спробуємо навести лад. Для цього потрібно прослідкувати історію візуальної поезії і класифікувати її, ознайомитися із найяскравішими постаттями поетів-візуалістів, розглянути та проаналізувати їх твори.

Візуальна поезія, також відома як зорова поезія, поезомалярство або візіопоезія, є синтетичним видом мистецтва, який надає текстовим символам (літерам, словам, знакам, реченням) візуальне вираження через їх специфічне розташування у зображенні або об'єкті.

Зорова або візуальна поезія (сучасний «аналог» курйозних віршів) виникла в результаті злиття літературних основ із живописними. Це спричинило зміни у сприйнятті самого зображення і слова: картинка чи графічний малюнок тепер перетворюються на завершення до тексту, а текст стає зміненим підписом до зображення. Новий зміст, створений через такий синтез, характеризується особливою силою впливу на читача. Цю властивість зорових поезій іноді пояснюють їх зв'язком із вищою силою або магією. Оскільки візуальна поезія може впливати на чуття навіть тоді, коли читач не розуміє її, а лише відчуває.

Особливості творення візуальної поезії:

- Поет конструює світ, порушуючи усталені стереотипи, руйнуючи правила, забуваючи про традиції;
- Це - свідомий пошук самовираження і, як результат, створення нового жанру;

• Звук має викликати відповідний візуальний образ, зорові враження зливаються зі звуковими.

Так, у сучасній українській літературі існують кілька термінів-синонімів для позначення зорової поезії. До таких термінів можна віднести:

- Візіопоезія
- Візуальна поезія
- Зорова поезія
- Поеземалярство
- Графічна поезія
- Фонічна поезія

Це свідчить про неоднозначність у сприйнятті такого виду мистецтва, адже одні його відносять до поетичної творчості, інші – до живопису.

Зорова поезія творилася упродовж багатьох століть, мабуть, уже відтоді, коли людина вперше використала графічні знаки для письмової фіксації мовлення. Наступний крок — розташувати букви чи ієрогліфи так, щоб вони утворювали певну конфігурацію, яка б співвідносилася з предметним планом, — напрошувався сам собою (пригадаймо оформлення стародавніх книг). Слід наголосити, що зорову поезію творили письменники найрізноманітніших епох і культур. Їхні вірші віддзеркалилися у історії літератури не лише Європи, а й у таких регіонах, як Китай та Малайзія. Серед найдавніших зорово-поетичних творів на сьогодні вважається спіралеподібний текст, знайдений на острові Крит, який приблизно датується 1700 роками до нашої ери.

Термін «зорова поезія» (visual poetry) з'являється десь в 19 ст. Проте дослідники прагнуть заглибитись в історію, подекуди археологію, відшукати там риси, характерні для зорової поезії. Звичайно, важко уникнути гіперболічних порівнянь, універсальних узагальнень. Завдяки їхній праці ми можемо вивчати еволюцію сучасних теоретичних поглядів на це питання.

На прикладі роботи М.Сороки «Зорова поезія в українській літературі кінця 17-18 століть» дамо визначення сутності зорової поезії – це естетичний потяг людини поєднувати образи літератури з зоровими образами.

Це мистецтво взаємодіє з розвитком писемної культури, переходячи від текстової форми до графічної передачі слова, що впливає на сприйняття слуху. Автор монографії відзначає, що лист має не лише пізнавальну, але й магічну силу, якою користується зорова поезія. Велика увага приділяється впливу книжної мініатюри та правильності дизайну.

Аналізуючи короткий огляд генеалогії зорової поезії до доби Бароко, варто звернутися до античної цивілізації, називаючи серед класиків цього жанру Сіміаса Родоського, Теокрита, Безанія, які формували зі слів тексту зображення предметів (сокири, яйця, крил, сопліки). З 4-го століття почали використовувати абеткові вірші, вірші-раки та геометричні фігури для написання творів. Один із найвідоміших типів цих фігур - магічний квадрат - зустрічається в різних культурах, включаючи шотландську, італійську, польську та українську. Поява християнства призвела до використання абстрактних символічних форм і живописних фігур у творчості. Зорова поезія розцвіла під час каролінгського відродження, що пов'язане з іменами відомих поетів, таких як

Грабанус Мавр, Алквін, святий Боніфатій, Йозеф Скот. У барокову епоху світогляд сприймає матеріальне як частину абстрактної форми.

Саме на часи Бароко випадає мистецьке визнання зорової поезії, особливо після видання «Грецької антології» (1494 р.) та теоретичних праць з поезики М.Віди «Про поетичне мистецтво» (1527 р.), Ю.Скалігера «Поетика в семи книгах» (1561 р.). Зорова поезія розвивається поруч з граверним ремеслом.

На цю добу припадає укладання загальної класифікації видів зорової поезії. В основу емблематичної поезії покладено поєднання малюнку з поетичним текстом, тоді як курйозної – створення власне зорового образу з тексту поезії. Характерна риса зорової поезії – це наявність зорового концепту, гри понять і гри слів, «різновид словесного концепту, створений на основі зовнішньої зорової форми... для курйозної поезії зорова форма, незалежно від змісту, уже являла концепт сама собою» [4] та особливого полілінгвізму.

Щодо техніки виконання, то варто зауважити. Що для написання фігурних віршів не було чіткої вимоги спочатку малювати контур – суть полягала у приблизному збереженні пропорції між короткими і довгими рядками, інколи потрібно було укласти рядки за кількістю складів, в деяких випадках майстерність полягала у вправності розташування літер імен чи понять, – вірш-лабіринт, який «належить швидше до графіки, аніж до поезії, оскільки в ньому відсутня ритміко-акустична поетична структура і твір читається виключно на зоровому рівні». [5]

Паромейський вірш використовував форми кількох центричних кіл , що ніби обертаються одне навколо одного, виникнув за припущенням з «усвідомлення рухомості планет сонячної системи навколо одного центру». [5]

Кабалістичний вірш використовував всі літери латинської абетки для позначення чисел, тоді як хроновірш – лише сім церковних цифр.

Емблематична поезія виникла як спадкоємець античної епіграми, збагачена додаванням малюнку. Цей вид поезії пов'язаний із ритуалами переходу в потойбічний світ і переніс зорову форму, звичайну для надмогильних каменів, на паперову поверхню книги.

Якщо сакральність події в архаїчну добу демонструвалась в звуковому відтворенні тексту, то в писемній традиції ритуал «клеос» втілюється в графічній символіці літер імені та пам'ятного надпису, оздобленого малюнком.

В Острозькій Біблії (1581 р.) ми вперше зустрічаємо віршовану мову (силабічної системи), яка належить Герасиму Смотрицькому.

Тонічна структура вірша поступово увійшла до літературного обігу через вплив народної мови. І.Котляревський в 18 ст. починає використовувати риму, властиву українській пісенній традиції. У цьому періоді відбувається формування стандартної лексичної бази та граматичних правил світової літературної мови. На інтуїтивному рівні видно, що з уведенням фонему як основного об'єкта уваги зоровий аспект відступає на другий план.

З боротьби «життя» та «форми» народжується авангард та футуризм. У двадцятому столітті розпочалася епоха експерименту, що супроводжувалася науковими відкриттями, зародженням нових мистецьких форм, таких як фотографія та кіно, та експериментами в політичних системах. На рубежі культурних парадигм авангард відзначився сміливими проектами та винесенням культурних революцій через незвичайних людей. Різні напрями, такі як символізм і імпресіонізм, зростали та розширювалися.

Авангард обирає пошук нових онтологічних основ світу та людини, гучне руйнування норм масового характеру, вражаючі комбінації «поганого» з «хорошим».

На загальному фоні змін визріває потреба оживити поезію. Вона, за словами М. Семенка, «прекрасна й одночасно примхлива покійниця», «вмирає від старості». На неї тисне структура мови, ідеологічна мистецька вартість. Цей напрям українського авангарду створено наслідуючи приклад «старших братів» на основі об'єднання «Ударної групи поетів-футуристів» та «Комкосмосу» в 1921 році. Серед «техногеністів» були М.Семенко, Гео Шкурупій і М.Бажан. Вони – «свідомі руйнівники», як самі себе називали, стали рупором мистецького комунізму з журналом. Всі разом вони плекали завітні мрії знайти ту універсальну мову, бажано писемну, яка була б зрозумілою всім народам світу, щоб донести істини. Літератори та художники, такі як Петрицький, Бурлюки і Розанова, об'єднувалися заради своєї яскравої мрії.

Згодом митці залучатимуть технології кінематографу для втілення футуристичних задумів (приклад: покадрово замальований твір Олександра Чичеріна «Звонок к дворнику»; Семенко з товаришами працюватиме над кінопроектами українських студій). Молоді й талановиті, вони розгорнули правозахисний рух СЛОВА, беручи відповідальність на могутнє МИ, форпост на морі обурення. «Ось...піднімається вгору велетенський ланцюг а тут з кнопками за апаратом ми панфутуристи». [2]

Отже, прокладаючи дорогу «Самоценному СЛОВУ» (САМОВИТОМУ), заперечували словобудову як механічний акт, співаючи гімн «свободі приватного випадку», визнавали права на почерк, організацію словесної маси», входження народного елемента до високої культури, зрештою, право на помилку, містично відчували слово: «Слово – творець мифа, которое умирая, рождает миф и наоборот».

Сучасний період розвитку зорової поезії світу починається від 1960-х років. Міжнародне її поширення пов'язують із виставкою конкретного мистецтва в Сан-Паулу 1956 року.

На даний час немає чітко визначеної класифікації зорової поезії. Частина жанрів поезії із “зоровим” концептом опрацьована в роботі Миколи Сороки “Зорова поезія в українській літературі кінця XVI–XVIII ст.”. Літературознавець досліджує українську дану поезію як невід’ємну складову загальноєвропейського літературного процесу, з яким вона має спільні корені й джерел.

Микола Сорока досліджував загальні аспекти вивчення курйозної поезії, такі як її походження, розвиток, зв'язок з епіграматичним жанром та інші аспекти. Він представив високоякісний ілюстративний матеріал для підтвердження своїх досліджень. Проте дослідження “Зорова поезія в українській літературі кінця XVI–XVIII ст.” є неповним щодо висвітлення всіх жанрів зорової поезії.

Українське зорове віршування представляє плеяда талановитих поетів-експериментаторів, таких непересічних майстрів поетичних візій, як Н. Гончар, Т. Девдок, В. Женченко, І. Іов, І. Кодлубай, М. Король, У. Краковецька, В. Лучук, І. Лучук, В. Мельник, Р. Мельників, М. Мірошніченко, А. Мойсієнко, Неда Неждана, О. Нога, А. Перерва, Б. Савицький, Р. Садловський, М. Сарма-Соколовський, М. Саченко, Волхв Слововежа, М. Сорока, В. Старун, А. Ткаченко, В. Трубай, Н. Чорпіта, В. Чупринін, К. Шишко, М. Шунь, М. Юрик; Я. Балан, Б. Дедора, А. Сукнацький (діаспора).

Українська зорова поезія має велику цінність через свою здатність відкривати нові можливості для давньоукраїнського слова. Жанр створює естетичну реальність, в якій об'єднуються різноманітні види мистецтва, такі як література, графіка, музика та мистецький шрифт. Зорова поезія збагатила українську літературу новими формами знахідками та допомогла їй вписатися в західноєвропейську художню традицію. У статусі зорових віршів зміст має другорядне значення, основна увага спрямована на форму тексту. Форма цих віршів стає незалежною від змісту літературного тексту і набуває самостійного значення.

Отже, зорова поезія – це унікальний жанр, який формувався в результаті багатьох століть і виник як злиття літературних та живописних елементів. У цій поезії візуальний аспект має величезне значення, і вірші відображають не лише смисловий зміст, а й структуру та форму, нагадуючи живописні твори. Цей жанр дозволяє віршам виражати емоції та думки через використання образів і кольорів, що надає поезії непередбачуваність та красу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Літературознавчий словник-довідник \ Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін.– К.: Академія, 1997.– С. 638.
2. Семенко М. Поезії. – К.: Радянський письменник, 1985. – 305 с.
3. Семенюк Г., Гуляк А., Бондарєва О. Версифікація: Теорія і практика віршування: Навчальний посібник.– К.: Київський ун-т, 2003.– С. 225-226.
4. Сорока Микола. Зорова поезія й українська література // Україна.– 2000.– Ч. 11.– С. 44.
5. Сорока Микола. Рак літеральний в історії української літератури // Зрима рима.– 1998.– № 1.– С. 33-35.

Майстренко Л.В.,

к.філол.н., доцент,

Мітіна О.М.,

к.філол.н., доцент, завідувач

кафедра англійської філології та перекладу.

Національний університет «Одеська політехніка»

ДИСТАНЦІЙНИЙ СИНХРОННИЙ ПЕРЕКЛАД (RSI) ЯК НОВА ФОРМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Синхронний переклад визначається ISO, Міжнародною організацією стандартів, як процес передачі усного або підписаного повідомлення іншою усною або жестовою мовою, зберігаючи реєстр і значення вихідної мови [1]. Додайте «дистанційний» до рівняння, і перекладачі, доповідачі та учасники зможуть взаємодіяти з будь-якої точки планети.

Віддалена робота перекладачів скорочує витрати, забезпечуючи більшу гнучкість. Якщо все зроблено правильно, дистанційний синхронний переклад (або RSI) є сучасним рішенням для того, щоб зробити вашу наступну подію багатомовною.

Синхронний переклад — це процес перекладу мови з однієї мови на іншу в реальному часі. Дистанційний синхронний переклад (RSI) усуває потребу в перекладачах та обладнанні на місці, зменшуючи витрати та навантаження на організаторів заходів. Дистанційний синхронний переклад (RSI) працює на основі хмарних технологій і інтелектуальних пристроїв, щоб створити безперебійний досвід для відвідувачів/делегатів. Синоніми RSI включають усний онлайн-переклад, дистанційний усний переклад, дистанційний усний переклад, усний переклад у режимі реального часу, усний переклад у прямому ефірі, усний переклад на онлайн-конференціях, переклад живо або переклад відео.

Характерною особливістю дистанційного перекладу є те, що він відбувається у віртуальному форматі, тобто онлайн. Цей вид усного перекладу досі не мав великої підтримки, але через нинішню кризу в галузі охорони здоров'я практично всі заходи проводяться дистанційно. Усе вказує на те, що дистанційний усний переклад залишився і став найпоширенішою формою усного перекладу. Крім того, дистанційний усний переклад має багато переваг перед традиційним усним перекладом. Це дає вам змогу зв'язатися з усними перекладачами з усього світу, що дуже зручно, якщо вам потрібні послуги усного перекладу незвичайною мовою, наприклад фінською, болгарською чи шведською [2, с.5].

Дистанційний переклад (або дистанційний переклад) здійснюється через цифрові платформи. Zoom — це одна з відомих платформ, яка готова виконувати дистанційні усні переклади.

Дистанційний синхронний переклад – вид синхронного перекладу, при якому створення цільового усного тексту (усний переклад) відбувається в іншому місці, ніж виробництво оригінального усного тексту (дискурсу) за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Такий метод роботи дає змогу захистити як здоров'я та благополуччя перекладачів, так і громадське здоров'я, продовжуючи пропонувати якісні

послуги, які відповідають професійній етиці та конфіденційності та гарантують безпеку інформації та даних.

Під час дистанційного синхронного перекладу як доповідач, так і перекладач повинні мати робоче середовище без джерел перешкод і з гарною акустикою, безпечно з'єднання з високою швидкістю завантаження та завантаження, захист даних, який не допускає несанкціонований доступ, і технічну підтримку, яка контролює конференцію від початку до кінця, щоб у будь-який час вирішити можливі технічні проблеми [3,с.221].

Щоб мати змогу виконати завдання такого типу, перекладачі повинні спочатку розглянути технічні міркування, тобто яку платформу чи систему дистанційного перекладу вони збираються використовувати для проведення конференції, оскільки існує кілька платформ, які пропонують інтегровану систему дистанційний синхронний переклад, наприклад: Zoom Meetings, Interprefy, Interpretcloud, Interactio, Voiceboxer, Webswitcher, WebEX тощо.

Якщо платформа, яку перекладачі намагаються використовувати для проведення конференції, не має системи дистанційного перекладу, вони не зможуть з нею працювати. Платформи, які включають систему дистанційного перекладу, як правило, платні, тому, якщо її немає, є можливість орендувати ліцензію з технічною послугою. Цей варіант є найбільш економічним і ефективним, якщо перекладачі не збираються проводити конференції, які потребують частого перекладу. У будь-якому випадку, який би варіант ви не вибрали, бажано завжди мати допомогу технічного спеціаліста для вирішення будь-яких проблем [2,с.10].

Коли перекладач визначився з платформою, він (вона) переходить до угод. Як і у випадку з усним перекладом, умови роботи повинні бути створені та затверджені перекладачем. Також є перекладачі та бюро перекладів, які встановлюють власні умови, з якими перекладачеві потрібно буде погодитися, щоб підписати договір. Але найголовніше, про що слід пам'ятати, – це відповідальність за компенсацію [3,с.224].

Конференція буде проведена після того, як буде вирішено питання щодо платформи, правових умов та відповідальності за компенсацію. Першим кроком, який необхідно організувати, є попередня зустріч з організатором, техніком та перекладачами. Це тестування платформи, якості звуку та зображення, проведення тестів, щоб у день конференції все працювало ідеально без збоїв і технічних проблем. Таким чином, якщо у перекладача виникнуть питання, які він чи вона хотів би поставити перед організаторами, він або вона також може зробити це на цій зустрічі.

Після завершення конференції бюро перекладів, яке виконувало завдання, надійшло форму технічної перевірки організаторам і технічним працівникам для перевірки правильності технічного функціонування конференції. Форма зворотного зв'язку також буде надіслана перекладачеві та учасникам для оцінки досвіду. Це гарантує, що всі присутні будуть задоволені виконаною роботою.

Спілкування – це більше, ніж зображення та звуковий сигнал, це гарний настрій та динаміка, неофіційні зустрічі, отримання інформації на місці та підтримка прямого контакту між клієнтами та перекладачами.

ЛІТЕРАТУРА

1. ISO/PAS 24019:2020 Simultaneous interpreting delivery platforms – Requirements and recommendations, published 15 January 2020, edition 1 (under review)
2. Braun, S. (2015). Remote Interpreting. In H. Mikkelsen & R. Jourdenais (Eds.) (2015). Routledge Handbook of Interpreting. London/New York: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/280305163_Remote_Interpreting
3. Roziner, I. & Shlesinger, M. (2010) Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting. *Interpreting* 12 (2), 214–247.

ОСОБЛИВОСТІ ТИПІВ СТРУКТУРНИХ СХЕМ РЕЧЕНЬ З ДІЄСЛІВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ МОВЛЕННЯ

У реченні як одиниці когнітивній і комунікативній тісно переплітаються різні значення: формально-граматичне, денотативне, сигніфікативне, семантико-синтаксичне, комунікативне. Структурна організація і семантична наповнюваність речення утворюють діалектичну єдність, точніше синтаксична конструкція набуває статусу речення тоді, коли вона відповідає існуючим у мові законам синтаксичної і семантичної валентності. Отже, для структури речення однаково важливим є формально-граматична будова, яка пов'язується з граматичним мінімумом, і семантична наповнюваність, що базується на мовних фактах, граматичних категоріях і синтаксичній деривації.

Кожне елементарне речення складається з предикативного елемента як центральної семантичної ланки і одного чи більше аргументів, що супроводжують предикат. Відношення між дієслівним предикатом і аргументами завжди мають напрям від дієслова до поширювачів: дієслово визначає кількість і характер аргументів і, що найважливіше, воно ніколи не змінює свою семантику залежно від того, з якими б іменами воно не поєднувалося у реченні. Отже, його граматична семантика пристосована до вираження предикативності, а у лексичній семантиці, немов у "згорнутому" вигляді, міститься макет структури речення. І пов'язане це насамперед з релятивністю значення дієслів.

Предикатно-аргументні відношення встановлюються між дієсловом і непередикатними знаками на основі валентнісного зв'язку, який означає семантичну і синтаксичну підпорядкованість аргументних компонентів дієслівній лексемі. Дієслівне значення "прогнозує" свою якісну і кількісну структуру, вимагає заповнення своїх позицій відповідними за значенням і формою контекстними партнерами. Стосовно валентності дієслова-предиката усі компоненти речення поділяються на залежні від неї (валентно пов'язані) – за різною термінологією: актанти, аргументи, додатки, партнери, комплементи і вільні (валентно непов'язані) – сирконстанти, вільні поширювачі, обставини, ад'юнкти. Підмет (суб'єкт) розглядається поруч з додатками як один з партнерів предиката, перший за рангом. "Дієслово виконує у реченні реляційну функцію, матеріалізуючи взаємне відношення його членів. У дієслові збираються у пучок усі зв'язки, які йдуть від підмета до інших членів структури. Від підмета до дієслова йде одна лінія зв'язку, яка розщеплюється у дієслові на пучок зв'язків. При цьому можливий також і обрив зв'язків після дієслова: вони або "застрягають" у дієслові, збагачуючи його зміст (редукція), або ж зв'язки дійсно можуть бути обірвані, а подальший член відкинута як факультативний" [2, с. 89].

Мінімальна реченнева структура визначається як "...така семантико-синтаксична одиниця, компоненти якої зумовлюються валентнісно-інтенційними властивостями дієслівного предиката і за зразком якої утворюються мінімальні, але достатні у структурному

й інформативному відношенні речення конкретної мови" [1, с. 24]. Відповідно до цього, під поширеним структурним типом розуміється повніше, ніж мінімальний структурний тип, речення, яке має, окрім обов'язкових, і факультативні поширювачі.

Денотативним корелятом семантики будь-якого речення є ситуація, якщо мова йде про дієслівне речення, то це ситуація дії. Реальні особливості ситуації визначають як семантичну структуру речення (елементи, з яких воно складається та відношення між ними), так і зміст лексичних значень відповідних дієслів. Між семантикою дієслів-предикатів та структурою речення існує глибинний, органічний зв'язок. Це виявляється, зокрема, у тому, що для дієслів певних ЛСГ характерні певні моделі речень. Тому при синтагматичному аналізі дієслівного слововживання важливо виявляти особливості речень з дієсловами-предикатами різних ЛСГ.

Абстрактна структура речення функціонує як засіб комунікації тільки тоді, коли отримує конкретне морфолого-синтаксичне втілення. Так на конкретному рівні семантико-синтаксичного моделювання речення визначаються морфолого-синтаксичні реалізації основних мінімальних структурних типів, тобто структурні моделі речення. Структурна модель – поняття більш конкретне у порівнянні з вихідною структурою, визначення якого спирається на врахування особливостей морфолого-категоріального оформлення компонентів мінімальних реченевих структур. У такому оформленні беруть участь різні морфологічні категорії, одні з яких є синтаксично релевантні, тобто впливають на встановлення й розрізнення моделей, а інші лише призводять до внутрішньомодельних змін, не порушуючи єдності моделей. До найбільш фундаментальних категорій в українській мові належить категорія відмінка іменника, "...що виконує поряд із дієслівними категоріями стану, перехідності/неперехідності й особи функції формально-синтаксичної організації речення, закріплення певної семантики за його структурною схемою та розрізнення елементарних структур" [3, с. 8]. Отже, у синтаксичному плані тільки відмінок з-поміж трьох іменникових категорій має спрямованість у структуру речення, "бере участь" у її побудові. Кількість і семантична природа відмінків зумовлюється сполучувальними можливостями дієслова, бо як синтаксично орієнтована граматична категорія він перебуває з дієсловом у валентнісному зв'язку.

У виборі відмінкових форм конститuentів речення існують певні закономірності: так, відповідно до диференційних ознак називний відмінок як прямий оформлює лівовалентний компонент, тобто підмет. Непрямі відмінки оформлюють правовалентні компоненти, а саме, об'єктні та обставинні поширювачі. У зв'язку з використанням різних прийменниково-відмінкових варіантів формуються різні модифікації структурних моделей. Отже, іменникові і дієслівні категорії організують синтаксичні зв'язки слів і словоформ у реченні і визначають типи їх структурних моделей.

Оскільки головними елементами мовленнєвої дії є: 1) мовець; 2) адресат; 3) процес мовлення; 4) зміст мовлення, то у структурі відповідних фраз мають бути позиції, які представляють ці елементи. Цілковито обов'язковими у цих фразах є дієслово-предикат та позиція мовця. Що ж стосується позицій змісту мовлення і адресата, то вони можуть бути відсутніми взагалі або бути наявними як обидві, так і поодиночі. У зв'язку з цим реально структура речення з дієслівними предикатами мовлення може бути двохелементною, трьохелементною та чотириелементною. Таким чином, ситуація

мовлення може мати ряд можливостей своєї реалізації у фразах.

У пропонованій статті представлена спроба виділення та опису основних типів мінімальних структур, синтаксичні компоненти яких програмуються одновалентними та одно-двовалентними дієслівними предикатами мовлення.

Два аналізовані валентнісні типи предикатів мовлення формують структурну схему **S – V_f Praed_{dic}**:

1) одновалентні предикати, що передбачають заповнення лише позиції суб'єкта, який виконує роль підмета: *галасувати, грасирувати, заїкатися, лементувати, сюсюкати, шепелявити* тощо. Напр.: *Хтось там галасує, голосує (Костенко); Підходить товаришка Валентина – високолоба, заїкається (Хвил.)*;

2) одно-двовалентні предикати у одновалентній реалізації (у структурі речення передбачений лише підмет): *базікати, балакати, белькотати, бубоніти, буркотати, гомоніти, жартувати, кричати, лепетати, лихословити, патякати* тощо. Напр.: *Молоді паничі позапалювали цигари, балакали та свистіли, ходячи по хаті (Н.-Лев.)*.

Двокомпонентна структурна схема **S – V_f Praed_{dic}** реалізується у сучасній українській мові на основі дієслів, які вимагають участі у дії лише лівого актанта – агенса. У позиції підмета виступають іменники (займенники), а предиката – дієслова. Іменники позначають істот, а дієслова – різні мовленнєві дії. Реалізацією цієї структури на морфолого-синтаксичному рівні є структурна модель **N₁ – V_f**. Варіантів структурної моделі не існує, бо позиція підмета передбачає лише одну форму **N₁** і не сполучається з прийменниковими модифікаціями.

Ця структурна модель може поширюватися внаслідок уведення факультативних обставин або означень, які є одиницями вільного входження: **N₁ → V_f – /Adv Facult/**. Напр.: *Вже як вибрали, то треба хоч раз і на з'їзді побувати, послухати, як розумні люди у губернії балакають (Мирн.)*; *Смішним я мав їм здаватись, мов дикий, вимахував руками в темряву озера й лементував безладно, годі було щось дотямити в моїй лепетні, та все ж, як не дивно, вони мене зрозуміли (Гонч.)*.

Семантика аналізованої структурної схеми різноманітна, виділяється сім семантичних різновидів, що конкретизують основне значення мовлення.

Одно-двовалентні предикати у двовалентній реалізації формують також речення і структурної схеми **S – V_f Praed_{dic} – Obj**. Напр.: *– Що це ти патякаєш? (Мирн.); Ішла повільно, ніч була місячна й тепла, а вона виспалась удень і бурмотіла заклинання супроти лихого насланя (Шевчук)*.

Трикомпонентна структурна схема **S – V_f Praed_{dic} – Obj** відзначається високим ступенем продуктивності в українській мові. Утворені за цією структурною схемою речення можуть представляти різні семантичні структури. Цей валентнісний різновид предикатів програмує своєю семантикою обов'язкове заповнення у семантичній структурі речення позицій суб'єкта і об'єкта, яким на формально-граматичному рівні відповідають підмет і додаток.

Морфолого-синтаксичне втілення цієї схеми різне, бо об'єктна позиція додатка реалізується у формах непрямих відмінків, утворюючи при цьому ряд прийменниково-відмінкових варіантів, а саме:

1) $N_1 - V_f - N_2$: Заболотний жартує щодо своєї палиці, на яку він ще стирається після дорожньої пригоди (Гонч.);

2) $N_1 - V_f - N_4$: Хома із своїми підводами бився в загальній тісняві, лихословив усіх (Гонч.);

3) $N_1 - V_f - N_5$: Наймити гомоніли, гомоніли між собою, плюнули на свою зароблену за півтора дні плату та її потягли ні з чим ланами додому (Мирн.).

Структурний мінімум речення становлять компоненти облігаторні з погляду комунікації. В основі виділення структурних типів речення з дієслівними предикатами мовлення лежать їх валентісно-інтенційні характеристики. Так, структурні схеми аналізованих речень поділяються на дво- і трикомпонентні. Валентісна реалізація певної частини предикатів у реальному синтаксичному оточенні може мати два варіанти. Вирішенням цієї проблеми є створення класифікації, яка передбачає групи дієслів з варіативною валентністю: одновалентні, одно-двовалентні. Тип варіативної реалізації валентності визначає кількість складових речення. Так, актуалізація одновалентна/двовалентна у межах групи одно-двовалентних предикатів зумовлює опозицію структур $S - V_f \text{ Praed}_{\text{dic}} / S - V_f \text{ Praed}_{\text{dic}} - \text{Obj}$.

Ознакою суб'єктності відзначені усі речення з дієслівними предикатами мовлення. Наявність об'єктної лексеми може бути продиктована як інформативною недостатністю дієслова мовлення, так і усього речення. Тому об'єктні позиції і їх лексичне заповнення розкривають специфіку як самих дієслів мовлення, так і речень із цими дієсловами. Ця специфіка полягає у пропозиційному змісті дієслів мовлення. Компоненти семантичної структури можуть виражатися такими відмінковими формами: суб'єкт виражається лише формою N_1 ; об'єкт може виражатися формами трьох непрямих відмінків, а саме: N_2, N_4, N_5 .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською. – К. : Наук. думка, 1987. – 190 с.
2. Ионицэ М.П., Потапова М.Д. Проблемы логико-синтаксической организации предложения. – Кишинев : Штиинца, 1982. – 136 с.
3. Плющ М.Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. – К. : Вища школа, 1986. – 176 с.

Сірик В.В.,

студентка 1 курсу магістратури

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Наук. кер.: Зайцева В. В., канд. філол. н., доцент.

СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС (ЗА РОМАНОМ «ЧОТИРИ ПОРИ ЖИТТЯ»)

У контексті сучасної української літератури на сьогодні не втрачають своєї популярності діалектно марковані тексти, що безперечно привертають увагу не лише читачів, літературознавців, а й лінгвістів. Тому аналіз таких текстів з погляду функціонування в них діалектних одиниць, з'ясування їхньої стилістичної ролі в тексті, виявлення індивідуально-авторської специфіки вживання діалектних елементів у художній мові – одне з важливих завдань сучасного українського мовознавства.

До сучасних митців художнього слова, які активно послуговуються в мові своїх творів елементами живої народної мови, належить і Марія Матіос, одна з найпопулярніших письменниць, чия постать набула особливої харизматичності в сучасній українській літературі. Територіальні діалектизми у творах цієї письменниці вже були предметом зацікавлення мовознавців: Ж. В. Колоїз досліджувала їх у романі «Солодка Даруся», а М. О. Бурдастих і В. В. Зайцева у своїх лінгвістичних розвідках спиралися на твори «Фуршет» та «Жіночий аркан».

Мета нашої статті – з'ясувати стилістичне навантаження діалектизмів у романі «Чотири пори життя» Марії Матіос.

Використання діалектної лексики у художньому творі на сьогодні є виразним чинником текстотворення, одним із важливих стилістичних прийомів досягнення художніх цілей [5, с. 77]. У художньому дискурсі діалектизми стають одним із потужних джерел реалізації авторського задуму, слугують багатим матеріалом для словесних експериментів. Безпосередньо в художньому тексті вони можуть виконувати номінативно-пізнавальну, експресивну функції, функцію індивідуалізації персонажа літературного твору, забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності, типізації мови персонажів, збагачення літературної мови [3, с. 224]. Доречно жити діалектизми у мовній канві тексту слугують потужним засобом експресії, адже «діалектне слово в словнику – це літературне слово з територіальним і письменницьким “портретом”, а діалектне слово в тексті – це стилема, експресема, засіб художньо-образної конкретизації» [1, с. 49].

У творах Марії Матіос як письменниці Буковини важливу роль відіграє регіональний колорит, діалектизми, екзотичні для загальноукраїнського читача культурні реалії. Місце подій у романі, його персонажі – Буковина та її жителі – зумовили наявність у ньому низки діалектних одиниць галицько-буковинського говору. Завдяки їхньому використанню авторці вдається створити «відчуття присутності», напр.: *“Мій сон нагадуватиме сон похотливо лані на молоденькому моріжку під старезним буком.”*, *“Пеш солону росу давно умерлих надр і порослих мохом забуття печер — і я вірю, що*

народжена *ласицею*, шкіра якої ще не впольована жодним мисливцем” [6, с. 12]. У метафоричному описі тіла авторка послуговується назвами, пов’язаними зі специфікою гористої місцевості: “Він кляс дзьобиком квіти на *полонинах* і *пляях*, на *пасіках* і *гостинцях* мого тіла...” [6, с. 16], де *плай* — «плескати гребені гір, відгалужень головних хребтів з пасовищами й скотопрогінними стежками в Карпатах» [2, с. 199], а *гостинець* має значення «великий битий шлях, гірська стежка» [8, с. 43]. У наведених ілюстраціях діалектизми забезпечують етнографічну достовірність пейзажних описів, відкриваючи для читача неймовірну красу місцевої природи. За діалектними лексемами *моріжок* ‘зелена травичка’, *ласиця* ‘маленька прудка хижа тваринка’, *плай* ‘плескати гребені гір’, *гостинець* ‘гірська стежка’ вжитими в мовленні персонажів з легкістю впізнаємо їхню регіональну й етнографічну приналежність: стає очевидно, що мова йде про мешканців Буковини.

Діалектизми в романі «Чотири пори життя» є необхідним структурним компонентом тієї чи тієї конкретної ситуації. Марія Матіос майстерно послуговується ними, що уможливило реалістичне змалювання життя і побуту жителів Буковини, створення правдивих образів і деталей. Діалектні елементи органічно вплітаються у мовну тканину художнього тексту, збагачуючи базу засобів вираження. Введені автором у спеціальні контексти, вони повною мірою реалізують свої естетичні та пізнавальні можливості. Письменниця вживає діалектні лексеми, що належать до побутової сфери: “Укотре сьгодні повстаю зі сну й утоми спеченими губами, медами і *ропою* своїх сотів і хлібів.” [6, с. 15], де *ропа* – «сукровиця; піт» [7, с. 880]. Або наприклад: “Перед пологами, коли я знала, що на собі треба мати те сорочку без завязок і гудзиків, і розплетену косу — щоб дитина не заплуталася у пуповину і не задушилася *гудзами*.” [6, с. 164], де *гудз* — «вузол на нитці, мотузці» [8, с. 46]. Чи: “Я не могла тепер приголубити свого татка, лише мої пташині ніжки могли ходити по вирізьбленій ним *ринві*, а дзьобик міг цюкати недостигли *йони* в посадженому татком саду.” [6, с. 174], де *рінва* — «жолоб для скиду води з даху будинку», Сорт яблук – «Джонатан». [8, с. 136]. Або: “– Ви ж їх рахунків і буквів учили, а не *гвери* в руках тримати!” [6, с. 37], де *гвер* – «рушниця». На місці проілюстрованих діалектизмів можна було звернутися до тожогних за змістом літературних слів, проте М. Матіос умисне вживає діалектну лексику, щоб підкреслити особливості зображеної місцевості.

Діалектизми у романі М. Матіос виступають виразним мовним засобом, який виконує роль домінантного образотворчого фактора у розкритті внутрішнього світу героїв. Наприклад: “Я жадала більшої любові сина, аніж він міг мені дати, але син був від мене далеко – через те так *мордується* любов’ю до молодого, безжалісного пєсука” [6, с. 110]; “Нової Валерії *забаглося*, бо стара надокучила?” [6, с. 100]; “Великі, олов’яні сльози повільно котяться його дорогою цюкою, і течуть десь за комір сорочки, може, аж до самого серця, поточеного *гризотами*, бідами і роботою” [6, с. 174]. Діалектні слова *мордуватися* ‘страждати’, *забаглося* ‘захотілося’, *гризоти* ‘переживання, клопіт, журба’ як іншосистемні слова – синоніми відповідних слів літературної мови, увиразнюють експресію, посилюють ефект «присутності» буковинців.

Діалектна лексика не лише забезпечує художню переконливість у зображенні персонажів, кваліфікуючи їх як вихідців із Буковини, вона виконує й інші стилістичні функції. Діалектизми виступають виразниками матеріальної й духовної культури носіїв

галицько-буковинського говору, знайомлять читача з предметами їхнього побуту, звичаями. Пізнавальне значення мають діалектизми, засвідчені у таких контекстах: “*А ми лежимо – розпластані на холоначій хвої гудульського ліжника – і захлинаємося одне одним, як люди з голодного краю захлинаються поданим куснем хліба.*” [6, с. 9], де *ліжник* – «гудульська вовняна ковдра з мистецькими візерунками» [2, с. 163]; “*Т в неї, як у всіх решти, були чорні мари і чорна домовина*” [6, с. 66], де *мари* – «ноші, на яких несуть померлих» [8, с. 91], “*Поки я, колінопреклонна, страдала від власної недосконалості, попадає вже спродувала калачі від парастасів на місцевому базарі*” [6, с. 256], де *паратас* – «хліб, цукерки, цитрусові, які несуть на Службу Божу за померлого в день похорону»; “*Я, – добропорядна матрона, яка щотижня пече завиванці й передає дітям у Київ.*” [6, с. 84], де *завиванці* – «фрулет із солодкою начинкою».

Наведені вище лексичні діалектизми засвідчують специфічні для жителів Буковини реалії, вони є носіями значної за обсягом позамовної інформації. Аналізовані діалектні лексеми засвідчують номінативну недостатність літературної мови, оскільки вони називають речі, для позначення яких літературна мова не має однослівних відповідників, тому виконують, отже, номінативну функцію.

У романі «Чотири пори життя» діалектизми виконують ще одну важливу функцію – експресивну, яка ґрунтується на опозиції, протиставленні діалектного слова, позанормативного до слів літературної мови в тексті одного літературного твору [4, с. 10]. Введене в мову художнього твору, діалектне слово потрапляє в нове стилістичне середовище, завдяки чому його експресивність значно збільшується. Як і будь-яке слово художнього тексту, діалектизм отримує естетичне навантаження, водночас як іншосистемне слово, яке виступає як стилістичний омонім або стилістичний синонім відповідного слова літературної мови, зазнає додаткової експресивізації [4]. Так, ужиті в таких контекстах діалектні одиниці значно підсилюють емоційне навантаження речення: “*У нього, напевно, гарем дівулиць.*” [6, с. 80]; “*Ясна річ, схуднути настільки, щоб виглядати котроюсь із його дівулиць, я не зможу та, мабуть, і не варто.*” [6, с. 82], де *дівулиця* – «дівчина»; “*Чому не гамсилите у двері жєбраки, дільничні інспектори, податківці, пожежні охоронці, паспортисти, злодії, рекетири?*”, де *гамсилити* – «сильно бити, лупцювати»; “*Але, мій полковнику, ти ж краще за будь-кого знаєш, що мораль повсюдно дрантива.*” [6, с. 62], де *дрантивий* – «дірваний, подертий, обідраний»; “*Але прийшла додому та й питає: а хто то є «бандери» і хто з вас був у бандерах, що наша найкраща вчителька так лютилася на них дуже і на коліна нас клала за бандерів?*” [6, с. 224], де *лютитися* – «сердитися, злитися». Уявна заміна діалектних слів їхніми літературними відповідниками в наведених фрагментах тексту призводить до помітної нейтралізації експресивності та образності.

Виходячи з вимоги доступності, зрозумілості, зазвичай відзначають як доказ майстерності письменника вживання таких діалектизмів, які не вимагають додаткових роз’яснень і загалом є зрозумілими в контексті. Тому часто письменники умовно відображають особливості місцевої говірки, використовуючи кілька характерних діалектних слів-синонімів. Наприклад: “*Землиця тебе буде любити, трава тебе буде голубити, і не почую я більше твого дорогого голосу, і не скажеш ти мені лагідне слово, і не вчуєш ти, як я за тобою плачу і як за тобою баную...*” [6, с. 179]. Марія Матіос подає характерний діалектизм південно-західного наріччя *банувати*, проте він не потребує

додаткового пояснення, адже цілком зрозумілий з контексту. Заміна діалектної одиниці на літературний відповідник призведе до втрати її експресивного потенціалу.

Більшість засвідчених у творі діалектних одиниць належать до лексичних, хоч подекуди у художньому тексті мисткині можна натрапити на фонетичні особливості, відмінні від літературної норми. Вони яскраво репрезентують західноукраїнський варіант української літературної мови, передають неповторний колорит галицько-буковинської групи говорів, грають важливу роль у художній переконливості й етнографічній достовірності відтворення специфіки мовлення персонажів, є потужним засобом творення художнього образу. Наприклад, наявність протетичного голосного: устид (сором, стид): *“І сотня розсипаних трояндових пелюсток гойдалася і пахла на підлозі, на простирадлах, в її волоссі, і навіть за комірцем блузи, рожевіючи з устиду чи зухвалості.”* [6, с. 52]; Або чергування приголосних д/дж внаслідок впливу колишнього *j: бридити (гидувати) – бриджу: *“Лікарка, я сама від тоді бриджу кров’ю, хоча лиш тепер розумію свою давню подругу.”* [6, с. 127]. У такий спосіб досягається реалізм щодо творення образу персонажа, мовлення якого постає справжнім, живим.

Висновки. Отже, важливе місце в мовній організації роману «Чотири пори життя» М. Матіос посідає діалектна лексика. Особливості композиції й теми твору зумовлюють її функційно-стилістичне навантаження. Діалектизми у творі виконують пізнавальну, етнографічну, експресивну функції, є засобом локалізації подій і досягнення художньої переконливості щодо змалювання тих чи тих персонажів, ідентифікації їх як жителів Буковини, а також справляють на читача враження мовної свіжості, небуденності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бибик С. П. Діалектне слово у словнику і в тексті. Семантика мови і тексту : зб. ст. VIII Міжнар. конф. Івано-Франківськ : Плай, 2003. С. 46–50.
2. Гавука П. Д. Тлумачний словник гуцульських говірок. Косів: Писаний Камінь, 2017. 296 с.
3. Грещук В. В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2012. Вип. XXXII–XXXIII. С. 214–219.
4. Грещук В. В. Діалектне слово в тексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с.
5. Добровольська Л. А., Стецик Х. М. Стилістичні функції діалектизмів у сучасній українській літературі (на матеріалі роману «Залізна вода» Мирослава Лаюка) Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72), № 5, Ч. 1. С.76-80.
6. Матіос М. В. Чотири пори життя. 2-ге вид. Львів: ЛА «ППРАМІДА», 2011. 264 с.
7. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970—1980. Т.8. 927 с.
8. Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ : ФОЦППК, 2016. 176 с.

Хараман Н.О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри інноваційних технологій
викладання загальноосвітніх дисциплін
УДУ імені Михайла Драгоманова

АНТОНІМІЧНІ КОНТРАСТИ ЯК МОВНИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Для сучасної лінгвістики характерна посилена увага до проблем лексичної семантики, дослідження яких дає змогу глибше усвідомити такі складні теоретичні питання, як співвідношення мови й позамовного світу, мови й мислення. Одна з основних і найменш вивчених категорій лексико-семантичної системи – антонімія. Номінації, які репрезентують антонімічні відношення, є наслідком відображення в мові суперечливої сутності різних явищ і результатом вираження реальних протилежностей, наявних в об'єктивній дійсності [1, с.1].

Полярні поняття відіграють важливу роль у процесі пізнання навколишнього світу, який зітканий із контрастів, пронизаний ними: світло і темрява, тепло і холод, день і ніч, зима і літо тощо. Через бінарні опозиції виявляється психічний стан людини (любов і ненависть, радість і горе, щастя і нещастя), ними вимірюються морально-етичні принципи (добро і зло, моральний і аморальний, справедливий і несправедливий). Об'єктивна суперечливість буття й тотожність протилежностей ґрунтуються на тому, що протилежності не нейтралізують одна одну, а, реалізуючись у своїй тотожності як рух, розвиток і творчість, розгортаються в багатоманітні конкретні мовні номінації форм суцього.

Схильність до протиставлення – один із характерних виявів природної особливості людського мислення. У процесі пізнавальної діяльності індивідуум уявно порівнює предмети, властивості, процеси й дії навколишньої дійсності, зіставляє їх, виділяючи серед них протилежні (максимально віддалені один від одного на шкалі просторових, часових та інших відношень). “Об'єктивний світ, розчленований у свідомості індивідуума на пари полярних понять, вербалізується в лексичних одиницях із контрастною семантикою – антонімах. Отже, антонімія як складне й багатоаспектне лексико-семантичне явище ґрунтується на взаємодії позамовних категорій, концептів мислення та мовних одиниць” [1, с.1].

В українському мовознавстві загальнотеоретичні проблеми антонімії розглянуто водночас із дослідженням лексики (Н. Бобух, Л. Лисиченко, В. Русанівський та ін.) або стилістики (А. Коваль, О. Пономарів, Л. Мацько та ін.). Окремим питанням лексико-семантичних відношень антонімії присвячено наукові розвідки С. Єрмоленко, В. Кононенка, О. Тараненка, В. Ужченка, В. Чабаненка та інших українських дослідників.

Антонімами як стилістичним засобом мови послуговуються для відтворення контрастів, побудови антитез, альтернативних запитань, епітетів-оксюморонів тощо. Вони надають контексту оригінальності, образності, є засобом увиразнення думки.

У щоденникових записах О. Довженка помірною експресивністю позначені контрасти, побудовані на зіставленні антонімів, що поєднуються в корелятивну пару сурядним (сполучниковим і безсполучниковим) зв'язком і оформлюються як два однорідні члени речення [5, с.24]: *Я працював би день і ніч хоч сто років і ніколи б не знав ні втоми, ні нудьги, і ніколи б не докучила мені робота* [2, с.204]; *Радість і горе. То сльози наших матерів, нашої розтерзаної многостраждальної України* [2, с.59]; *Тому, ізольований і самотній, я мучуся в критицизмі і в боязні за долю народу, може, часом втрачаючи вірні пропорції в балансі добра і зла* [2, с.204].

Експресія вислову митця значно зростає, коли зіставлювані елементи антонімічної пари підтримуються лексичним повтором: *Всяка буває душа – одна, як Дніпро, друга часом, як калюжа, по кісточки, а часом буває так, що і калюжки нема* [2, с.122].

У висловленні досить часто контрастування антонімів здійснюється шляхом їх різкого протиставлення. Структурно-стилістично такі контрасти оформлені в щоденниковому тексті у вигляді експресивних антитезних побудов: *Я народився і жив для добра і любові. Мене вбила ненависть великих якраз у момент їхньої малості* [2, с.246]; *І розцвітає людина в щасті, а не в журбі, в світлі, а не в темряві й незнайстві, в сім'ї, а не в розлуці, і ніколи не в неволі* [2, с.300].

У вислові при протиставленні протилежних одиниць посилюється експресія, коли вони символізуються: *Одержавши крила, людина придбала якості не ангела, а сатани* [2, с.240]; *Не хліба, якого я просив у передмові, а камінь простягли мені, не пораду знайшов я у нього, а суворий нещадний вирок* [2, с.227].

Широким простором для індивідуальної експресивної мовотворчості є антонімічне контрастування. Стилістична виразність породжується не стільки стилістичним прийомом, як несподіваністю зіткнення, протиставлення чи зіставлення семантики контрастних одиниць, складністю асоціацій і новизною образів [5, с.29], що уможлиблює виявлення громадянської позиції автора: *Двоє дивляться вниз. Один бачить калюжу, другий зорі. Що кому* [2, с.226]; *Описувати треба красиві діла, розумні розмови людські, а не оці от неприродні вигуки, да руїни, да головешки чи смердючі трупи* [2, с.307]. Одна з форм художнього відображення навколишнього світу – мовні контрасти, що постають як складна система засобів з описово-оцінною функцією. Вони дають змогу характеризувати предмет із полярних сторін, об'єднати протилежності, передати суперечливу сутність людських почуттів і думок.

Академік Л. Мацько зауважила, що характерною рисою мовотворчості Олександра Довженка є афористичність. “До неї він тяжіє, до речі, і в усіх своїх художніх творах – кіноповістях, оповіданнях, сценаріях. Але жанр щоденника дає для нього найбільш сприятливу основу: події й факти, картини й образи узагальнюються, їх мовне вираження компресується в стислий вираз” [3, с.306-307]. Ця афористичність і досягається зокрема влучним використанням антитези: *Я належу людству як художник і йому я служу, а не кон'юнктурним намісникам України моєї і їх лизоблюдам і гайдукам п'яненським* [2, с.260].

Автор послуговується антонімічними мовними фігурами, завдяки чому “предмет у різноманітних його ознаках завжди сприймається глибше, яскравіше на фоні протилежного йому за значенням” [4, с.99]. Майстер слова органічно вплітає їх у мовну тканину твору, художньо збагачуючи засоби мовної палітри.

Отже, антоніми є важливим стилістичним засобом не тільки завдяки їхнім внутрішнім семантичним властивостям, пов'язаним із називанням протилежних за значенням реалій, а й тому, що антонімічні протиставлення не є застиглими. Автор може послуговуватися стилістичним потенціалом антонімів не лише винятково за усталеною у мові схемою, а й залежно від особливостей власного світосприймання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові ХХ ст.: структурно-семантичний, функціонально-стилістичний і лексико-графічний аспекти : автор. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Надія Миколаївна Бобух ; НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2009. – 36 с.
2. Довженко О. П. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповіді, оповідання, фольклорні записи, листи, документи / Олександр Петрович Довженко ; ред. рада В. Шевчук та ін. ; упорядник вступ. статті та примітки Р. Корогодського. – Харків : Фоліо, 1994. – 655 с.
3. Мацько Л. Зачарований Україною і словом (про мову “Щоденника” Олександра Довженка / Любов Мацько // Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 303–308.
4. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 588 с.
5. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови / Віктор Антонович Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Волошина Анастасія Сергіївна,
здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти.
Науковий керівник: Обушенко Н.М.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні, коли в країні відбувається повномасштабне вторгнення країни-агресора, наша країна повинна використовувати ефективні засоби впливу на соціально-економічні та політичні процеси. Тому питання правової політики, і, зокрема, труднощі її реалізації в сучасних умовах є найбільш важливим на сьогодні. Нині потребує системного підходу визначення проблем правового регулювання цивільних правовідносин в умовах воєнного стану в Україні.

З лютого 2022 року у зв'язку із агресією Російської Федерації в Україні був уведений воєнний стан. Введення такого правового режиму тягне за собою низку особливостей, а саме – часткове тимчасове обмеження конституційних прав громадян. Такі обмеження можуть проявлятися у встановленні особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірці документів, запровадженні комендантської години, відчуженні та вилученні майна усіх форм власності для забезпечення потреб оборони. Враховуючи нестабільність національної безпеки України на сучасному етапі і ведення бойових дій на окремих ділянках нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування державного апарату в умовах воєнного стану є надважливим.

24.02.2022 р. Президентом України підписано Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до нього воєнний стан запроваджується з 05:30 24.02.2022 строком на 30 діб. 15 березня цей строк був продовжений, та на даний момент режим воєнного стану залишається чинним. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під режимом воєнного стану розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Згідно положень ст. 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про

введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії відповідного режиму можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Зживані заходи щодо обмеження прав і свобод осіб повинні мати правовий характер і бути такими, що не перевищують меж, встановлених законом [1, с. 50]. Саме законом повинні бути визначені мета, базис та суб'єкти, які можуть встановлювати обмеження. Вихід за межі встановленої компетенції свідчить про пряме порушення цивільних прав, а не їх обмеження.

Враховуючи той факт, що обмеження мають характер публічно-правових та рішення про їх введення знаходяться в процедурних межах саме галузей публічного права, то дотримання засад публічного права при їх впровадженні є надзвичайно важливим. В даному випадку можна говорити не лише про доцільність обмежень, що вводяться на території держави або в окремому регіоні, але й про дотримання процедурних меж введення обмежень цивільних прав, а також про дотримання загальних принципів публічного права. Так, серед принципів адміністративного права зазвичай називають об'єктивність адміністративного права; пріоритетність прав та свобод людини і громадянина; відповідність адміністративного законодавства міжнародним договорам; повнота регулювання статусів суб'єктів адміністративного права; забезпечення юридичної відповідальності за порушення адміністративно-правових норм; мінімізація втручання публічної адміністрації в особисте життя людини та інші. Дотримання засад публічних галузей права є над-звичайно важливим для збалансування інтересів приватної особи саме з інтересами суспільства та держави, а не з ситуативними приватними інтересами окремого владного суб'єкта.

При встановленні обмежень цивільних прав законодавець та суб'єкт правозастосування повинні ефективно і коректно оцінювати обставини та враховувати вищезазначені фактори при виборі типу обмеження та кола суб'єктів цивільного права, яких воно стосується [2, с. 20].

В умовах світової глобалізації важливого значення набуває створення та функціонування механізмів співробітництва держав у різних сферах. Особлива актуальність належить проблематиці зовнішньої і внутрішньої політики, яка давно вже вийшла за межі національних інтересів і стала одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародних відносин та міжнародного права.

Імплементация положень, пропонувані зміни національного законодавства дозволять налагодити ефективний обмін інформацією та найкращими практиками з країнами-членами ЄС. Така співпраця також значно підвищить міжнародне становище України, її демократизацію.

В свою чергу, ряд авторів зазначають в нагальній потребі в подальших теоретичних дослідження законодавства як системного продукту його розвитку та способів удосконалення законодавства. При цьому закономірністю розвитку будь-якої правової

системи, умовою її успішного впливу на суспільні відносини є логічна стрункість, несуперечливість і погодженість системи діючих правових норм. одним із таких способів приведення правової системи до логічної стрункості, несуперечності й погодженості системи діючих правових норм є кодифікація законодавства [3, с. 46].

на сьогодні в нашій країні склалася ситуація, яка унеможливує виконання договірних зобов'язань, пов'язаних із Військовою агресією Російської Федерації проти України. Уряд нашої держави намагається частково врегулювати на законодавчому рівні, було внесено низку змін до законодавства, проте все одно виникає дуже багато форс – мажорів, пов'язаних із складеною ситуацією, в якій громадяни є заручниками.

Форс-мажор (непереборна сила) може бути причиною істотної зміни обставин, що є підставою для розірвання або зміни договору, і, у кінцевому рахунку, призводить до припинення зобов'язання (його розірвання) або збереження зобов'язання у зміненому вигляді. Правове регулювання правових наслідків істотної зміни обставин, які існують при укладенні договору, як правило, будується на основі одного з двох ключових принципів договірного права: принципу, згідно з яким договори мають виконуватись (*pactasuntservanda*), або застереженні про незмінність обставин (*clausularebusstancantibus*).

У законодавстві зарубіжних країн містяться норми, відповідно до яких «зміна обставин може бути виправданням зміни договору, коли збереження договору у первісному вигляді призводить до надзвичайних результатів, не сумісних із справедливістю». Основними наслідками істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, є: – власне зміна договору, тобто зміна умов договору (і як наслідок – зобов'язань між сторонами) при збереженні самого договору в силі; – розірвання договору за згодою сторін.

Форс-мажор у воєнних умовах тісно пов'язаний зі шкодою, що її війна завдала особам, які посилаються на такий форс-мажор. Тому хотіли б окремо звернути увагу, що 20.03.2022 Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». У цій Постанові Уряд вказує, що визначення шкоди та збитків підприємств здійснюється відповідно до методики, затвердженої спільним наказом Мінекономіки та Фонду державного майна, за погодженням з Мінреінтеграції.

У зв'язку з порушенням договірних зобов'язань у період воєнного стану доведеться вирішувати в суді чимало кількість спорів. При цьому суд надаватиме оцінку всім доказам. Окремо суд оцінюватиме достовірність, належність і допустимість кожного доказу. Також загалом суд установлюватиме взаємний зв'язок доказів та їхню достатність у сукупності.

Слід зауважити, ст. 617 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України передбачає можливість звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання за умови доведення, що воно відбулося в результаті випадку або непереборної сили. При цьому сутність поняття «непереборна сила» в ЦК не розкривається. Своєю чергою ч. 2 ст. 218 Господарського кодексу (далі – ГК) України, передбачаючи, що дії непереборної сили є підставою для звільнення від господарсько-правової відповідальності, розуміє під ними надзвичайні і невідворотні обставини. Але знову ж таки не конкретизуючи, що треба розуміти під такими обставинами. На нашу думку, більш вдалими є визначення, надане в ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [4, с. 54]. Так,

під форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) необхідно розуміти надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контр-акту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [5, с. 115].

Специфіка побудови правової позиції у спорах щодо виконання договірних зобов'язань багато у чому залежатиме від виду цивільно-правового договору. Зокрема, це будуть договори купівлі-продажу, позики, оренди, підряду тощо.

Як свідчить аналіз, лише за договорами позики в питанні застосування форс-мажору розставлені всі крапки над "і". За іншими цивільно-правовими договорами сторонам потрібно буде доводити наявність причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажорними обставинами та невиконанням (неналежним виконанням, затримкою виконання) зобов'язань. Лише за таких умов сторона-порушник буде звільнена від відповідальності. У решті випадків правове регулювання договірних відносин здійснюють на тих же засадах, що й у мирний час [6].

Таким чином, проблеми, які виникли внаслідок окупації території України, є багатогранними. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей розвитку цивільного законодавства в умовах воєнного стану в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність. Серед питань, які потребують нагальної правової регламентації, варто назвати визначення правового режиму на окупованих територіях, наслідки правочинів, укладених під час окупації, при відповідній деокупації таких територій. Нез'ясованими в контексті цивільного права залишаються повноваження органів місцевого самоврядування на окупованих територіях. Нагальне вирішення вказаних питань шляхом їх чіткої цивільно-правової регламентації сформує необхідне правове поле для забезпечення невід'ємних конституційних прав населення держави. Аналізуючи вищезазначене, на сьогодні вкрай актуальним вбачається врегулювання ситуації на міжнародному рівні з метою стабілізації в усіх сферах суспільного життя.

Слід відзначити, що цивільне право України потребує якісного та системного оновлення через призму кодифікації цивільного законодавства, тим самим, забезпечення ефективності та дієвості усієї системи правової охорони, захисту соціально-економічних і, передусім, цивільних прав, якісного реформування потребує система принципів цивільного права, яка охоплює найбільш концептуальні ідеї, положення та тенденції, які відображають та закріплюють напрями розбудови цієї галузі права. У такому значенні принципи виступають основоположними засадами усієї системи норм цивільного права. Зрозуміло, що кожен принцип так чи інакше знаходить своє закріплення у цілій системі норм галузі цивільного права. Саме тому, вірним буде твердження про те, що принципи цивільного права є своєрідним сконцентрованим виразом сутності цієї галузі права.

Недосконалість цивільного законодавства України в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації та в період воєнного стану в Україні, може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність.

Проблеми, які виникли внаслідок окупації території України, є багатогранними. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей розвитку цивільного законодавства в умовах воєнного стану в умовах правового режиму воєнного стану,

бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність. Аналізуючи вищезазначене, на сьогодні вкрай актуальним вбачається врегулювання ситуації на міжнародному рівні з метою стабілізації в усіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мерник А. М., Радченко Я. М. Принцип законності обмеження прав і свобод людини і громадянина. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 50–53.
2. Омельчук О.С. Перешкоди в реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану та шляхи пошуку компромісу публічних та приватних інтересів. Часопис цивілістики. 2022. Вип. 45. С. 18-22.
3. Матвійчук А. В. Права і свободи людини і громадянина як політичний корелят взаємовідносин держави і громадянського суспільства. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 150(3). С. 45-49.
4. Кочина О.С., Болдирева В.М. Нове українське право. 2022. Вип. 2. С. 53-58.
5. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с.
6. Радтке Е. Договірні відносини у воєнний час. Що змінилося? Юрист&Закон. 2022. № 29. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA015902.

Волошина Анастасія Сергіївна,
здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти.
Науковий керівник: **Обушенко Н.М.,**
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Право людини на життя-це фундаментальне право, найважливіша цінність людської цивілізації, визначена і закріплена в конституціях багатьох країн. Процес вивчення глибини цього унікального явища актуальний як в теорії, так і на практиці. Право на життя-це абсолютне, природне і невід'ємне право кожної людини. Таким чином, важливість і незаперечний характер регулювання таких прав багато в чому обумовлені цінністю життя кожної людини, тому правова держава і світова спільнота в цілому визнають необхідність не тільки закріпити його, а й правильно реалізувати.

Життя людини є найціннішим благом. Право на життя – перше фундаментальне природне право людини. Сутністю природного права вважається вислів одного з давньогрецьких філософів, Протагора: «Міра всіх речей – людина». Природні права базуються на потребах людини у повноцінному житті, коли кожна особистість користується повагою та захистом з боку держави [1, с.75].

Право на життя як підвалина правового статусу людини також слід розглядати як соціальну цінність, що об'єднує весь масив прав, оскільки без його реалізації неможливо реалізувати всі інші права. Право на життя як право першого покоління не може бути реалізоване без пов'язки з соціально-економічними і колективними правами. Іншими словами, права людини на життя тісно пов'язані з іншими правами людини і є невід'ємною складовою системи прав людини.

Слід зазначити, що ст. 3 Конституції України [2] визнає життя людини однією з найвищих соціальних цінностей Української держави, що є свідченням правильної суспільної оцінки особистих невід'ємних прав людини та спрямованості суспільного розвитку на загальні права людини та свободи [3]. Тому цілком логічним і послідовним є проголошення в ст. 27 Конституції України право людини на її найбільшу цінність – на життя.

Зміст права людини на життя, передбачений Конституцією України, розширено та конкретизовано ст. 281 ЦК України [4]. Однак положення цієї статті не містять визначення права на життя, залишають ряд можливостей його власнику та не стосуються меж права на життя, зокрема тимчасових [5, с. 3].

Щоб визначити зміст права на життя і, зокрема, можливість його правового регулювання у сфері цивільних відносин як особистих немайнових прав фізичних осіб в рамках приватного права, необхідно спочатку встановити часові межі життя, а потім з'ясувати зміст кожного компонента. Цими складовими є: 1) право фізичної особи на невід'ємність її життя (заборона свавільного та безпідставного позбавлення життя); 2)

заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (евтаназії); 3) право на самопожертву; 4) право фізичної особи захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом; 5) право на участь у медичних, наукових та інших дослідках; 6) право на стерилізацію; 7) право на штучне переривання вагітності – ст. 281 ЦК України; 8) право на штучне запліднення та перенесення зародка в організм жінки – ст. 281 ЦК України; ст. 123 Сімейного кодексу України [6]; 9) право на голодування; 10) право на материнство – ст. 49 Сімейного кодексу України; 11) право на батьківство – ст. 50 Сімейного кодексу України; 12) право на застосування методів генетичної інженерії; 13) право на зміну (корекцію) статі [2].

Взагалі, зміст права на життя істотно залежить від того, хто визнається його суб'єктом. Так, в юридичній літературі зауважується, що суб'єкт права на життя розглядається з двох позицій: 1) з точки зору початку та кінця життя; 2) з точки зору «людиноутворюючих» критеріїв: зовнішньої подоби та людської свідомості.

Українське законодавство визнає право кожної дитини на життя з моменту її визначення як живої дитини відповідно до стандартів Всесвітньої організації охорони здоров'я. У свою чергу, кінець життя людини закон визнає його біологічну смерть - смерть мозку людини, тобто необоротну втрату всіх його функцій. Проте історія розвитку поглядів на народження і смерть, а також унікальні життєві події дозволяють відстоювати умовність цих кордонів людського життя. Дедалі частіше з'являються твердження, що початком життя людини є не її народження, а зачаття. У зв'язку з цим А. Соловйов не погоджується з поширеною в юридичній літературі думкою про те, що критерії початку та кінця життя людини слід закріпити на рівні закону [5, с. 8]. Підтримуючи цю тезу, слід зауважити, що людська свідомість є основним критерієм людського життя. В даному випадку йдеться про свідомість незалежно від будь-яких її якісних критеріїв.

Первинним за часом появи та значенням і невід'ємним правом людини є її право на життя, що виникає з моменту народження (ст. 27 Конституції України). Це право не може бути скасовано чи обмежено.

У низці країн законодавство передбачає, що право на життя людини виникає з моменту її зачаття. Зокрема, у Японії вік людини обчислюють із часу її зачаття. Термін «насцитурус» походить з латинської мови й означає «той, хто повинен народитися», «дитина, яка перебуває в утробі матері». Насцитурус є загальним терміном для дитини всередині матері до моменту народження або принаймні до початку пологів. Насцитурус має певні особисті та майнові права, захищені переважно приватним правом [7, с. 49].

Перш за все, народження дитини виступає не тільки юридичним фактом, а й важливою індивідуальною межею, що асоціюється з розвитком функцій кори головного мозку – своєрідного “носія” свідомості людини. Подальший розвиток медицини, біології та інших наук дозволять розширити межі людського життя. Звідси, безумовно, що людська свідомість є основним критерієм людського життя.

До речі, основним та таким, без якого не мають сенсу всі інші права, блага та інтереси (як матеріальні, так і нематеріальні), є особисте нематеріальне благо «життя» та право на нього; право на життя виникає у людини від моменту народження, і від цього моменту право на недоторканність життя стає елементом права на життя, оскільки за змістом є

вужчим, ніж останнє. Також пропонує визначити право дитини на недоторканність життя до моменту народження, а також обмежити штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує 12 тижнів, умовою наявності соціальних або медичних показань [8, с. 9].

При визначенні змісту права людини на життя слід виходити з таких положень: 1) право на життя є самостійним суб'єктивним правом людини, наділеним своїм специфічним змістом; 2) можливості, які складають зміст права людини на життя, повинні розглядатись не абстрактно, а лише у зв'язку з конкретним суб'єктом – носієм цього права; 3) наявність безпосереднього зв'язку між можливостями, які складають зміст права на життя, з життям людини [5, с. 8].

Таким чином, право людини на життя регулюється нормами міжнародного і внутрішнього права, спрямованими на забезпечення недоторканності життя іншою особою і свободи розпоряджатися нею.

Право людини на життя - одне з найважливіших прав людини, воно має своє особливе значення і займає важливе місце в системі прав людини. Водночас права людини на життя тісно пов'язані з іншими правами людини і є невід'ємним компонентом системи прав людини. Беручи до уваги вищесказане, слід зазначити, що "право на життя" - це багатовимірне поняття, яке має тенденцію коригуватися в умовах постійного розвитку суспільства, але залишається фундаментальною основою особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Касинюк Л.А. Деякі аспекти реалізації права на життя. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 1. С. 75-79.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
3. Мікуліна М. М. Право на життя як складова приватності фізичної особи. Часопис Національного університету "Острозька академія". Сер. : Право. 2013. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Choasp_2013_1_25.pdf.
4. Цивільний кодекс України від 16 квітня 2003 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
5. Соловійов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / А. В. Соловійов. Львів, 2004. 19 с.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
7. Джуська А.В., Палюх А.Я. Конституційне право людини на життя в Україні: сучасний підхід. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 4 (113). С. 48-56.
8. Лісніча Т. В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / Т. В. Лісніча. Харків, 2007. 20 с.

*Єрмакова Анастасія Сергіївна,
Здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції.
Науковий керівник: **Копилов Едуард Володимирович,**
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності.*

Дніпропетровський державного університет внутрішніх справ

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРІНЦИДЕНТІВ ТА КІБЕРАТАК В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Згідно з Розділом II Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України 96/2016 15.03. 2016, сучасні інформаційно-комунікаційні технології стали потенційним інструментом для вчинення терористичних актів. Це може відбуватися через порушення нормального функціонування автоматизованих систем управління технологічними процесами на об'єктах, які є критичною інфраструктурою.

Значно поширеніше стають політично мотивовані дії в кіберпросторі, такі як атаки на урядові та приватні веб-сайти в Інтернеті. Зараз об'єктами кібератак та кіберзлочинів стають інформаційні ресурси фінансових установ, транспортних компаній, енергетичних підприємств та державних органів, відповідальних за забезпечення безпеки, оборону та захист від надзвичайних ситуацій. Новітні технології використовуються не тільки для традиційних видів злочинів, але також для вчинення злочинів, які раніше були неможливі, і це особливо актуально в суспільстві, де інформатизація має високий рівень [1, с. 5].

З урахуванням сучасних реалій та характеру існуючих загроз в галузі кібербезпеки, Україна зобов'язана реалізувати свій курс на інтеграцію в Європу та Євроатлантику, а також впровадити єдиносистемні процедури та правила для підвищення ефективності сектора безпеки та оборони. Це необхідно для нейтралізації реальних і потенційних загроз національній безпеці України, для збереження її цілісності, узгодженості та системності у розробці документів в галузі національної безпеки [4, с. 7].

З цієї метою Кабінет Міністрів України призначено для виконання наступні завдання:

Забезпечити проведення оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, а також огляд стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, яка має законом встановлені вимоги щодо захисту [5, с. 26].

Затвердити порядки проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту, а також огляд стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, до 30 червня 2019 року. Це свідчить про серйозність усвідомлення необхідності

зміцнення кібербезпеки як важливого компонента загальної інформаційної безпеки. Суб'єкти національної системи кібербезпеки повинні взяти на себе відповідальність за виконання важливих завдань, які визначені відповідними нормативними актами, що регулюють забезпечення національної безпеки [1, с. 3].

Розслідування кіберінцидентів та кібератак є надзвичайно важливим завданням у сучасному цифровому світі. Кіберінцидент - це будь-яка подія або ситуація, коли інформаційні ресурси чи інформаційна інфраструктура стають жертвою незаконних дій з боку кіберзлочинців. Кібератаки - це конкретні дії, які завдають шкоду або наносять втрати в інформаційній сфері [3, с. 28]. Розслідування кіберінцидентів вимагає спеціалізованих знань і навичок в галузі кібербезпеки. Першим етапом є виявлення самого інциденту, що може бути надзвичайно складним завданням, оскільки кіберзлочинці постійно вдосконалюють свої методи і техніки. Якщо інцидент виявлений, слід провести аналіз та з'ясувати обсяг і ступінь шкоди, завданої системі або даним [2, с. 6].

Після визначення характеру інциденту та потенційних загроз розпочинається розслідування. Це включає в себе збір доказів, ідентифікацію можливих злочинців, аналіз використаних технік та інструментів. Результатом розслідування може бути зібрана інформація, яка допоможе у спільному з правоохоронними органами чи кібербезпечними службами припинити дії злочинців та призупинити подальші кібератаки [4, с. 6].

Для ефективного розслідування кіберінцидентів важливо мати доступ до сучасних технологій та інструментів, спрямованих на моніторинг мережі, виявлення аномалій та попередження можливих атак. Розслідування кіберінцидентів також повинно бути проведене з дотриманням вимог щодо збереження доказів, оскільки цифрова інформація може бути легко знищена чи змінена з боку кіберзлочинців. Важливо підкреслити, що розслідування кіберінцидентів є невід'ємною частиною зусиль у сфері кібербезпеки. Співпраця між органами правопорядку, приватними компаніями та кібербезпечними експертами грає важливу роль у захисті цифрового простору від загроз. Забезпечення безпеки в інтернеті вимагає постійних зусиль та незупинного вдосконалення методів розслідування та захисту від кібератак [1, с. 12].

У сучасних умовах законодавці приймають заходи для посилення системи захисту кібербезпеки України, враховуючи її важливість як складової національної інформаційної безпеки. Розслідування кіберінцидентів і кібератак щодо державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, яка має бути захищена згідно з законом, а також критичної інформаційної інфраструктури, включаються до завдань СБ України, як суб'єкта національної системи кібербезпеки [5, с. 3].

Проте, навіть при поверхневому аналізі загального змісту прав і обов'язків співробітників СБ України стає очевидним, що, незважаючи на специфічну природу цих розслідувань та важливість забезпечення інформаційної безпеки як частини національної безпеки, законодавчі ініціативи щодо надання суб'єктам забезпечення кібербезпеки додаткових повноважень недостатньо відповідають потребам сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахновська І. П. Аналіз основних принципів забезпечення кібербезпеки в проекті Закону України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. Ужгород, 2016. Вип. 40(2). С. 106-109. (дата звернення 20.10.2023).
2. Верголяс О.О. Інформаційно-правове забезпечення спеціальних інформаційних операцій. Інформація і право. № 4(27)/2018. С. 126-133. (дата звернення 20.10.2023).
3. Вітер С.А., Світлишин І.І. Захист облікової інформації та кібербезпека підприємства Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія “Економіка і суспільство”. 2017. Вип. 11. С. 497-502. (дата звернення 20.10.2023).
4. Науково-практичний коментар Закону України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”; станом на 1 січня 2019 року / М.В. Гуцалюк та ін.; за ред. М.В. Гребенюка. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 220 с. (дата звернення 20.10.2023).
5. Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2019 року: Указ Президента України від 16.05.19 р. № 225/2019. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/502.htm> (дата звернення 20.10.2023).

Кисельова Єлизавета Юріївна,
курсант навчальної групи СР-141

*Навчального-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції.*

*Науковий керівник: **Нагорна Олена Олександрівна,**
старший викладач кафедри цивільного права та процесу.*

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Однією з умов функціонування демократичного суспільства та ознакою правової держави є гендерна рівність. Гендерна рівність має на увазі суспільство, в якому і жінки, і чоловіки мають рівні можливості, права і зобов'язання у всіх сферах життя. Рівність між жінками та чоловіками – це коли представники обох статей можуть на рівних мати доступ до освіти та охорони здоров'я, управління та влади, мають рівні можливості досягти фінансової незалежності, працюючи на когось чи керуючи власним бізнесом, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів. Критичним аспектом у досягненні гендерної рівності є наділення жінок повноваженнями та ширшими можливостями у різних сферах розвитку суспільства, а також залучення у процес досягнення гендерної рівності чоловіків [1, 204 с].

По-перше, наводиться доказ про рівноправну справедливість. При цьому робиться посилка про те, що необхідно вирішити проблему дискримінації, якою піддаються жінки у сфері праці в розрізі основних прав людини та законності. Крім високої мети, полягає в тому, щоб поставити поза законом дискримінацію за ознакою статевої приналежності, жінки, як і раніше, опиняються в невігідному становищі порівняно з чоловіками, перед якими відкриваються ширші можливості та які користуються найкращим зверненням у всіх сферах економічного життя. Незважаючи на те що в останні десятиліття більша кількість жінок брала участь на ринку праці, кількість робочих місць не супроводжувалася забезпеченням якості робітників місць.

По-друге, наводиться аргумент економічної ефективності, який говорить, що жінки можуть грати визначальну роль як економічні суб'єкти, здатні перетворювати суспільства та економіки. Рівність має як внутрішню властиву йому цінність і не просто правом, як таким, а є інструментом забезпечення економічного зростання і скорочення масштабів бідності. Важливе всім культурних умов наділення економічними правами жінок вивільняє їх соціально-економічний потенціал як реальної сили процесу розвитку [2, 132 с].

Однак сьогодні традиційна сім'я стикається з багатьма викликами: розлучення, незареєстровані шлюби, що негативно впливає на психіку дітей та якість їхнього виховання. Проблеми кризи сім'ї ведуть до демографічних проблем, що негативно впливають на можливість жінок реалізувати себе в суспільстві. Висока моральність, сумлінність, чуйність, вірність – прекрасні риси, які притаманні нашим жінкам. Для досягнення гендерного балансу

необхідно мати дієвий механізм забезпечення рівноправності. А це залежить від ситуації, що складається в кожній країні. Так, у деяких країнах вводяться посади спеціальних міністрів, що відповідають за дотримання прав жінок, створюються спеціальні комісії і комітети, навіть у глобальному масштабі, що опікуються проблемами рівноправності жінок. На жаль, дуже часто все обмежується лише деклараціями

Гендерні ролі історії двох статей відбивають, насамперед, уявлення про соціальні обов'язки чоловіків та жінок у суспільстві. Ці обов'язки включають ідею відмінностей, які пов'язані з традиціями суспільства, його культурою та звичаями. Обов'язки закріплювалися та ставали традиціями. Історія показала, що розвиток був пов'язаний з обов'язком (статі) як категорією відповідальності перед життям цивілізації [3, 540 с].

У деяких сім'ях і серед родичів існують чіткі уявлення про те, як повинні поводитися жінки та дівчатка. Деякі сімейні правила наказують, з ким їм проводити час, який одяг носити, і вимагають, щоб до шлюбу дівчина була незайманою. Правила також можуть стосуватися сексуальної орієнтації, прийнятної для сім'ї та родичів. Іноді достатньо одних підозр про те, що ці правила порушені. Якщо людину піддають покаранню порушення правил, прийнятих у сім'ї чи серед родичів, це називається актом насильства і жорстокості, скоєним з мотивів захисту честі.

Ефективним засобом вирішення проблеми зміни стереотипів можуть бути засоби масової інформації, оскільки вони суттєво впливають на суспільну свідомість. Винятково важливою є і роль держави та політичних сил, адже вони зацікавлені у підтримці жінок при ухваленні політичних та інших життєво важливих для нації рішень. Чоловіки й жінки мають однакові умови для реалізації своїх людських прав, однакові можливості робити вклад у національний, політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток суспільства [4, с.112].

Гендерна рівність, одне з найважливіших прав людини, відіграє ключову роль у справі забезпечення миру та згоди у суспільстві та повноцінній реалізації людського потенціалу на основі сталого розвитку. Доведено, що залучення жінок у життя суспільства забезпечує зростання продуктивності та економічне зростання [5, с.76].

Людству доведеться пройти довгий шлях для досягнення повної рівності чоловіків і жінок з погляду їхніх прав та можливостей. Якщо не робити узгоджених дій, то в наступному десятилітті операціям, що калічать, на статевих органах піддадуться нові мільйони дівчаток. Вкрай важливо покінчити з гендерним насильством у всіх його проявах, забезпечити рівний доступ жінок і дівчаток, чоловіків та хлопчиків до освіти, охорони здоров'я, економічних ресурсів та створити рівні можливості для участі громадян у політичному житті. Це також стосується можливостей з працевлаштування в цілому та зайняття керівних посад [6, с.347].

Комісія з становища жінок є головним міжурядовим органом глобального рівня, який займається виключно просуванням гендерної рівності та розширенням прав та можливостей жінок. Комісія з становища жінок відіграє важливу роль у справі заохочення прав жінок, фіксуванні становища жінок у всіх країнах світу, та формуванні глобальних стандартів з питань гендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник / О. О. Уварова. – Київ, 2018. – 204 с.
2. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білінської. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2019. - 132 с
3. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. — К.: «Хай-Тек Прес», 2018. — 560 с
4. Лавріненко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні / Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свєрдлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару „Жінки в політиці: міжнародний досвід для України”, Київ, НаУКМА. – 7 жовтня 2005 року. – К.: Атіка, 2021. – С. 137.
5. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві // Матеріали дослідження. Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України. – К. – 2017. – 143 с
6. Грицай І. О. Г85 Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. — К.: «Хай-Тек Прес», 2018. — 560 с.

КРАСНИКОВ Сергій Анатолійович,
*провідний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За оцінками світових експертів у сфері кібербезпеки, у переважній більшості провідних країн спостерігається стійка тенденція до значного збільшення кількості та розширення спектру кібератак з метою порушення конфіденційності, цілісності і доступності державних інформаційних ресурсів, зокрема тих, що циркулюють на об'єктах критичної інформаційної інфраструктури. Загальновідомо, що основними цілями кібератак стають об'єкти стратегічної інфраструктури країн (ядерна, транспортна, хімічна чи будь-яка інша промисловість, системи життєзабезпечення великих мегаполісів, фінансова, продовольча, енергетична національні системи, транспортні мережі, діяльність уряду, правоохоронних органів тощо). Посягання здійснюються через інформаційно-телекомунікаційні системи, особливо автоматизовані системи управління, які необхідні для повсякденного життя людей, функціонування структур економіки, органів державної влади.

Забезпечення належного рівня кібербезпеки складно уявити без чітко спланованих спільних дій та розроблених заходів відповідальних суб'єктів, які мають бути синхронізовані і здійснюватися за єдиним стратегічним задумом й вектором розвитку національної системи кібербезпеки декларативного характеру.

Таким чином, будь-який стратегічний документ кібербезпекової тематики державного рівня має враховувати не тільки внутрішньополітичні аспекти, але й сучасні світові тренди в глобальному кіберсередовищі як вагомі фактори впливу на розбудову національної системи кібербезпеки будь-якої держави світу.

В умовах війни Україна формує власну модель посилення стану кібербезпеки, що потребує, у першу чергу, прискорення розробки та схвалення відповідних нормативних актів, які відповідають умовам сьогодення. Так, на початку квітня 2023 року Кабінет Міністрів України видав постанову, яка визначає процедуру реагування на кіберінциденти та кібератаки. Нова постанова Уряду України дозволить вчасно реагувати та планувати заходи з кіберзахисту. Мова йде про постанову Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2023 року №299 «Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі» [1]. Цією постановою затверджено Порядок реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі. Зокрема, нормативно встановлено, що реагування на кіберінциденти/кібератаки здійснюється суб'єктами забезпечення кібербезпеки шляхом вжиття заходів до кіберзахисту, спрямованих на швидке виявлення та захист від кіберінцидентів/кібератак, належне інформування про них, запобігання негативним наслідкам, їх мінімізації та усунення, виправлення вразливостей, а також відновлення сталості і надійності функціонування

інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, технологічних систем та інших об'єктів кіберзахисту.

Визначений порядок у новій процедурі реагування дасть змогу: швидко виявити та захиститися від кіберінцидентів чи кібератак; повідомити про небезпеку, запобігти негативним наслідкам чи мінімізувати їх; виявити і виправити вразливості; відновити сталість і надійність функціонування інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, технологічних систем та інших об'єктів кіберзахисту.

Доцільно вказати, що окрім цієї постанови у 2022 році була ухвалена низка важливих законів та підзаконних актів, зокрема законодавчі зміни стосуються активної протидії агресії у кіберпросторі [2], хмарних послуг та розміщення у «хмарах» державних інформаційних ресурсів [3], посилення захисту критичної інфраструктури України [4], регламентований механізм забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану [5] тощо.

Також в Україні діє Стратегія забезпечення кібербезпеки, яка була введена в дію рішенням РНБО України від 14 травня 2021 року [6]. Стратегія кібербезпеки України була розрахована до 2025 року як фундаментальний документ національного значення, який регламентує вектор щодо подальших кроків розбудови національної системи кібербезпеки в нашій державі, системних заходів щодо надійного захисту національного сегменту кіберпростору, зовнішньополітичної діяльності у сфері посилення кібербезпеки тощо. Загалом Стратегія кібербезпеки України складається з дев'яти взаємопов'язаних розділів та детально визначає пріоритети, цілі та завдання забезпечення кібербезпеки України з метою створення передумов задля побудови безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави.

Зокрема, важливим завданням держави в умовах воєнного стану залишається: створення та оптимізація ефективної національної системи кібербезпеки, з урахуванням тенденцій динаміки зміни безпекового середовища та кращих практик у сфері кібербезпеки провідних країн світу; набуття суб'єктами забезпечення кібербезпеки необхідних спроможностей для виконання оперативних завдань у кібердомені за призначенням; створення передумов для опанування сучасних форм та способів підготовки та проведення заходів забезпечення кібербезпеки; нарощування потужностей щодо підготовки та ведення кібербезпеки (у т. ч. кіберзахисту, кібероборони) відповідно до зростання рівня кіберзагроз; вчасне реагування на поточні загрози кібербезпеки шляхом запобігання, завчасного виявлення, випереджувального реагування на них, усунення (мінімізації, ліквідації наслідків) їх впливу; створення ефективних систем управління забезпечення кібербезпеки; налагодження ефективної співпраці у межах повноважень із суб'єктами забезпечення національної безпеки держави, а також з НАТО, ЄС, державами-партнерами в частині спільного виконання завдань кібербезпеки.

Також залишаються проблемні питання: не достатня імплементація у чинне законодавство положень Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність щодо обов'язкового зберігання та надання на вимогу правоохоронних органів операторами та провайдерами телекомунікацій інформації, необхідної для розслідування кіберзлочинів; використання провайдерами телекомунікаційних послуг механізму перетворення

мережевих адрес за технологією NAT (Network Address Translation) без застосування механізмів логування, що ускладнює процес ідентифікації абонентів; використання зловмисниками Інтернет-сервісів та цифрових технологій, а також окремих послуг, що надають провайдери телекомунікацій та хостери, які унеможливають ідентифікацію злочинця або ускладнюють отримання іншої інформації, необхідної для розкриття злочину (використання методів TOR та I2P, криптовалют, виділених комунікаційних серверів, т.зв. «куленепробивних хостингів» тощо).

Важливим є прискорення прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо невідкладних заходів посилення спроможностей із кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» від 29 вересня 2022 року №8087 [7], що надасть змогу посилити стан захищеності від кібератак державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2023 року №299 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2023-p#Text>
2. Про внесення змін до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі: Закон України від 28 липня 2022 року № 2470 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-20#Text>
3. Про хмарні послуги: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2075. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України: Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2684-20#Text>.
5. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно- комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року №263 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-elektronnih-reyestriv-v-umovah-voyennogo-tanu-263>.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року №447/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо невідкладних заходів посилення спроможностей із кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: проект Закону України від 29 вересня 2022 року № 8087 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40553>.

Осуховська Марія Олегівна,
здобувач вищої освіти,
Крисюк Юрій Петрович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права.

*Юридичний факультет
Волинський національний університет імені Лесі Українки.*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРАВНИЧА ІДЕОЛОГІЯ

Верховенство права – це важливий принцип та ідеологія, яка лежить в основі багатьох правових систем по всьому світу. Верховенство права є цілісним багатоаспектним явищем, що уособлює в собі цінності демократичного суспільства, виступає гарантією забезпечення людських прав.

Верховенство права закріплено у національному законодавстві, причому як у законах, які визначають порядок організації та діяльності органів правопорядку, так безпосередньо і у Конституції України Верховенство права закріплено у національному законодавстві, причому як у законах, які визначають порядок організації та діяльності органів правопорядку, так безпосередньо і у Конституції України.

Верховенство права є ключовим принципом для правової системи будь-якої країни. Воно визначає ієрархію в законах та вимагає, щоб всі інші правила та рішення були згідні з ним. Якщо існують суперечності між законами чи рішеннями влади та принципом верховенства права, останній має переважати. Цей принцип також гарантує, що ніхто не знаходиться поза обсягом закону. Незалежно від статусу, посади або багатства, всі громадяни повинні бути підкоряються законам, і кожен має право на справедливий судовий процес. Верховенство права також забезпечує захист прав та свобод громадян від державної влади. Влада обмежена законом і повинна діяти в рамках закону. Це заважає зловживанню владою та гарантує права та свободи громадян.

Верховенство права має великий вплив на суспільство. Воно забезпечує стабільність та передбачуваність в правовій системі, що сприяє економічному розвитку та інвестиціям. Люди та компанії більше довіряють системі, в якій права та обов'язки чітко визначені та захищені. Також верховенство права сприяє розвитку демократії та прав людини. Воно гарантує, що влада обмежена законом і не може діяти довільно. Це забезпечує свободу слова, свободу ЗМІ, право на збори та інші основні права громадян.

З іншого боку, верховенство права може призвести до низки викликів. Наприклад, іноді закони можуть бути застарілими чи невідповідними сучасним реаліям. У таких випадках потрібні реформи та оновлення законодавства, але це може бути складно через сильний акцент на верховенство права. Важливість верховенства права для суспільства виявляється під час кризових ситуацій, наприклад, пандемій чи інших екстремальних обставин. Забезпечення прав та свобод громадян, незважаючи на обставини, є ключовим завданням верховенства права.

Верховенство права також важливе на міжнародному рівні. Воно гарантує, що міжнародні договори та угоди визнаються та виконуються всіма сторонами. Це важливо для збереження миру та безпеки в світі. Міжнародні судові органи базуються на принципі верховенства права. Вони вирішують спори між країнами та розглядають злочини проти людства відповідно до міжнародного права.

Зокрема, сутнісно-правова цінність верховенства права пояснюється тим, що воно є одним з основних чинників розвитку правової системи держави та джерелом оновлення суспільних відносин відповідно до історичного і національного розвитку. Тому верховенство права як національний феномен правосвідомості народу за своєю природою є найвищою філософсько-правовою цінністю, оскільки його місце в правовій дійсності визначається соціальними та національними чинниками.

Правовий прецедент, як один з елементів верховенства права, відіграє провідну роль у правовій системі. Верховенство права постійно трансформується (це "живий" організм) під впливом політичних, економічних та глобалізаційних реалій. Водночас незмінними залишаються такі елементи верховенства права: повага до прав людини, доступ до правосуддя, рівність перед законом, законність і заборона свавілля.

У кожній правовій, соціальній та демократичній державі має панувати верховенство права. При цьому держава повинна регулювати відносини між усіма суб'єктами на основі права. Дотримання природно-правової концепції верховенства права гарантує ефективну реалізацію прав і свобод людини в усіх сферах життя. Водночас верховенство права встановлює зв'язок між системою правових норм і системою правових цінностей, якими є правові принципи.

Кожна країна має свої національні та духовні особливості (традиції, звичаї, спосіб життя та вірування), які, безумовно, впливають на формування природно-правової концепції верховенства права. Духовність і культура кожної країни мають бути враховані при реалізації принципу верховенства права. Зокрема, верховенство права в суспільстві проявляється як законність і справедливість у правовій та правоохоронній діяльності. Ці категорії окреслюють межі допустимої поведінки для кожної держави, визначають обсяг свободи дій та відповідальності і таким чином здійснюють регулюючий вплив на систему суспільних відносин.

Верховенство права можна розглядати як соціокультурний феномен, оскільки воно не існує ізольовано від суспільства в цілому або від окремих осіб. Верховенство права є відповіддю на необхідність захисту прав і свобод людини, гарантування доступу до правосуддя в незалежних судах, недискримінації та рівності перед законом. При застосуванні принципу верховенства права необхідно враховувати правову культуру, правові традиції та менталітет народу.

З вищевикладеного можна сказати, що високий статус економічного та соціального розвитку суспільства неможливий без верховенства права та застосування права як універсального регулятора всіх правовідносин. Тому принцип верховенства права як принцип справедливості є невід'ємною складовою прогресивного розвитку правової держави, проявом демократії в суспільстві та змістовного забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рабінович П. М., Рабінович С. П., Панкевич О. З. Пошук верховенства права як балансування соціальних інтересів. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т 29. № 3. С. 15–35.
2. Кучук А. М. Верховенство права як аксіологічна складова національної системи права. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13631/1/127.pdf> (Дата звернення 17.10.2023)
3. Горобець К.В. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен. Філософія права та загальна теорія права. 2013. № 2. С. 207–214.

Троць Денис Володимирович,
здобувач вищої освіти юридичного факультету.
Співавтор: **Крисюк Юрій Петрович,**
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права.

Волинський Національний Університет імені Лесі Українки

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ: ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАВАЗАСТОСОВНУ ПРАКТИКУ

В умовах світової глобалізації важливого значення набуває створення та функціонування механізмів співробітництва держав у різних сферах. Особлива актуальність належить проблематиці прав людини, яка давно вже вийшла за межі національних інтересів і стала одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародних відносин та міжнародного права. Отже, аналіз теоретичних та практичних питань, котрі пов'язані з забезпеченням принципу верховенства права в практиці ЄСПЛ, виступає головним завданням як для вітчизняної правової науки, так і для міжнародно-правової практики України.

Принцип верховенства права є провідним та пріоритетним у нормотворчості та правозастосуванні. Проте однозначне тлумачення поняття верховенства права відсутнє у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі у зв'язку з його всеохопним і одночасно індивідуалізованим характером, змістом та суттю. Поняття верховенства права є одним з ключових у преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що свідчить про визначальний характер цього принципу, який визнається усіма державами-учасницями цієї конвенції як базова константа існування держави та суспільства [1, с. 544]. Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) відіграє одну з провідних ролей в утвердженні принципу верховенства права на теренах сучасних європейських держав, здійснюючи тлумачення змісту цього принципу у своїх рішеннях.

З позиції ЄСПЛ верховенство права представляє собою фундаментальний принцип функціонування державної влади, що виражається в правовій стабільності, прозорості, незалежності судової влади та забезпечує ефективний захист прав і свобод людини [2, с. 190]. Отже, поняття «верховенства права» – багатогранне за своєю сутністю та змістом. За сучасних умов розвитку держави і права можливий консенсус щодо обов'язкових елементів (як формальних, так і матеріальних) поняття-принципу «верховенство права», зокрема таких, як: законність; правова певність (визначеність); заборона свавілля; доступ до правосуддя перед незалежними та неупередженими судами; повага і дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом [3, с. 162].

Верховенство права – вищий принцип міжнародного права, показник демократизму, законності, захисту миру. Він має бути дієвим та реальним. Так, зокрема О. Скакун наголошує, що принцип верховенства права належить до загальних принципів права і може слугувати «оптимальним регулятором, інструментом інтеграції» [4, с. 100].

Взагалі, принцип верховенства права розглядається як основна умова формування та функціонування правової держави. Так, без верховенства права неможливе здійснення прав і свобод особи, а також гарантій, що надаються їй з боку державної влади [5, с. 139-140; 6, с. 41]. Отже, слід погодитися з тим, що саме за відсутності верховенства права неможливим є реалізація демократичних принципів та ідей, проголошених і закріплених в чинному законодавстві України.

Верховенство права в контексті статті 8 Конституції України передбачає вищу юридичну силу Конституції України і відповідність їй законів України та інших нормативно-правових актів [7]. Слід зазначити, що за такого підходу принцип верховенства права збігається з принципом законності. На це звертає увагу Н. Кузнєцова, зазначаючи, що реалізація принципу верховенства права в процесі правозастосування має свої особливості. Певною мірою їх можна вважати і обмеженнями, хоча цей термін навряд чи повно і точно буде відбивати суть явища — оскільки стаття 8 Конституції України визнала і закріпила на території України обов'язковість принципу верховенства права, не визначивши його межі та механізми дії [8, с. 112].

Отже, ЄСПЛ у своїх рішеннях визначає доволі чіткі та конкретні шляхи забезпечення панування верховенства права у державі за допомогою виділення окремих елементів принципу верховенства права. У такий спосіб проблематика гарантування принципу верховенства права лежить насамперед у площині позитивного права і прямо залежить від якості чинного у державі законодавства. Воно повинно бути доступним людині, яка, своєю чергою, зможе передбачити наслідки його застосування для себе, а також зміст і характер тих заходів, які можуть бути застосовані до неї.

Варто зауважити, що в українському процесуальному праві на протигагу європейській правовій доктрині та практиці існує доволі вузьке понятійне відтворення принципу верховенства права, що відповідно негативно відображається на перспективах запровадження його у правозастосовну діяльність. Так, п. 1 ч. 1 ст. 7, ч. 1 ст. 8 КПК України, імперативно зазначає, що кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таке розуміння верховенства права є не досить конкретним. До того ж у ч. 2 ст. 8 цього Кодексу зазначається, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. Своєю чергою, п. 1 ч. 1 ст. 7, ч. 1–2 ст. 8 КАС України прямо вказують суду, що останній при вирішенні справи керується принципом верховенства права, при цьому дослівно повторюючи відповідні положення КПК України. До того ж у ЦПК України окремої статті принципу верховенства права не зазначено, що не означає його малозначущості для цивільного процесу [1, с. 544].

Рішення ЄСПЛ повинні стати важливим джерелом українського права і безпосередньо впливати на формування та розбудову правової системи. Аналіз рішень ЄСПЛ позитивно впливає на визначення основних напрямів посилення верховенства права у державі, сприяє інюціюванню й удосконаленню кожного окремого складника цього принципу та усіх їх у сукупності [9, с. 37].

Принцип верховенства права є фундаментальною основою правової демократичної держави. Розбудова правової держави є орієнтиром суспільно-політичного розвитку України, що прямо зазначено в ст. 1 Конституції України, де наша держава визнається як суверена і незалежна, демократична, соціальна, правова. Тільки формування правової держави, у якій панують принцип верховенства права та, відповідно, принципи Конституції і законів, забезпечить втілення в життя пріоритету прав людини в житті соціуму. Отже, змістовним елементом верховенства права і через нього дієвим інструментом регулювання суспільних відносин виступає вимога гарантування прав людини та основоположних свобод [10, с. 51]. Виходячи з цього, важливим чинником демократизації виступає принцип верховенства права, що передбачає підпорядкованість держави та її органів правам людини, визнання людини найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав та свобод людини і громадянина – головною метою державної влади.

Отже, принцип верховенства права є важливим чинником демократизації, що полягає передусім у забезпеченні свободи і прав людини. Принцип верховенства права є фундаментальною основою правової демократичної держави. Формування правової держави, у якій панують принцип верховенства права та, відповідно, принципи Конституції і законів, забезпечить втілення в життя пріоритету прав людини в житті соціуму. Отже, змістовним елементом верховенства права і через нього дієвим інструментом регулювання суспільних відносин виступає вимога гарантування прав людини та основоположних свобод.

Визнання принципу верховенства права є важливим надбанням України як демократичної держави. Він спрямований на досягнення гідного людини життя, але для цього принцип має виконуватись всіма гілками влади. Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожній людині, що перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, зафіксовані Європейською конвенцією із прав людини. Україна також визнає компетенцію Європейського суду з прав людини забезпечувати дотримання цього зобов'язання національними судовими органами та право громадян звертатися до ЄСПЛ, якщо вони вважають, що держава порушила положення Конвенції по відношенню до них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крижова О. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2017. № 865. С. 544-549.
2. Коляденко Д., Стаднік І. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. Матеріали конференцій МНЛ, (19 травня 2023 р., м. Харків), С. 189–190.
3. Трихліб К.О. Верховенство права: сучасні інтерпретації. Наукові записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки». 2013. Том 26 (65), № 2–1 (Ч. 1). С. 152–163.
4. Скаун О. Ф. Верховенство права як принцип взаємодії правових систем в умовах глобалізації. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. мат. міжнар. наук. симпозіуму «Дні порівняльного правознавства» (Київ, 8 – 11 квіт. 2009 р.). К. : Логос, 2009. С. 97 -102.
5. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики.

До 10-річчя незалежності України : монографія / О. В. Скрипнюк. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.

6. Погребняк С. Основні вимоги, що впливають з принципу верховенства права. Вісник Академії правових наук України. 2008. № 4 (51). С. 41-53.

7. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

8. Кузнєцова Н. С. Верховенство права і правозаконність. Юрид. журн. 2005. № 11. С. 112-113.

9. Гончар Ю.В. Принцип верховенства права: від витоків до сучасності. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 34-38.

10. Кабанець О. С. Принцип верховенства права як ціннісна складова демократії. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 48-51.